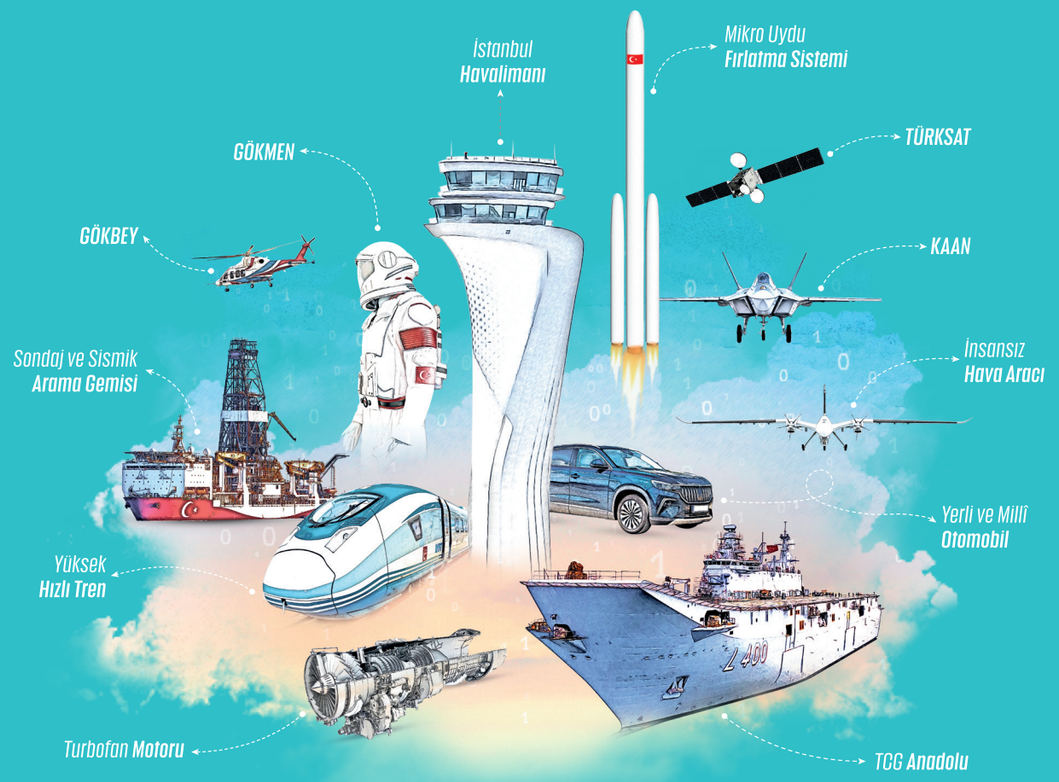
Bu kitaba sığmayan daha neler var!

eba
www.eba.gov.tr

Karekodu okut, bu kitapla ilgili EBA içeriklerine ulaş!

Teknoloji Yolculuğumuz

BU DERS KİTABI MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA ÜCRETSİZ OLARAK VERİLMİŞTİR.
PARA İLE SATILAMAZ.

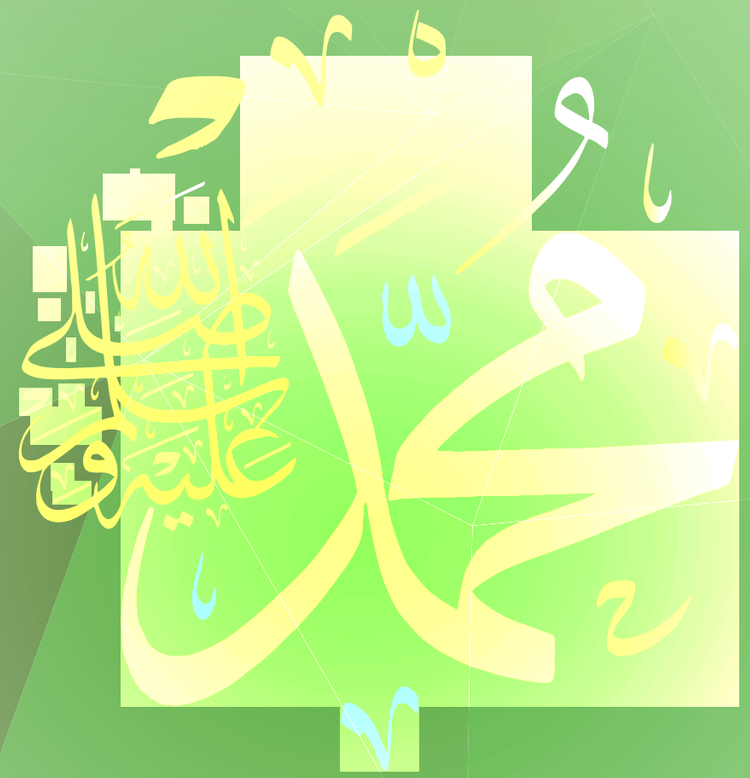
Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Beşinci Maddesinin İkinci Fıkrası Çerçevesinde Bandrol Taşıması Zorunlu Değildir.

ORTAÖĞRETİM ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ HADİS METİNLERİ DERS KİTABI

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI | ORTAÖĞRETİM | DERS KİTABI

ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HADİS METİNLERİ

ORTAÖĞRETİM
ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ

HADİS METİNLERİ

DERS KİTABI

YAZAR
Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

....., 2026

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI NO 9249
DERS KİTAPLARI DİZİSİ NO 1935

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

HAZIRLAYANLAR

Editör
Sibel AKÇA

Dil Uzmanı
Arzu DEMİR

Görsel Tasarımcılar
Arife ŞENEL
Faize ULUSOY

Program Geliştirme Uzmanı
Hasan TOPAL

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Mehmet Akif Karakuş

Rehberlik Uzmanı
Esra DEMİR

ISBN 978-975-11-7789-6

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 14.06.2024 tarih ve 104539343 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

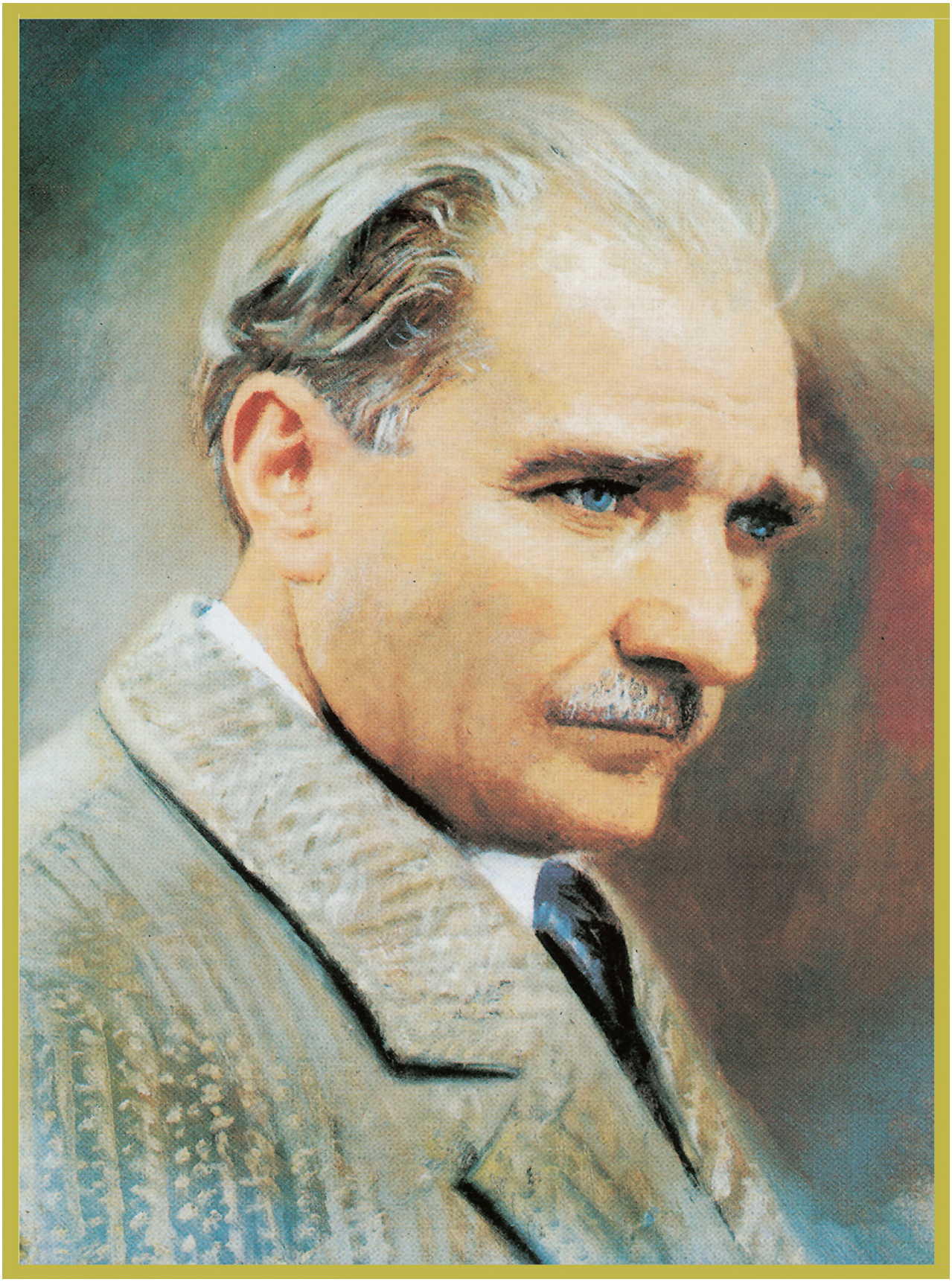
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

ORGANİZASYON ŞEMASI 9
KISALTMALAR TABLOSU 10

1. ÜNİTE: HADİSLERİ ANLAMA VE YORUMLAMA

1. İSLAM DİNİNDE HADİSLERİN YERİ VE ÖNEMİ 12
2. HADİSLERİ ANLAMA VE YORUMLAMADA TEMEL İLKELER 14
   2.1. Rivayet-Dirayet Bütünlüğü 14
   2.2. Kur'an-Sünnet Bütünlüğü 15
   2.3. Hadislerde Konu Bütünlüğü 17
   2.4. Hadislerin Söylendiği Şartlar (Sebebivürud) 17
3. HADİSLERİN KAYNAĞININ TESPİTİ VE TEMEL HADİS KAYNAKLARI 18
4. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. EBU HÜREYRE (ra) 20

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 23

2. ÜNİTE: İMANLA İLGİLİ HADİSLER

1. İMANIN TEMEL İLKELERi 28
2. NİYET-AMEL İLİŞKİSİ 32
3. İMAN-AHLAK İLİŞKİSİ 36
4. MÜMİNİN ÖZELİKLERİ 39
5. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH BİN MESUD (ra) 42

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 45

3. ÜNİTE: İLİMLE İLGİLİ HADİSLER

1. İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ 50
2. ÂLİMİN FAZİLETİ 52
3. İLME TEŞVİK 54
4. İLMİ PAYLAŞMAK 58
5. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ALİ (ra) 60

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 63

4. ÜNİTE: İBADETLE İLGİLİ HADİSLER

1. TEMİZLİK 68
2. NAMAZ 71
3. ORUÇ 75
4. ZEKÂT-SADAKA 78
5. HAC-KURBAN 81
6. SALİH AMEL 85
7. DUA-ZİKİR-TÖVBE 88
8. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH BİN ÖMER (ra) 99

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 101

5. AHLAKLA İLGİLİ HADİSLER

1. İYİLİK - DOĞRULUK 106
2. EDEP 110
3. GIYBET 113
4. HASET-KİBİR 117
5. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ENES BİN MALİK (ra) 121

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 123

6. SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ HADİSLER

1. AİLE İÇİ İLETİŞİM 128
2. ALIŞVERİŞ 132
3. GİYİM-KUŞAM 136
4. YEME-İÇME 139
5. ZİYARET 142
6. DOSTLUK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ 146
7. CENAZE 148
8. VEDA HUTBESİ'NDEN BÖLÜMLER 150
9. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. AİŞE (ra) 153

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM 155

SÖZLÜK 158
KAYNAKÇA 164
CEVAP ANAHTARI 165
GÖRSEL VE GENEL AĞ KAYNAKÇASI 165
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI.....167
TÜRK DÜNYASI HARİTASI.....168

ORGANİZASYON ŞEMASI

Ünite Kapağı

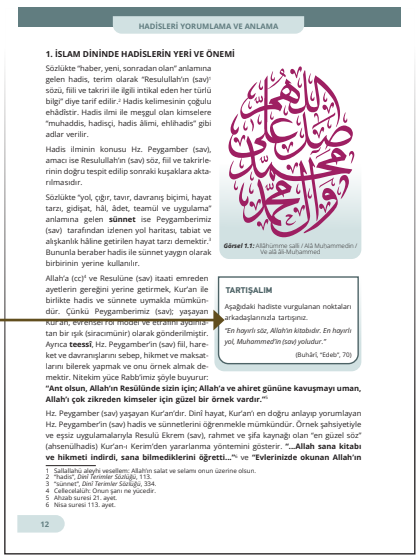

Karekod

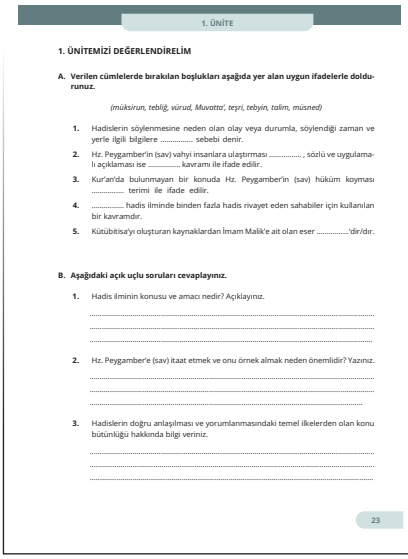
Ünite Adı

Hazırlık Soruları

Ünite Metni

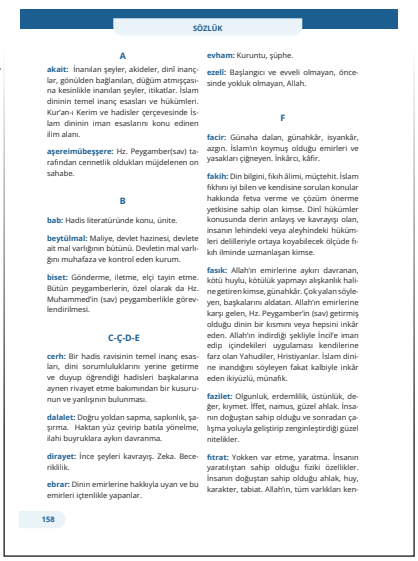

Etkinlik Kutusu

Değerlendirme Soruları

Sözlük

Kaynakça

Sözlük

Kaynakça

as	aleyhisselam
bk.	bakınız
b.y.	basım yeri yok
cc	cellecelalüh
Hz.	Hazreti
C	cilt
çev.	çeviren
ed.	editör
H	Hicri
haz.	hazırlayan
M	Miladi
ra	radıyallahüanh radıyallahüanha radıyallahüanhüma radıyallahüanhüm
s.	sayfa
sav	Sallallahü aleyhi vesellem
tah.	tahminî
ts.	tarihsiz
vb.	ve benzeri
vd.	ve devamı ve diğerleri
yy.	yüzyıl

1. ÜNİTE

"Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salat ederler..."

(Ahzab suresi 56. ayet)

1. Ünite Pdf Dosyası

1. Ünite Sunu Karekodu

HADİSLERİ YORUMLAMA VE ANLAMA

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Hz. Peygamber'in (sav) hadis ve uygulamalarını öğrenmek bize ne gibi faydalar sağlar? Açıklayınız.
2. Bir olayın sebebinin bilinmesi o olayı yorumlamaya nasıl bir etkide bulunabilir? Açıklayınız.
3. Temel hadis kaynakları hakkında ne biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
4. Ebu Hüreyre'nin (ra) hadis ilmindeki yerini araştırınız.

1. İSLAM DİNİNDE HADİSLERİN YERİ VE ÖNEMİ

Sözlükte "haber, yeni, sonradan olan" anlamına gelen hadis, terim olarak "Resulullah'ın (sav)[1] sözü, fiili ve takriri ile ilgili intikal eden her türlü bilgi" diye tarif edilir.[2] Hadis kelimesinin çoğulu ehâdîstir. Hadis ilmi ile meşgul olan kimselere "muhaddis, hadisçi, hadis âlimi, ehlihadis" gibi adlar verilir.

Hadis ilminin konusu Hz. Peygamber (sav), amacı ise Resulullah'ın (sav) söz, fiil ve takrirlerinin doğru tespit edilip sonraki kuşaklara aktarılmasıdır.

Sözlükte "yol, çığır, tavır, davranış biçimi, hayat tarzı, gidişat, hâl, âdet, teamül ve uygulama" anlamına gelen **sünnet** ise Peygamberimiz (sav) tarafından izlenen yol haritası, tabiat ve alışkanlık hâline getirilen hayat tarzı demektir.[3] Bununla beraber hadis ile sünnet yaygın olarak birbirinin yerine kullanılır.

Görsel 1.1: Allâhümme salli / Alâ Muḥammedin / Ve alâ âli-Muḥammed

TARTIŞALIM

Aşağıdaki hadiste vurgulanan noktaları arkadaşlarınızla tartışınız.

"En hayırlı söz, Allah'ın kitabıdır. En hayırlı yol, Muhammed'in (sav) yoludur."

(Buhârî, "Edeb", 70)

Allah'a (cc)[4] ve Resulüne (sav) itaati emreden ayetlerin gereğini yerine getirmek, Kur'an ile birlikte hadis ve sünnete uymakla mümkündür. Çünkü Peygamberimiz (sav); yaşayan Kur'an, evrensel rol model ve etrafını aydınlatan bir ışık (siracımünir) olarak gönderilmiştir. Ayrıca **teessî**, Hz. Peygamber'in (sav) fiil, hareket ve davranışlarını sebep, hikmet ve maksatlarını bilerek yapmak ve onu örnek almak demektir. Nitekim yüce Rabb'imiz şöyle buyurur: **"Ant olsun, Allah'ın Resülünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır."**[5]

Hz. Peygamber (sav) yaşayan Kur'an'dır. Dinî hayat, Kur'an'ı en doğru anlayıp yorumlayan Hz. Peygamber'in (sav) hadis ve sünnetlerini öğrenmekle mümkündür. Örnek şahsiyetiyle ve eşsiz uygulamalarıyla Resulü Ekrem (sav), rahmet ve şifa kaynağı olan "en güzel söz" (ahsenülhadis) Kur'an-ı Kerim'den yararlanma yöntemini gösterir. **"...Allah sana kitabı ve hikmeti indirdi, sana bilmediklerini öğretti..."**[6] ve **"Evlerinizde okunan Allah'ın**

1 Sallallahü aleyhi vesellem: Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun.
2 "hadis", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 113.
3 "sünnet", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 334.
4 Cellecelalüh: Onun şanı ne yücedir.
5 Ahzab suresi 21. ayet.
6 Nisa suresi 113. ayet.

ayetlerini ve hikmeti hatırlayıp düşünün…"[7] ayetlerinde geçen hikmet, pek çok âlim tarafından sünnet diye yorumlanır.

Kur'an-ı Kerim'de birden fazla ayette sünnetin bağlayıcılığını ifade eden ayetler bulunmaktadır. Örneğin **"Ama hayır, Rabb'ine and olsun ki onlar, aralarında anlaşmazlığa düştükleri konularda seni hakem yapmadıkça ve sonra da senin hükmüne içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın tam bir teslimiyetle tabi olmadıkça iman etmiş olmazlar."**[8] Bir başka ayette ise **"… Allah ve Resulü bir konuda hüküm verdikten sonra artık mümin bir erkek ve mümin bir kadının, kendileriyle ilgili hususlarda başka seçenekleri yoktur. (Bu hakkı kendinde görerek) Allah'a ve Resulü'ne isyan eden kimse şüphesiz apaçık bir sapkınlığa düşmüş olur."**[9] buyrulmaktadır.

Görsel 1.2: "**Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin.**"
(Kalem suresi 4. ayet)

"**(…)Kur'an'dan ve Sünnet'ten, bir şeyi yapmanın veya yapmamanın gerekli olduğu hükmü anlaşıldıktan sonra artık müminlerin önündeki tek seçenek hükme uymaktır; bunu bırakıp başka bir emri, isteği, arzuyu yerine getiremezler.**"[10] İslamiyet'i anlama ve yaşama hususunda hadis ve sünneti dikkate almaksızın yalnız Kur'an ile yetinme iddiası, yanlış ve gerçekçi olmayan bir düşüncedir. Kur'an bir anayasa ise hadis ve sünnet onu açıklayan, yorumlayan ve ek hükümler getirebilen kanun ve yönetmelik maddeleri konumundadır. Yönetmelik maddelerinin anayasaya aykırı olmadığı ve olmaması gerektiği açıktır.

Resulullah (sav), Muaz bin Cebel'i Yemen'e görevlendirmek istediğinde aralarında geçen konuşma; Kur'an, sünnet ve ictihadın yerini ve önemini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

DEĞERLENDİRELİM

"Biz her peygamberi Allah'ın izniyle ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik…"

(Nisa suresi 64. ayet)

"Kim resule itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur…"

(Nisa suresi 80. ayet)

Yukarıdaki ayetlerin ışığında Hz. Peygamber'e (sav) neden itaat edilmesi gerektiğini açıklayanız.

7 Ahzab suresi 34. ayet.
8 Nisa suresi 65 ayet.
9 Ahzab suresi 36. ayet.
10 Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*, 4/386-388

Resulullah (sav) şöyle sorar:

-Ey Muaz, önüne bir dava geldiğinde nasıl hüküm verirsin, vereceksin?

-Allah'ın kitabı ile hüküm veririm.

-Peki, Allah'ın kitabında bulamazsan?

-Resulullah'ın sünnetiyle...

-Peki, Allah'ın kitabında da Resulullah'ın sünnetinde de bulamazsan?

-O zaman reyimle içtihad ederim ve bundan geri durmam.

Bunun üzerine Resulullah (sav), onun göğsüne vurarak şöyle buyurur:

-Resulullah'ın elçisini, Resulullah'ı hoşnut eden şeye muvaffak kılan Allah'a hamdolsun![11]

2. HADİSLERİ ANLAMA VE YORUMLAMADA TEMEL İLKELER

2.1. Rivayet-Dirayet Bütünlüğü

Bir hadisin Hz. Peygamber'e (sav) ait olduğunun tespit edilmesi ile onun doğru anlaşılıp yorumlanması hadis ilminin iki temel unsurudur. Bu iki unsurdan birincisi rivayet , ikincisi ise dirayet adını alır. **Rivayet** bir hadisi veya haberi senediyle nakletmek, onları söyleyene veya yapana isnat etmek anlamında kullanılır.[12] **Dirâyet** ise hadislerden mâna çıkarmak ve fıkhî yönlerini anlamaya çalışmak olarak ifade edilir.

BİLGİ KUTUSU

Hadis öğrenmek, raviyi tanımak, hadisi bizzat sahabeden almak gibi sebeplerle yapılan ilim yolculuklarına "rihle" ismi verilir. İlim yolculukları tâbiin döneminde artmıştır. Bu da hadislerin tedvinini (toplanıp kayıt altına alınmasını) hızlandırmıştır.

bk. Hatiboğlu,"Rihle", 35/106-108.

Görsel 1.3

Buhari'nin hocası Ali İbnü'l-Medînî'nin (ö. 234/848) ifadesiyle "Hadislerin mana ve maksatlarını gereği gibi anlamak ilmin yarısıdır. Rical bilgisi ve hadislerin ravilerini tanımak ise ilmin diğer yarısıdır." Başka bir deyişle buna rivayet-dirayet bütünlüğü ve dengesi diyebiliriz.[13] Hadis metinlerinin analizinde temel bir ilke olarak nakil-akıl ve hadis-fıkıh işbirliği son derece önemlidir. Nitekim ilk hadis usulü yazarlarından biri sayılan Râmehürmüzî (ö.360/970) *el-Muhaddisü'l-Fâsıl Beyne'r-Râvî ve'l-Vâî* adlı eserinin yazılış gerekçesini şöyle açıklar: "Hadis ile fıkıh (ince anlayış ve hüküm çıkarma) birlikte oldukları zaman tam olur, birbirlerinden ayrıldıkları zaman ise noksan kalırlar".

11 Ebû Dâvûd, "Akdiye", 11.
12 bk. Efendioğlu, "Rivayet", 35/106.
13 bk. Görmez, "Ulûmü'l-Hadîs", 42/130.

Bu demektir ki rivayet -dirayet bütünlüğü ilkesi gözetilmeyen bir hadisin analizi eksik kalacağından bu hadis vermesi gereken mesajı tam olarak veremez. Bu ilkenin uygulanmasında da Kur'an-sünnet bütünlüğü, hadislerde konu bütünlüğü ve hadislerin söylendiği şartlar gibi unsurlara ihtiyaç duyulur.

2.2. Kur'an-Sünnet Bütünlüğü

Hz. Peygamber'in (sav) Kur'an'ın temel ilke ve esaslarına ters düşecek bir beyanda bulunması ve hüküm koyması söz konusu olamaz. Resulullah (sav) Kur'an ile o kadar içli dışlıdır ki isnadı kesin olarak bilinen, mana ve maksadı tam olarak ortaya konulan bir hadis veya sünnetin, Kur'an'la çelişmesi düşünülemez. Görünüşte aralarında zıtlık bulunan ayet ve hadislerin, mana ve maksatlarının anlaşılmasıyla birlikte onların problem olmaktan çıktıkları görülür. Tabii bu problemin çözümü, derin bir Kur'an ve sünnet bilgisiyle beraber güçlü sentez yeteneği ile mümkündür.

Yüce İslam'ın hüküm ve değerlerinin iki ana kaynağı Kur'an ve sünnettir. Kur'an'ı sünnetten ve sünneti Kur'an'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Her iki kaynağın tabii bir bütünlük içinde algılanıp değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bazı ayetlerde tartışmalı bir konunun çözümünün Kur'an ve sünnetin ilkelerinde aranması gerektiği bildirilir. Örneğin Nisa suresi 59. ayette iman edenlerden Allah'a (cc) ve Peygambere (sav) itaat etmeleri istenir. Herhangi bir anlaşmazlığa düştükleri vakit Allah'ın ayetlerine ve Resulullah'a (sav) başvurmaları emredilir.[14] Bir başka ayette ise **"Allah ve Resulü bir iş hakkında hüküm verdikleri zaman, hiçbir mümin erkek ve hiçbir mümin kadın için kendi işleri konusunda tercih kullanma hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resülüne karşı gelirse şüphesiz ki o apaçık bir şekilde sapmıştır."[15]** buyrulmaktadır.

Hz. Peygamber (sav); vahyi Allah'tan (cc) alan, onu ümmetine ulaştıran (tebliğ), açıklayan (tebyin-tefsir), öğreten (talim) ve uygulayan (tatbik) bir elçidir. O hâlde onun, Kur'an karşısında tekit-teyit, tebyin, teşri ve tatbik gibi görevleri vardır:

Görsel 1.4: Kur'an ayetleri ile Hz. Peygamber'in sünneti din konusunda bütün olarak düşünülmelidir.

14 Nisa suresi 59. ayet
15 Ahzab suresi 36. ayet.

a) Tekit-teyit: Pekiştirmek ve desteklemek anlamına gelen bu özelliğiyle sünnet, Kur'an'da zikredilen bir hüküm ve muhtevayı aynı veya benzer manaya gelen ifadelerle vurgular.

Örneğin **"Birbirinizin mallarını haksız şekilde yemeyin..."**[16] ayeti, şu hadisle tekrar vurgulanır: *"Hiçbir Müslüman'ın malı, kendi gönül rızası olmadan helal olmaz."*[17]

b) Tebyin: Tebyin peygamberlerin Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını açıklaması demektir. Hz. Peygamber de Kur'an-ı Kerim'de genel ilkeleriyle yer verilen pek çok konuyu hadisleri ve sünnetiyle açıklamıştır. Namaz, oruç, zekât ve hac ibadetlerinin yerine getiriliş şekli, boy abdestinin (gusül) nasıl alınacağı gibi pek çok bilgi hadis ve sünnet kaynaklarından öğrenilebilir. Ayrıca sosyal ve ekonomik ilişkileri düzenleyen ilkeler, mutlu bir yaşam biçiminin ölçüleri ve davranış örnekleri detaylı olarak yine hadis ve sünnet kanalıyla elde edilebilir.

c) Teşri: Kur'an'ın hiç temas etmediği, herhangi bir hüküm veya düzenleme getirmediği bir konuda Hz. Peygamber'in hüküm koymasına teşri denir. Nineye ve baba tarafından akrabaya düşecek miras, alkollü içki kullanana verilecek ceza, yırtıcı hayvanların ve tırnaklı kuşların etlerinin haram olması gibi hükümler Kur'an'da yer almamasına rağmen bizzat Hz. Peygamber tarafından belirtilmiştir. Resulullah'ın (sav) bu yetkisi şu ayete dayanır: **"... (O Peygamber) onlara temiz ve hoş şeyleri helal, pis ve çirkin şeyleri haram kılar..."**[18]

d) Tatbik: Tatbik, bir şeyi fiili olarak göstermek, uygulamak demektir. Hz. Peygamber de sünnetiyle Allah'ın (cc) emir ve yasaklarını bizzat uygulayarak göstermiştir. Hz. Aişe'nin (ra) ifadesiyle "ahlakı Kur'an olan Hz. Peygamber"[19], hep Kur'an ile hemhâl olmuş; onun inanç, ibadet ve ahlak esaslarını kişisel ve sosyal hayatında uygulamış ve ümmetine örnek olmuştur. Daha önce geçen şu ayet, burada tekrar düşünülmelidir: **"And olsun ki Allah'ın Resulü'nde, Allah'ı ve ahiret gününü hesaba katan ve onu sürekli anan sizler için en güzel bir örneklik vardır."**[20]

Muallim Naci (1849-1893), Resulullah'ın (sav) Kur'an'la olan güçlü münasebetini şöyle anlatmıştır:

"Hüsnü Kur'an'ı görür insan olur hayran sana,

Destikudretle yazılmış hilyedir Kur'an sana."

Ziya Paşa (1825-1880) ise duygularını şöyle dile getirmiştir:

"Öyle bir mektebe oldu ki daim

Cenab-ı Hak oldu zatına muallim."

16 Bakara suresi 188. ayet.
17 Ebû Dâvûd, "Menâsik", 56.
18 Araf suresi 157. ayet.
19 Müslim, "Müsâfirîn", 139.
20 Ahzab suresi 21. ayet.

2.3. Hadislerde Konu Bütünlüğü

Hadislerde konu bütünlüğü, ilgili hadis metinleri arasında anlam bütünlüğünün sağlanması demektir. Bu yüzden aynı konuya dair hadislerin bir kısmını dikkate alıp diğerlerini terk etmek, eksik ve yanlış sonuçlara götürür. Sağlıklı bir sonuca ulaşabilmek için ilke olarak **külli yaklaşım** yani konuyla ilgili hadisleri bütün rivayetleriyle bir araya getirmek, iç bütünlüğü içinde okumak ve değerlendirmek gerekir. Bu bütünlüğün dikkate alınmaması hâlinde özden uzaklaşılması, din ve toplum eksenli birtakım problemlerin yaşanması kaçınılmazdır.

BİLGİ KUTUSU

Hadis âlimlerine göre hadis ve sünnetin dört işlevi vardır:

1. Kur'an çerçevesinde yeni hükümler getirmek
2. Kur'an'ı açıklamak
3. Kur'an'ın hükümlerini pekiştirmek
4. Kur'an'ı tatbik etmek

"İslam garip olarak başladı. Başladığı gibi yine garip olarak dönecektir. Öyleyse ne mutlu o garipler! (بَدَأَ الْإِسْلامُ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ)"[21] hadisinin Müslim rivayetinde müjdelenen "garipler" hakkında bilgi geçmez. Ancak hadisin diğer tariklerinde, sayıları az olan o "garipler" şu şekilde açıklanır: "*Onlar benden sonra halkın bozduğu yol ve yöntemimi (sünnet) düzeltirler.*" [22] veya *"İnsanlar bozulduklarında (onları) düzelten kimselerdir."*[23]

Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi aynı konuyla ilgili hadislerin tamamı bir bütünlük içinde değerlendirilmediği zaman Resulullah'ın (sav) mesajı tam ve doğru anlaşılmamış olur.

2.4. Hadislerin Söylendiği Şartlar (Vürud Sebebi)

Vürud sebebi; hadisin söylenmesine sebep olan olay, onun doğru anlaşılmasına vesile olan durum-bağlam, söylendiği yer, zaman ve ortama dair bilgi demektir. Hadis ilim dalları arasında bu bilgi, **esbabıvürudilhadis** ilmi diye bilinir.

Hadisin söylendiği şartların yani vürud sebebinin bilinmesi, onunla kastedilen mana ve maksadın anlaşılmasına yardımcı olur. Kur'an için nüzul sebebi neyi ifade ederse hadis için de vürud sebebi onu ifade eder. Sahabe, hadislerin vürudunu bildiklerinden dolayı onları kavrama konusunda daha avantajlı bir kuşaktır.

Görsel 1.5: Hadislerin vürud sebepleri ile ilgili sahih kaynaklarda rivayetler bulunabilir.

21 Müslim, "İman", 232.
22 Tirmizî, "İman", 13.
23 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/73.

Örneğin Enes bin Malik (ra) diyor ki: Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Kim benim sünnetimden, (dinde izlediğim yol ve hayat tarzımdan) yüz çevirirse benden değildir* (مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)"[24]. Bu hadisin vürud sebebi şu olaydır: Resulü Ekrem'i (sav) huzuruna üç sahabe gelir. Onlardan birincisi "*Ben bütün gece namaz kılıyorum.*", ikincisi "*Ben yıl boyu oruç tutuyorum.*", üçüncüsü "*Ben de aile hayatından uzak duruyorum ve asla evlenmeyeceğim.*" der. Onlar kendi ibadetlerini azımsayıp daha dindar bir yaşam tarzı adına bunu söyleyince Hz. Peygamber (sav) "*Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.*" diye onları uyarmıştır. Bu hadisiyle Resulullah (sav) onlara aşırıya kaçmayıp orta yolu izlemeleri gerektiği mesajını vermiştir.

Vürud sebebi konusunda en meşhur kaynak kitap, Celâleddîn es-Süyûtî'nin (ö. 911/1505) *Esbabıvürudilhadis* diğer adıyla *el-Lüma' fî Esbâbi'l-Hadîs* adlı eseridir.

ARAŞTIRALIM

"Hangi amel Allah'a daha sevimlidir?" sorusuna Hz. Peygamber'in (sav) farklı cevaplar vermesinin sebepleri neler olabilir? Araştırınız.

.....
.....

.....
.....

.....
.....

.....
.....

3. HADİSLERİN KAYNAĞININ TESPİTİ VE TEMEL HADİS KAYNAKLARI

Tâbiin dönemi hadis âlimlerinden Muhammed İbn Sîrîn'in (ö. 110/728) şu sözü, hadislerin sıhhatini tespit işinin ve onların dayandığı kaynakların ne denli önemsendiğini gösterir: "Hakikaten bu hadis ilmi, dindir. O hâlde dininizi kimlerden alıp naklettiğinize iyi bakın (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ فَانْظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)"[25].

Tebeuttâbiin âlimlerinden Abdullah İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797) diyor ki: "Bana göre isnat dindendir. Eğer isnat olmasaydı isteyen istediğini söylerdi."[26] Onun şu uyarısı da meşhurdur: "Dininin hüküm ve meselesini isnatsız olarak talep eden kimse, çatıya merdivensiz olarak çıkmak isteyene benzer." Demek oluyor ki isnadı olmayan bir hadisin kıymeti yoktur. Gayrimenkul bir mülk için tapu ne ise hadis için de senet odur. Öte yandan Yahya bin Maîn

24 Buhârî, "Nikah", 1.
25 Müslim, "Mukaddime", 7.
26 Müslim, "Mukaddime", 5.

(ö. 233/847), "Eğer sahanın otoriteleri olmasaydı şeriatın naklinde geçersiz ve asılsız haberler, bilgiler çok olurdu." der. Gerçekten de tarih boyunca alanın otoriteleri tarafından senet ve metin tetkiki yapılarak ravilerin güvenilir olup olmadıkları ele alınmıştır. Böylece hadislerin sübut ve sıhhat durumları hakkında hüküm verilmiştir.

Senedleriyle birlikte hadis metinlerini ihtiva eden ve Kütübisitte (altı ana kitap) adıyla bilinen temel hadis kitapları ve müellifleri şunlardır:

1. Buhari (ö.256/870), *el-Camiü's-Sahîh:* Asıl adı, *el-Camiü's-Sahih el-müsned min hadîsi Resulullah sallallâhü aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih* olan eserde, tekrarlar hariç 4.000 hadis mevcuttur. Kitap, sekiz cilt halinde basılmıştır.

2. Müslim (ö.261/875), *Sahîh*: Asıl adı *el-Müsnedü's-Sahîh* olan eser, Sahîh-i Müslim diye meşhur olmuştur. Tekrarlar hariç 4.000 kadar hadis içeren Sahih, beş cilt hâlinde basılmıştır.

3. Ebu Davud (ö.275/889), *Sünen*: 4.800 hadis içeren eser, beş cilt halinde basılmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Buhari ve Müslim'in eserleri, sahih hadislerden oluştuğu için "Sahîhayn" diye isimlendirilir. Bu iki âlime hadis ilmindeki yerlerinden dolayı "Şeyhayn", eserlerindeki ortak hadislere de "Müttefekun aleyh" denilir.

Aydınlı, Hadis Istılahları Sözlüğü, 134.

4. Tirmizi (ö.279/892), *Sünen*: Bu kitap *el-Camiü's-Sahih* adıyla da bilinir. Yaklaşık 4.000 hadis içeren Sünen, beş cilt hâlinde basılmıştır.

5. Nesai (ö.303/915), *Sünen*: *el-Müctebâ* adıyla bilinen eserde 5758 hadis vardır ve sekiz cilt hâlinde basılmıştır.

6. İbni Mace (ö.273/887), *Sünen*: 4341 hadis içeren eser, iki cilt hâlinde basılmıştır. Yukarıda söylendiği gibi bu altı kitap, tarihsel süreç içinde Kütübisitte adını almıştır.Kütübisitte, aşağıda isimleri yer alan üç temel eserin eklenmesiyle Kütübitisa'ya yani dokuz ana kitaba dönüşmüştür:

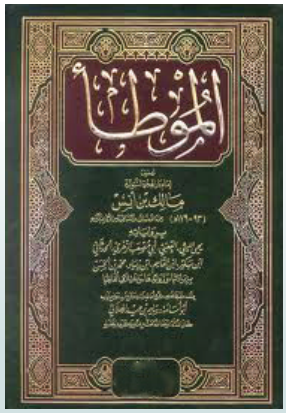
Görsel 1.6-7-8-9-10-11: Kütübisitte'nin hepsi Türkçe'ye tercüme edilmiş, bir kısmı ayrıca Türkçe olarak şerh edilmiştir.

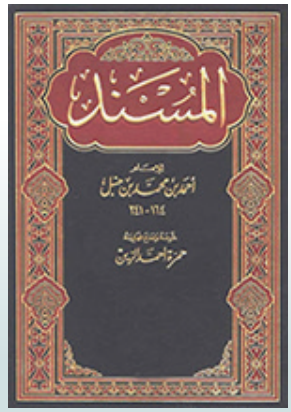
1. Malik bin Enes (ö.179/795), *Muvatta*': Mevkuf (sahabeden rivayet edilen söz ve fiil) ve maktu (tâbiinden rivayet edilen söz ve fiil) olanlar dahil toplam 1720 hadis ve haber içeren eser, iki cilt halinde basılmıştır.

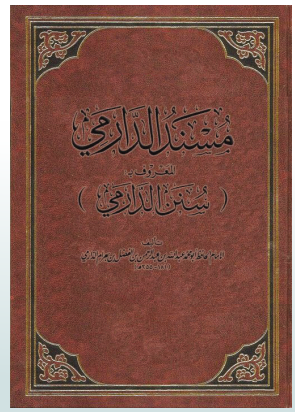
2. Ahmed bin Hanbel (ö.241/855), *Müsned*: Eserin altı ciltlik baskısı yaygındır. Şuayb Arnavut ve diğerleri tarafından tahkik ve tahrici yapılan elli ciltlik (son beş cildi fihristtir) Müsned, yeni baskısına (Beyrut, 1416-1421) göre 27647 hadis ihtiva eder.

3.Darimi (ö.255/869), *Sünen*: 3506 hadis içeren eser, iki cilt hâlinde basılmıştır.

Şüphesiz temel hadis kitapları, söz konusu Kütübitisa'dan ibaret değildir. Bunlar hadis tarihinin altın çağı kabul edilen hicri üçüncü asrın eserleridir. Muvatta'nın sahibi İmam Malik ise hicri ikinci asrın ikinci yarısında vefat etmiştir. Ayrıca Abdürrezzâk İbni Hemmâm San'ânî'nin (ö.211/826) on bir cilt hâlinde basılan *Musannef* ve Ebu Bekir İbni Ebu Şeybe'nin (ö.235/849) yirmi altı cilt hâlinde basılan *Musannef* adlı eserleri, iki önemli temel kaynaktır.

Görsel 1.12-13-14: Kütübisitte, bu üç temel eserin eklenmesiyle Kütübitisa adını almıştır.

Burada, Kütübitisa üzerine yapılan Concordance(Konkordans) adlı indeks (fihrist) çalışmasına işaret etmekte fayda vardır. Concordance , bir hadisin Kütübitisa'da olup olmadığını öğrenmek ve hadisin geçtiği yerleri bulmak için kolaylık ve pratiklik sağlayan önemli bir kaynaktır. Müsteşrikler tarafından sekiz cilt hâlinde hazırlanan bu çalışma; Fransızca olarak Concordance et Indices de la Tradıtıon Musulmane, Arapça olarak da *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî* adını alır. Eser, kısaca **Concordance** veya **Mucem** diye bilinir.

4. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: EBU HÜREYRE (RA)

Asıl adı Abdurrahman bin Sahr'dır. Yemen'de yaşayan Ezd kabilesinin Devs koluna mensuptur. Koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını elbisesinin eteğine koyup onlarla oynadığı için kendisine Ebu Hüreyre (ra) dendiği rivayet edilir.[27] İlk karşılaşmada Resulullah'ın (sav) ona böyle hitap etmesi, bu künyenin ona Peygamberimiz (sav) tarafından verilmediğini gösterir. Aslında Hüreyre kelimesi, kedi anlamıma gelen hirr kelimesinin ism-i tasğîridir (küçültme ismi). Buna göre Ebu Hüreyre (ra), "kedi sahibi, küçük kedili" demek olur.

Ebu Hüreyre (ra), hicretin yedinci yılında (miladi 628) Müslüman olarak, kısmen Hayber Savaşı'na ve daha sonra yapılan gazvelerin hepsine katılmıştır. O, Resulullah'ın (sav), düş-

27 Müslim, "Menakıp", 46.

man kuvvetlerine karşı oluşturduğu bazı askerî faaliyetlerde görev almıştır. [28] Ali bin Ebu Talib ve Muaviye bin Ebu Süfyan arasında çıkan savaşlarda Sad bin Ebu Vakkas, Abdullah bin Ömer ve diğer bazı sahabeler (ra) gibi hiçbir tarafı tutmamış, gelişen siyasi olaylara karışmamış ve olanları üzülerek geriden takip etmiştir.

Ebu Hüreyre (ra) gecenin üçte birinde uyur, üçte birinde ibadet eder, üçte birini de hadis müzakere ederek geçirirdi. [29] O, Ashabısuffe'den biri olarak geçmiş yıllarını telafi edebilmek için Mescid-i Nebevi'deki Suffe'de kalıp Resulullah'ın (sav) yanından hiç ayrılmamıştır. 5374 hadis rivayetiyle çok sayıda hadis rivayet eden yedi sahabe arasında ilk sırayı almıştır.

Ebu Hüreyre'nin (ra), aralarında Hz. Ebu Bekir (ra), Muaz bin Cebel (ra) ile Enes bin Malik (ra) gibi büyük sahabilerin de bulunduğu orta derecede fetva veren on üç kişiden biri olduğu ve Abdullah bin Abbas (ra) gibi âlim bir sahabinin, onun fetva ve görüşlerine değer verdiği bilinmektedir. Abdullah bin Ömer'in (ra), Ebu Hüreyre'ye (ra) hitaben "Resulullah'ın sohbetine en fazla devam edenimiz, onun hadislerini en iyi ezberleyenimiz sensin." demesi onun hadis ilmine olan düşkünlüğünü gösterir. Onun çok hadis rivayet etmesi, bazı sahabeler tarafından tenkit konusu olmuştur. Duyduğu hadisleri başkalarına öğretmeyi meslek edinen Ebu Hüreyre (ra), çok hadis rivayet etmesinden dolayı kendisine yöneltilen tenkitlere şu şekilde cevap vermek durumunda kalmıştır: "Halk, 'Ebu Hüreyre (ra) çok hadis rivayet ediyor, deyip duruyor. Halbuki Allah'ın (cc) Kitabı'nda şu iki ayet olmasaydı tek bir hadis rivayet etmezdim: **"İndirdiğimiz açık delilleri ve Kitap'ta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve hakikati açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim."**[30] Muhacir kardeşlerimiz çarşı-pazarda alım satımla, ensar kardeşlerimiz de bağ-bahçeleriyle uğraşırken ben boğaz tokluğuna Resulullah (sav) ile beraber olur, onların bulunamadıkları meclis ve sohbetlerde bulunur, onların öğrenemediklerini öğrenirdi."[31]

BİLGİ KUTUSU

Binden fazla hadis rivayet eden sahabilere **muksirun** denir. Muksirundan olan sahabiler ve rivayet ettikleri hadis sayıları şöydir.

- Ebu Hüreyre: 5374
- Abdullah bin Ömer: 2630
- Enes bin Malik: 2286
- Hz. Aişe: 2210
- Abdullah bin Abbas: 1660
- Cabir bin Abdullah: 1540
- Ebu Said Hudri: 1170

28 Ebû Dâvûd, "Cihad", 112.
29 Dârimî, Sünen-i Dârimî, 1/27.
30 Bakara suresi 159-160. ayetler.
31 Buhârî, "İlim", 42.

Güçlü bir hafızaya sahip olan Ebu Hüreyre'nin (ra), duyduklarını unutmama hususunda Hz. Peygamber'in (sav) özel duasına mazhar olduğunu da öğrenmekteyiz. Zeyd bin Sabit (ra) anlatıyor: "Ben, Ebu Hüreyre (ra) ve bir arkadaşım, Peygamber'in (sav) huzurunda bulunuyorduk. Peygamber (sav), '*Haydi dua edin!*' buyurdu. Bunun üzerine ben ve arkadaşım birlikte dua ettik. Peygamber de (sav) yaptığımız duaya amin dedi. Sonra Ebu Hüreyre (ra), 'Allah'ım, ben iki arkadaşımın arzu ve taleplerinin aynısını senden diliyorum. Ayrıca senden unutulmayan ilim (sağlam hafıza) istiyorum!' diye dua etti. Peygamber (sav) bu duaya da amin dedi. Bunun üzerine biz 'Biz de öyle isteriz ya Resulullah!' deyince Peygamber (sav), *'Devsli genç (Ebu Hüreyre) sizden önce davrandı ve sizi geçti.'*[32] buyurdu."

Hz. Ömer (ra), Ebu Hüreyre'yi (ra) Bahreyn'e önce namaz kıldırıp kaza (hukuk ve dava) işlerine bakmakla görevlendirmiş, sonra da aynı yere vali olarak tayin etmiştir. Resulullah'ın (sav) devrinde evlenme imkânı bulamayan Ebu Hüreyre (ra), daha sonra Hz. Osman'ın (ra) baldızı Büsre (ra) ile evlenmiştir. Dördü erkek, biri kız olmak üzere beş çocuk sahibi olmuştur. Meşhur hadis ve fıkıh âlimi Said bin Müseyyib, Ebu Hüreyre'nin (ra) damadı olmuştur.

Hicri 58 (miladi 678) yılında yetmiş sekiz yaşında iken vefat eden Ebu Hüreyre'nin (ra) cenaze namazı, Medine Valisi Velid bin Utbe tarafından kıldırıldı ve Cennetülbakî kabristanına defnedildi. [28]

Allah ondan razı olsun.

BİLGİ KUTUSU

Kedileri çok seven Ebu Hüreyre'nin bir diğer güzel meziyeti de annesine gösterdiği saygıdır. Annesinin İslamiyet'i kabul etmemesi, hatta zaman

zaman Resulullah'ın aleyhinde konuşması gönlünü yaralamış, Müslüman olması için Resulullah'tan dua etmesini istemiş, Müslüman olduktan sonra da kendisine hizmet etmek için annesi ölünceye kadar nafile hac yapmamıştır.

bk.Kandemir, "Ebu Hüreyre", 10/161..

Görsel 1.15

32 İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî,* 7/204.
28 Kandemir, "Ebu Hüreyre".

1. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(müksirun, tebliğ, vürud, Muvatta', teşri, tebyin, talim, müsned)

1. Hadislerin söylenmesine neden olan olay veya durumla, söylendiği zaman ve yerle ilgili bilgilere ..... sebebi denir.

2. Hz. Peygamber'in (sav) vahyi insanlara ulaştırması ..... , sözlü ve uygulamalı açıklaması ise ..... kavramı ile ifade edilir.

3. Kur'an'da bulunmayan bir konuda Hz. Peygamber'in (sav) hüküm koyması ..... terimi ile ifade edilir.

4. ..... hadis ilminde binden fazla hadis rivayet eden sahabiler için kullanılan bir kavramdır.

5. Kütübitisa'yı oluşturan kaynaklardan İmam Malik'e ait olan eser .....'dir/dır.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Hadis ilminin konusu ve amacı nedir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

2. Hz. Peygamber'e (sav) itaat etmek ve onu örnek almak neden önemlidir? Yazınız.

.....

.....

.....

3. Hadislerin doğru anlaşılması ve yorumlanmasındaki temel ilkelerden olan konu bütünlüğü hakkında bilgi veriniz.

.....

.....

.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Yüce Allah Hz. Muhammed'i Kur'an'ı tebliğ, tebyin ve temsil ile görevlendirmiştir. O hâlde hadislerdeki temel amaç Kur'an-ı Kerim'i tefsir etmek, Yüce Allah'ın (cc) emir ve nehiylerindeki maksadını açıklamak ve insanlara örnek olmaktır.

Aşağıdaki ayetlerin hangisinde Hz. Peygamber'in tebyin görevine vurgu vardır?

A) "Peygamber'e itaat eden, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse bilsin ki, Biz seni onlara bekçi göndermedik." (Nisa suresi 80. ayet)

B) "Onlardan, 'Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi ateş azabından koru' diyenler de vardır." (Bakara suresi 201. ayet)

C) "...İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik." (Nahl suresi 44. ayet)

D) "Allah ve Resulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur." (Ahzab suresi 36. ayet)

E) "...Bu sebeple, onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir bela gelmesinden veya kendilerine çok elemli bir azap isabet etmesinden sakınsınlar..." (Nur suresi 63. ayet)

2. Kur'an-ı Kerim'de Resulü Ekrem'i (sav) rehber edinerek onun izinden gitmeyi emreden ayetler bulunmaktadır. Allah'a (cc) ve Resulüne (sav) itaati emreden ayetlerin gereğini yerine getirmek, Kur'an ile birlikte hadis ve sünnete uymakla mümkündür. Çünkü Peygamberimiz (sav), yaşayan Kur'an, evrensel rol model ve etrafını aydınlatan bir ışık (siracımünir) olarak gönderilmiştir.
Bu metinden aşağıdaki yargılardan hangisine <u>ulaşılamaz</u>?

A) Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in (sav) konumu hakkında bilgi verilmiştir.

B) Resulullah (sav), Kur'an'ın bütün emir ve yasaklarını uygulamıştır.

C) Hz. Peygamber'e (sav) itaat, Allah'a (cc) itaatin bir gereğidir.

D) Bazı konularda sadece Kur'an-ı Kerim'in lafzi manası ile yetinmek gerekir.

E) Kur'an ve sünnetin vermiş olduğu hükümler birbirinden ayrı değildir.

3. I. Ali İbnü'l-Medînî'ye (ö. 234/848) göre hadislerin mana ve maksatlarını gereği gibi anlamak ilmin yarısıdır. Rical bilgisi ve hadislerin ravilerini tanımak ise ilmin diğer yarısıdır.

II. Aynı konuyla ilgili hadislerin tamamı bir bütünlük içinde değerlendirilmediği zaman Resulullah'ın (sav) mesajı tam ve doğru anlaşılmamış olur.

III. Hadisin vürud sebebinin bilinmesi, onunla kastedilen mana ve maksadın anlaşılmasına yardımcı olur. Kur'an için nüzul sebebi neyi ifade ederse hadis için de vürud sebebi onu ifade eder.

Yukarıda hadisi anlama ve yorumlama ilkelerinden sırasıyla hangilerine yer verilmiştir?

	I	II	III
A)	Rivayet-Dirayet bütünlüğü	Kur'an-sünnet bütünlüğü	Hadislerde konu bütünlüğü
B)	Hadislerde konu bütünlüğü	Hadislerin söylendiği şartlar	Kur'an-sünnet bütünlüğü
C)	Hadislerde konu bütünlüğü	Kur'an-sünnet bütünlüğü	Hadislerin söylendiği şartlar
D)	Kur'an-sünnet bütünlüğü	Rivayet-Dirayet bütünlüğü	Hadislerde konu bütünlüğü
E)	Rivayet-Dirayet bütünlüğü	Hadislerde konu bütünlüğü	Hadislerin söylendiği şartlar

4.

I	Teşri	Hz. Peygamber'in hep Kur'an ile hemhâl olup inanç, ibadet ve ahlak esaslarını kişisel ve sosyal hayatında uygulaması ve ümmetine örnek olmasıdır.
II	Tekit-teyit	Sünnet'in Kur'an'da zikredilen bir hüküm ve muhtevayı aynı veya benzer manaya gelen ifadelerle vurgulamasına denir.
III	Tatbik	Kur'an'ın herhangi bir hüküm koymadığı veya düzenleme getirmediği bir konuda sünnetin hüküm ortaya koyması demektir.
IV	Rıhle	Hadis öğrenmek, raviyi tanımak, hadisi bizzat sahabeden almak gibi sebeplerle yapılan ilim yolculuklarına verilen isimdir.
V	Sahihayn	Buhari ve Müslim'e ait iki eser sahih hadislerden oluştuğu için bu şekilde isimlendirilir.

Tabloda kavram tanım eşleştirmesine yer verilmiş, ancak bu eşleştirmede hata yapılmıştır. Bu hatanın düzeltilmesi için hangi kavramların yeri değiştirmelidir?

A) I – II

B) I - III

C) II - III

D) III - IV

E) IV - V

5. **I.** Yemen'de yaşayan Ezd kabilesinin Devs koluna mensuptur.

II. Hicretin yedinci yılında (Miladi 628) Müslüman olmuştur.

III. Hz. Ali ile Muaviye arasında çıkan savaşlarda Muaviye tarafında yer almıştır.

IV. Hz. Ömer (ra) döneminde Bahreyn'e vali olarak tayin edilmiştir.

V. Miladi 668 yılında, altmış sekiz yaşında Medine'de vefat etmiştir.

Ebu Hüreyre (ra) hakkında verilen bilgilerden hangisi/hangileri yanlıştır?

A) I - II

B) I - III

C) III - IV

D) III - V

E) IV - V

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Hadis ilmi ile meşgul olan kişilere müfessir denilmektedir.

2. (----) Hadis âlimlerine göre hadis ve sünnetin birden fazla işlevi vardır.

3. (----) Sahabeden Hz. Fatıma, müksirun sahabiler arasında yer almaktadır.

4. (----) Kütübitisa'dan başka temel hadis kitapları da vardır.

5. (----) Kütübisitte içinde en fazla hadis Buhâri'nin el-Camiü's-Sahih'inde bulunmaktadır.

6. (----) el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Hadîsi'n-Nebevî, Kütübitisa üzerine yapılmış bir çalışmadır.

7. (----) Ebu Hüreyre (ra), en çok hadis rivayet eden sahabidir ancak Ashabısuffe'den değildir.

Daha fazla soruya ulaşmak için...

2. ÜNİTE

"...Allah en iyi koruyandır ve O merhametlilerin en merhametlisidir." (Yusuf suresi 64. ayet.)

"Bismillahirrahmanirrahîm. Hamd, Âlemlerin Rabb'i, Rahman, Rahîm, hesap ve ceza gününün (ahiret gününün) maliki Allah'a mahsustur. (Allahım!) Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet; gazaba uğrayanların ve sapmışların yoluna değil." (Fatiha suresi 1-7. ayetler)

2. Ünite Pdf Dosyası

2.Ünite Sunu Karekodu

İMANLA İLGİLİ HADİSLER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. İmanın temel esasları ile ilgili ayet ve hadisleri araştırınız.
2. İman, niyet ve amel arasında nasıl bir ilişki vardır? Araştırınız.
3. "Müminin temel özellikleri" sizce neler olmalıdır? Yazınız.
4. Abdullah bin Mesud'un (ra) hayatını araştırınız.

1. İMANIN TEMEL İLKELERİ

1- حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ قَالَ حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ أَخْبَرَنَا أَبُو حَيَّانَ التَّيْمِيُّ عَنْ أَبِي زُرْعَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَارِزًا يَوْمًا لِلنَّاسِ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ مَا الْإِيمَانُ قَالَ: ''اَلْإِيمَانُ أَنْ تُؤْمِنَ بِاللهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَبِلِقَائِهِ وَرُسُلِهِ وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ '' قَالَ مَا الْإِسْلَامُ قَالَ ''اَلْإِسْلَامُ أَنْ تَعْبُدَ اللهَ وَلَا تُشْرِكَ بِهِ وَتُقِيمَ الصَّلَاةَ وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ الْمَفْرُوضَةَ وَتَصُومَ رَمَضَانَ'' قَالَ مَا الْإِحْسَانُ قَالَ '' أَنْ تَعْبُدَ اللهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ قَالَ مَتَى السَّاعَةُ قَالَ'' مَا الْمَسْئُولُ عَنْهَا بِأَعْلَمَ مِنْ السَّائِلِ وَسَأُخْبِرُكَ عَنْ أَشْرَاطِهَا إِذَا وَلَدَتْ الْأَمَةُ رَبَّهَا وَإِذَا تَطَاوَلَ رُعَاةُ الْإِبِلِ الْبُهْمُ فِي الْبُنْيَانِ فِي خَمْسٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا اللهُ '' ثُمَّ تَلَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ{إِنَّ اللهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ... }'' الْآيَةَ. ثُمَّ أَدْبَرَ فَقَالَ رُدُّوهُ فَلَمْ يَرَوْا شَيْئًا فَقَالَ: '' هَذَا جِبْرِيلُ جَاءَ يُعَلِّمُ النَّاسَ دِينَهُمْ .''

İNCELEYELİM

İsnat, "bir hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre zikretmek ve onu ilk söyleyenine ulaştırmak" diye tarif edilir. Ravi zinciri anlamındaki isnada bir örnek olması açısından yukarıdaki hadisin senedini inceleyiniz.

Bize Müsedded rivayet etti, dedi ki bize İsmail bin İbrahim rivayet etti, dedi ki bize Ebu Hayyan et-Teymî Ebu Zür'a'dan, o da Ebu Hüreyre'den (ra) haber verdi.

Ebu Hüreyre (ra) şöyle dedi: Bir gün Peygamber (sav) sahabeden bir grubun yanına çıkageldi.

Derken Cebrail ona gelerek: "İman nedir?" dedi.

Peygamber (sav): *"Allah'a, meleklerine, ona kavuşmaya, peygamberlerine inanman, dirilişe inanmandır."* buyurdu.

Cebrail (as): "İslam nedir?" dedi.

Peygamber (sav): *"Allah'a ibadet etmen ve ona şirk koşmaman, namaz kılman, farz kılınan zekâtı vermen, Ramazan orucu tutmandır."* buyurdu.

Cebrail (as): "İhsan nedir?" dedi.

Peygamber (sav): **"***Allah'a, onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir, her ne kadar sen onu görmüyorsan da o seni görmektedir."* buyurdu.

Cebrail (as): "Kıyamet ne zaman?" dedi.

Peygamber (sav) şöyle cevap verdi: *"O konuda kendisine soru sorulan, sorandan daha bilgili değildir. Ben sana onun alametlerini haber vereceğim: O (kıyamet) kadın kölenin/cariyenin kendi efendisini doğurduğu (yani annelerin, kendilerine köle kadın muamelesi yapacak asi ve edepsiz çocuklar dünyaya getirdiği) ve yoksul, kimlik ve kişilikten mahrum deve çobanlarının binalar yapmakta birbirleriyle yarıştıkları zaman. Beş şey var ki onları ancak Allah bilir."*

Peygamberimiz (sav) bu cevabın ardından şu ayeti okudu: **"Kıyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah'ın katındadır. Yağmuru o yağdırır, rahimlerde olanı o bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."**[1] Sonra Cebrail (as) oradan ayrıldı. Peygamber (sav), *"Onu çağırın (getirin)."* dedi ama onlar hiçbir şey görmediler.

Bunun üzerine Peygamber (sav) şöyle buyurdu:*"O Cebrail'dir, insanlara dinlerini öğretmek üzere geldi."*[2]

YORUMLAYALIM

Kur'an-sünnet ilişkisi çerçevesinde Hz. Peygamber (sav) ve sünnetinin te'kîd-te'yid (pekiştirmek ve desteklemek), tebyin (açıklamak), teşri (hüküm ortaya koymak ve düzenleme yapmak) ve tatbik (uygulama) olmak üzere dört görevi, işlevi vardır.

"Peygamber, Rabb'i tarafından kendisine indirilene iman etti; müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler..."

(Bakara suresi 285. ayet)

Cibril hadisi ile yukarıdaki ayet arasındaki ilişkinin, sünnetin hangi işlevine işaret ettiğini yorumlayınız.

2-عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ."

Osman bin Affân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Kim, Lâ ilâhe illallah deyip Allah'tan başka bir ilah olmadığını bilerek ölürse cennete girer."*[3]

1 Lokman suresi 34. ayet.
2 Buhârî, "İman", 1; Müslim, "İman", 1.
3 Müslim, "İman", 43.

3-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " جَدِّدُوا إِيمَانَكُمْ " قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ وَكَيْفَ نُجَدِّدُ إِيمَانَنَا قَالَ: " أَكْثِرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ."

BİLGİ KUTUSU

İman yenilemek ölüm döşeğinde son demlerini yaşayan kimselere telkin edileceği gibi sağlık ve afiyetle geçirilen normal zamanlarda da yapılmalıdır.

Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"İmanınızı yenileyin."* Denildi ki "İmanımızı nasıl yenileyeceğiz ya Resulallah?" O da şöyle buyurdu: "*Lâ ilâhe illallah sözünü çok söyleyin!*[4]"

Açıklama

Ebu Hüreyre (ra), Ömer bin Hattab (ra), Abdullah bin Ömer (ra), Ebu Zer (ra), Enes bin Malik (ra), İbni Mesud (ra), İbni Abbas (ra), Cerîr bin Abdillah Becelî (ra) gibi sahabe ravilerden gelen Cibril hadisi manen mütevatir kabul edilir.

Görsel 2.1: "...Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur." (Rad suresi 28. ayet)

Bu hadiste, vahiy meleği Cebrail'in (as) önce sorup sonra cevabını onayladığı iman, İslam ve ihsanın tarifi, bizzat Peygamberimiz (sav) tarafından yapılır. Kelime ve kavram olarak iman ile İslam'ın birbirinden farklı olup olmadığına dair kaynaklarda tartışmalar görülmekle birlikte çoğunluğu oluşturan ulemaya göre ikisi birbirlerinin yerine kullanılabilir. Hadisin iman bölümünde zikredilen inanç esasları, klasik İslam kültürümüzde "Amentü" kavramı ile ifade edilmiştir. Bu anlamda **Amentü**, İslam dininin iman esaslarını ana hatlarıyla ifade eden terim olarak kabul edilir.

"Lâ ilâhe illallah / Muhammedürrasulüllâh (Allah'tan başka ilah yoktur; Muhammed, Allah'ın elçisidir.)" cümlesinden ibaret olan kelimeitevhit, imanın temel ilkelerini özetler. İmanın sözlü ifadesi olan kelimeitevhit (Allah'ın birliği ve Resulü Ekrem'in nübüvveti), insanın iç dünyasını dışarıya yansıtır ve onun inancına tanıklık eder. Bu yüzden İslam dinine girmek isteyen kimsenin, her şeyden önce içerik olarak kelimeitevhit ile kelimeişehadeti kabul etmesi ve söylemesi (ikrar ve tasdik) gerekir. Ancak dinin özünü oluşturan kelimeitevhidin anlamını içtenlikle benimsemek çok önemlidir. Zira "içtenlik ve şüpheden uzak olarak bilmek" anlamındaki ihlas ve yakin ile kelimeitevhidi söylemek; itikadi, amelî ve ahlaki hükümlere inanmakla yetinmeyip onların gereklerini yerine getirmeyi ifade eder.

4 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/359.

Yüce Rabbimiz, Bakara suresinin ilk beş ayetinde Kur'an'ı kendilerine bir rehber olarak gönderdiği müttaki (görev ve sorumluluk bilincine sahip) kullarını şöyle tanıtır:

"Onlar gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar. Sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler, ahirete kesin olarak inanırlar. Rabb'lerinden gelen doğru yol üzerinde olanlar ancak onlardır ve kurtuluşa erenler de yalnızca onlardır."[5] Bu ayette geçen gayb alemine iman, aslında Allah'a imanın bir sonucudur.

Görsel 2.2: "Lâ ilâhe illallah / Muhammedürrasulüllâh"
"Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed (sav) O'nun elçisidir."

İman bir bütündür. Parçalanma (tecezzi) kabul etmez. Söz konusu iman esaslarından birine dahi inanmayan kimse mümin olamaz. İman ve tevhidin korunması, her türlü şüpheden ve şirke düşmekten uzak durmakla mümkündür. Yüce Yaratıcı ile alakasını kesen insan mutlaka kötülüğe sapar ve hem kendine hem de topluma zarar verir. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde ifade edilmektedir: **"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamber'ine, Peygamber'ine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr eden kimse iyice sapıtmıştır."**[6]

NOT EDELİM

"İman içerikli hadislerde genellikle üç hususa dikkat çekilir."

Allah'a (cc) imanın ilk aşaması kalp ile tasdiktir. İkinci aşama dil ile ikrar, üçüncü aşama ise imanın gereklerini yerine getirmek yani imana uygun yaşamaktır. Hadislerde vurgulanan 'kâmil iman' ancak bu aşamaların beraber olmasıyla oluşur.

Ayrıca Resulullah (sav), imanın yenilenip güçlü ve etkili olması için çeşitli dua ve zikirler de tavsiye etmiştir.

Cibril hadisinin bazı sahih tariklerinde "bir de hayır ve şerriyle kadere inanman" ve "güç ve imkân bulduğunda Beytullah'ı haccetmen" cümleleri vardır. Hadis metninde iman esaslarını belli bir rakamla sınırlamaktan ziyade eğitim ve öğretimde kolaylık sağlama amacına yönelik bir üslup söz konusudur. Nitekim İmam-ı Azam Ebu Hanife, kendisine nisbet edilen *el-Fıkhu'l-Ebsat* adlı eserinde "İman nedir?" sorusuna şu cevabı verir:

"İman; Allah'tan (cc) başka ilah olmadığına, O'nun noksan sıfatlardan münezzeh olduğuna ve ortağı bulunmadığına, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, cennetine, cehennemine, kıyamete, hayır ve şerrine, hiçbir kimseye kendi amelini yaratma gücünün verilmediğine, her insanın bir kaderinin olduğuna ve yaratılış amacına ulaşacağına şehadet etmek ve bunları kalben tasdik edip dil ile ikrar etmektir."

5 Bakara suresi 3-5. ayetler.
6 Nisa suresi 136. ayet.

Hadisin sonunda yer alan "*O Cebrail'dir, insanlara dinlerini öğretmek üzere geldi.*" cümlesiyle dinin iman, İslam ve ihsan, yani inanç, amel ve ahlak gibi üç temel unsurdan oluştuğu, amelden ve ahlaktan yoksun bir dinin olamayacağı vurgulanır.

İlk bakışta "lâ ilâhe illallâh" diyen kimsenin cennete gireceğini bildiren hadis, salih amel olmaksızın sırf iman ile yetinerek ahiret saadetine erişilebileceği izlenimini verir. Ancak bu hadisin, ihlas ve yakin kayıtlarının bulunduğu diğer hadislerle birlikte düşünülmesi gerekir. Yani Kelimeitevhit'in genel olarak zikredildiği hadisler cennete girebilmek için iman ile birlikte ihlas ve sıdkın (sadakat) olması gerektiğini bildiren hadisler gibi anlaşılmalıdır. Nitekim İbni Şihâb Zührî, "*Kim, lâ ilâhe illallah derse cennete girer.*" hadisi kendisine sorulduğunda bu durumun henüz farzların, emir ve yasakların söz konusu olmadığı İslam'ın ilk yılları için geçerli olduğunu söylemiştir. Dolayısıyla Allah'a (cc) iman ettiğini söylemek yeterli değildir. İman aynı zamanda Allah'a (cc) samimiyetle kulluk etmeyi gerektirir.

İhlas, haramdan kaçınıp salih amel işlemeyi zorunlu kılar. Doğrusu umursanmayan günahların giderek küfür ve dalalete götürme riski vardır. Bununla beraber, hadis âlimi Tirmizi'nin de belirttiği üzere günahları sebebiyle azap görseler de tevhit ehli cehennemde ebedî olarak kalmayıp cennete gireceklerdir.

BİLGİ KUTUSU

Yakin, kesinlik derecesinde kabul edilen, sağlam ve güvenilir bilgi demektir. Bir Müslüman'ın yakin bilgiye ulaşması, iman ve ibadetteki samimiyetine bağlıdır.

Yakinin üç mertebesi vardır:

- **İlmelyakin**, bilgi derecesindeki kesinliktir. Okuyarak, düşünerek, duyarak öğrenilir.
- **Aynelyakin**, görerek ve gözlem yaparak öğrenilen bilgidir.
- **Hakkalyakin**, bilme ve görmenin yanında bizzat olayın içinde olarak ulaşılan bilgidir.

2. NİYET-AMEL İLİŞKİSİ

1-قَالَ عُمَرُ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ."

Ömer bin Hattab'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu:
"Ameller, niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kim elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti hicret ettiği şeye göre değerlenir."[7]

7 Buhârî, "Bedül Vahiy", 1; Müslim, "İmaret", 155.

2-عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللهُ بِهِ وَمَنْ رَاءَى رَاءَى اللهُ بِهِ ."

İbni Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

"*Kim şöhret peşinde olma niyetiyle yaptığı iyiliği duyurursa (süm'a) Allah da onun gizli işlerini duyurur. Kim gösteriş yaparsa Allah da onun riyakârlığını açığa vurur.*"[8]

Görsel 2.3: Bir elin verdiğini öbür elin duymasın bilinciyle yapılan yardımlar Allah katında makbuldür.

3-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :" إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُوَرِكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ إِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ ."

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah Teala suretlerinize ve mallarınıza bakmaz. Ancak kalplerinize ve amellerinize bakar."*[9]

Açıklama

Niyet hadisinin vürud sebebi şudur: Bir sahabi, Medine'ye hicret etmek isteyen Ümmü Kays adlı bir hanımla evlenmek ister. Ümmü Kays, kendisiyle evlenmek isteyen sahabiye Medine'ye hicret edeceğini ve orada evlenebileceğini ifade eder. Sahabi, bu kadınla evlenmek arzusuyla Medine'ye hicret eder. Bu durumu bilen sahabiler, ona Ümmü Kays'ın muhaciri anlamında "Muhâciru Ümmü Kays" diye lakap takarlar ve onun hicret sevabı kazanıp kazanmadığını konuşurlar. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav), herkesin niyetine göre sevap kazanacağını belirterek meseleye açıklık getirir.

YAZALIM

Resulullah (sav), *"Gerçek muhacir, Allah'ın yasakladığı şeylerden kaçınan kimsedir."* buyurdu.

(Buhârî, "İman", 4)

Bir kişi, "Hangi hicret daha faziletlidir?" diye sorduğunda Resulullah (s.a.v *"Allah'ın yasakladığı şeyleri terk etmendir."* diye cevep verdi.

(Nesâî, "Bey'at", 12)

Hicretle ilgili verilen bu hadisleri göz önünde bulundurarak siz de hicrete dair bir cümle yazınız.

Hadisin bazı tariklerinde "*Kimin niyeti Allah'a ve Resulü'ne varmak, onlara hicret etmekse eline geçecek sevap da Allah'a ve Resulü'ne hicret sevabıdır.*" diye ziyade bir cümle mevcuttur.

8 Buhârî, "Rikak", 36; Müslim, "Züht", 47-48. Hadisin senedi Müslim'e aittir. Buhârî, hadisi Cündeb bin Abdullah'dan rivayet eder.
9 Müslim, "Birr", 34; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/539.

İmam Şafii'nin hocası Abdurrahman İbni Mehdi, "Kim bir kitap yazmak isterse buna niyet-amel hadisiyle başlasın." der. Nitekim Buhari *el-Camiü's-Sahih* adlı eserine bu hadisle başlar. Böylelikle yazar, kitabını dünyevi bir maksatla değil, samimi ve halis niyetle yazdığını ima eder.

Niyet, amel ile ibadeti âdetten ve alışkanlıktan ayıran temel ölçüdür. **Niyet**, bir işi Allah (cc) rızası için yapmayı kalpten geçirmek demektir. Niyet kalbin işidir ve merkezi kalptir. Kalbin katılmaması durumunda bir amelin yalnız dil ile telaffuz edilmesi kabul edilmez. Zira Allah (cc) şekil ve kalıba, mal ve servete değil; kalbe ve amele bakar. Bu hadisiyle Peygamber Efendimiz (sav), halis niyete dayanmayan bir ibadetin Allah (cc) nezdinde hiçbir değer ifade etmediğini açıklar. Yapılan işten sevap kazanabilmek için samimi niyetle işe başlamak ve Allah (cc) rızasını gözetmek şarttır. Maddi çıkarlar için dinî değerler istismar edilemez, edilmemelidir. Aslında doğrudan ibadet olmayan bir iş, iyi niyet ve samimi duygularla yapıldığı takdirde ibadete dönüşür. Mesela yemek yerken bundan elde edilecek güç ve kuvvetle kulluk ve iyilikte bulunmayı düşünmek sevap kazandırır.

BİLGİ KUTUSU

Zahitlerden Fudayl bin Iyaz diyor ki: "Kınanma kaygısıyla ameli terk etmek riya, insanlara gösteriş olsun diye amel etmek şirk, bu iki kusurdan kurtulmak ise ihlastır."

(Çağrıcı, "Riya", 35/137-138)

"Görsünler, duysunlar ve desinler" diye ibadet etmek amelî bir şirk ve büyük bir günahtır. Ancak gösterişi asla aklından geçirmeyen bir mümin, başkalarını teşvik etmek niyetiyle herkesin göreceği şekilde ibadette bulunabilir; namaz kılıp zekât verebilir.

YORUMLAYALIM

İhlas suresini ve mealini okuyarak ihlas kavramının ifade ettiği anlamı, okuduğunuz hadislerle bütünlük içinde yorumlayınız.

Sonraki hadiste geçen **süm'a**, birilerine duyurarak şöhret peşinde olmayı ifade eder. **Riya** da gösteriş, iki yüzlülük, samimiyetsizlik demektir. Bir ahlak terimi olarak riya, "Allah'tan başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terk etme" diye tarif edilir.[10] İhlas ve sıdk kavramlarının karşıtı olan riya, "Allah'a itaat eder görünerek kulların takdirini kazanmayı isteme" veya "saygınlık kazanma, çıkar sağlama gibi dünyevi amaçlarla kendisinde üstün özellikler bulunduğuna başkalarını inandıracak tarzda davranma" diye de açıklanır. Bu durumda riya ve süm'a, manevi değerleri istismar etmek anlamına gelir. Bu ise hem Allah (cc) nezdinde hem halk nazarında itibar kaybı demektir. Yüce Rabbimiz, gösteriş ve şöhret peşinde olanlar hakkında şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi başa kakmak ve incitmek suretiyle hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylelerinin durumu, üzerinde toprak bulunan düzgün ve yalçın kayaya benzer

10 "riya", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 308.

ki şiddetli bir yağmur yağmış, onu çıplak hâlde bırakmıştır. Bu gibilerin kazandıkları hiçbir şeyden bir istifadeleri olmaz ve Allah, inkârcı topluluğa hidayet vermez."[11] Bir başka ayette ise **"Ve bunlar Allah'a ve ahiret gününe inanmadıkları hâlde mallarını, insanlara gösteriş için sarf edenlerdir. Bir kimsenin arkadaşı şeytan olursa o ne kötü bir arkadaştır!"**[12] şeklinde uyarmaktadır.

Görsel 2.4: Allah kullarına çok lütufkârdır, dilediğine rızık verir. Güçlü ve üstün olan da O'dur. (Şûra suresi 19. ayet)

Sahabeden Amr bin Sabit (ra), Uhud günü iman edip silahını kuşanarak namaz kılmaya vakit bulamadan savaş meydanına gidip orada şehit olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (sav), *"Az amel işledi fakat çok kazandı."* buyurarak onun niyet ve samimiyetini haber vermişti. Tebeuttâbiin âlimlerinden Abdullah İbnü'l-Mübarek diyor ki: "Nice küçük ameller var ki niyeti onu Allah katında büyütür, nice büyük ameller de var ki (riya, süm'a ve şöhret gibi) niyeti onu küçültür."

Görsel 2.5: Tabiatta var olan her şey Allah'ın varlığına şahitlik eder.

Peygamberimiz (sav), ahirette hesap günü riyakâr ve ikiyüzlülerin ellerinin bomboş kalacaklarını şöyle haber verir: "Kıyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit olmuş bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teala (cc) ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Allah Teala (cc) buyurur:

– Peki bunlara karşılık sen ne yaptın?

– Şehit düşünceye kadar senin uğrunda cihat ettim.

– Yalan söylüyorsun. Sen, "cesur adam" desinler diye savaştın, o da denildi.

TARTIŞALIM

Hadislerde geçen "Müminin niyeti amelinden hayırlıdır. Münafığın ise ameli niyetinden hayırlıdır." ifadesini arkadaşlarınızla tartışınız.

Sonra emrolunur da o kişi yüzüstü cehenneme atılır. Bu defa ilim öğrenmiş, öğretmiş ve Kur'an okumuş bir kişi huzura getirilir. Allah (cc) ona da verdiği nimetleri hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder. Ona da sorar:

11 Bakara suresi 264. ayet.
12 Nisa suresi 38. ayet.

– Peki, bu nimetlere karşılık sen ne yaptın?

– İlim öğrendim, öğrettim ve senin rızan için Kur'an okudum, cevabını verir.

– Yalan söylüyorsun. Sen "âlim" desinler diye ilim öğrendin, "Ne güzel okuyor." desinler diye Kur'an okudun. Bunlar da senin hakkında söylendi.

Sonra emrolunur o da yüzüstü cehenneme atılır. Daha sonra Allah'ın (cc) kendisine her çeşit mal ve imkân verdiği bir kişi getirilir. Allah (cc) verdiği nimetleri ona da hatırlatır. O da hatırlar ve itiraf eder.Allah (cc) buyurur:

– Peki ya sen bu nimetlere karşılık sen ne yaptın?

– Verilmesini sevdiğin, razı olduğun hiçbir yerden esirgemedim sadece senin rızanı kazanmak için verdim, harcadım, der.

– Yalan söylüyorsun. Hâlbuki sen, bütün yaptıklarını "ne cömert adam" desinler diye yaptın. Bu da senin için zaten söylendi, buyurur. Gerekli talimat verilir, bu da yüzüstü cehenneme atılır.[13]

3. İMAN-AHLAK İLİŞKİSİ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''أَكْمَلُ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"İman bakımından müminlerin en kâmili, ahlak bakımından en iyi olanıdır."* [14]

YORUMLAYALIM

Ayet ve hadisler, insana hayatı boyunca Allah'a (cc) gereği gibi kulluk yapmasını emir ve tavsiye eder:

"Rabb'ini hamd ile an, secde edenlerden ol ve ölünceye kadar Rabb'ine kulluk et."

(Hicr suresi 98-99. ayetler.)

"İnsanın, Rabb'ine karşı görevi nedir?" sorusunu yukarıdaki ayeti de dikkate alarak yorumlayınız.

Görsel 2.6

13 Müslim, "İmare", 152; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/322.
14 Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/527.

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ‘‘ اَلْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسِتُّونَ شُعْبَةً وَالحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الإِيمَانِ.’’

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"İman altmış küsur şubedir. Hayâ da imandan bir şubedir."* [15]

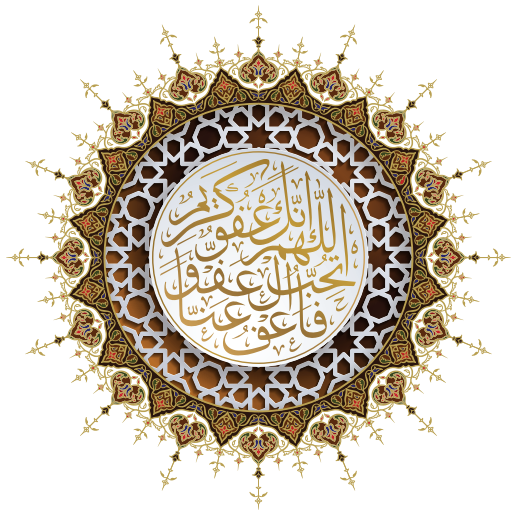
3-عَنْ سُفْيَانَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الثَّقَفِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ:’’ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ قُلْ لِي فِي الْإِسْلَامِ قَوْلًا لاَ أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا بَعْدَكَ (وَفِي حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ غَيْرَكَ) قَالَ: ’’قُلْ آمَنْتُ بِاللهِ فَاسْتَقِمْ.‘‘

Süfyan bin Abdillah es-Sekafî (ra) şöyle diyor: Dedim ki "Ya Resulallah! İslam hakkında bana öyle bir söz söyle ki onu bir daha senden sonra (başka) artık hiçbir kimseye sorma ihtiyacı hissetmeyeyim". Resulullah (sav) *"Allah'a iman ettim de, sonra dosdoğru (istikamet üzere) ol!"* [16] buyurdu.

Açıklama

Birinci hadisin diğer bazı tariklerinde "*Hayırlılarınız, hanımlarına karşı en iyi huylu olanlarınızdır."* veya *"Eş ve çocuklarına en latif, zarif davranandır.*" şeklinde bir ilave de vardır.

İman ve ahlaki değerlerle ibadetler arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü tevhit, tevekkül, kanaat, şükür, tevazu, cömertlik ve fedakârlık gibi esaslarla birlikte namaz, oruç, hac, zekât gibi ibadetler bireysel ve toplumsal ahlakın gelişiminde önemli rol oynar. Dolayısıyla hadiste geçen ahlak (huluk), bir üstünlük (fazilet) vesilesi olarak bazı müminlerde olup bazılarında da olmayan bir seciyedir.

Görsel 2.7: "Allah'ım! Şüphesiz sen affedicisin, ikram sahibisin, affetmeyi seversin, beni affet." (Tirmizî, "Deavat", 84)

İman-hayâ ilişkisine dair hadis, Sahih-i Müslim'de şöyle geçer: "*İman yetmiş veya altmış küsur şubedir. Bunların en yükseği, 'Allah'tan başka ilah yoktur.' demek, en aşağısı ise eziyet veren şeyleri yoldan kaldırmaktır. Hayâ da imandan bir şubedir.*" Hadiste birisi en üst derece, diğeri en alt derece olmak üzere iki kutup gösterilir ve hayâ gibi ara bir unsur da vurgulanır.

15 Buhârî, "İman", 3; Müslim, "İman", 58.
16 Müslim, "İman", 62.

Burada zikredilen altmış ve yetmiş rakamları belirli bir sayıyı değil, çokluğu ifade etmek (kesretten kinaye) için kullanılır. "Şube" kelimesi ise haslet ve ağacın dalları manasına gelir. Ağaç ancak sağlam dallarıyla meyve verdiği gibi iman da amelî-ahlaki hasletlerle dışa vurarak olgunlaşır. Zira İslamiyet, vicdanlara hapsolunan bir inanç dünyasını ve toplumsal hayattan soyutlanan bir din anlayışını benimsemez. Aksine iman, ibadet ve ahlaka ilişkin pratikleri sosyal hayatta görmek ister.

Utanma duygusu anlamına gelen hayâ, insanı diğer canlılardan ayıran fıtri-ahlaki bir özelliktir. **Hayâ**, "kötü bir işin yapılmasından veya iyi bir işin terk edilmesinden dolayı insanın yüzünü kızartan sıkıntı" şeklinde tarif edilir. Yine hayâyı "Allah'ın (cc) hoşlanmadığı her türlü kötü huydan arınmak" şeklinde tanımlayanlar da vardır.[17]

AÇIKLAYALIM

İman ve güzel ahlak arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

Aslında imanın bir şubesi olarak hayâ, iffetten doğar. **İffet**, her türlü aşırılık ve dengesizlikten uzak durmak, her konuda helal-haram titizliği göstermek, kötülüğü emreden istekleri kontrol altına almak demektir.[18] Bu yönüyle hayâ ve iffet, karakter eğitiminde önemli bir denge unsurudur. Bu dengenin süreklilik arz edip karaktere dönüşmesi, erdem (fazilet) adını alır. Resulü Ekrem'in (sav) şu duası bu açıdan önem arz eder: *"Allahım, senden hidayet, takva, iffet ve gönül zenginliği istiyorum.* (اَللهُمَّ اِنِّي أَسْأَلُكَ الْهُدَي وَالتُّقَي وَالْعَفَافَ وَالْغِنَي)"[19]

"Hayâ ile iman, birbirinden ayrılmaz iki kardeştir. Onlardan birisi kaldırılırsa diğeri de (kendiliğinden) kaldırılmış olur."[20], *"Eğer utanmıyorsan dilediğini yap!"*[21] ve *"Onu kendi haline bırak, zira hayâ imandandır."*[22] hadisleri de burada hatırlanmalıdır. Ayrıca Kur'an kıssaları arasında, Hz. Yusuf'un ve Hz. Meryem'in iffet ve hayâ duyguları ve nezih hayatları örnek olarak zikredilir.

17 Mustafa Çağrıcı, "Hayâ".
18 Mustafa Çağrıcı, "İffet".
19 Müslim, "Zikir", 72.
20 Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, 1/73.
21 Buhârî, "Enbiya", 54; Ebû Dâvûd, "Edeb", 6; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 4/121.
22 Buhârî, "İman", 16; Müslim, "İman", 57-59.

4. MÜMİNİN ÖZELİKLERİ

1- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ‘‘ ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ مَنْ كَانَ اللهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلهِ وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ.’’

Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurmuştur: *"Üç şey vardır ki onlar kimde bulunursa imanın tadını alır: Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi sadece Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkarcılığa dönmekten ateşe atılmaktan çekindiği gibi kaçınmak."*[23]

2- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أُعَلِّمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا (...) قَالَ: وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ ذُو سُلْطَانٍ مُقْسِطٌ مُتَصَدِّقٌ مُوَفَّقٌ وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَقِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٍ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ.‘‘

Iyâz bin Hımâr Mücâşiî'den (ra) rivayet edildiğine göre bir gün Resulullah (sav) *"Dikkat edin, Rabb'im bana öğrettiklerinden sizin bilmediklerinizi bugün size öğretmemi emretti."* diyerek başladığı hutbesinde şöyle buyurmuştur:

"*Cennet ehli üçtür: Adil, sadaka-zekât veren (yardımsever) ve başarılı bir yönetici; bütün yakınlarına ve Müslümanlara karşı merhametli ve ince kalpli kimse; iffet ve namusuna düşkün, bakmakla yükümlü ve sorumlu olduğu kimseler olmasına rağmen dilenmekten çekinen kişi.*"[24]

3- عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ‘‘ لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّام .’’

23 Müslim, "İman", 67.
24 Müslim, "Cennet", 63; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/425.

Zührî diyor ki: Enes (ra), Resulullah'ın (sav) *"Birbirinize kin ve düşmanlık beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeşler olun! Bir Müslüman'ın üç günden fazla kardeşine küs durması helal olmaz."*[25] dediğini haber verdi.

YAZALIM

"Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler. Boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Zekâtı verirler. Ve iffetlerini korurlar."

(Müminun suresi 1-5. ayetler)

Yukarıdaki ayeti inceleyip kâmil bir müminde olması gereken özellikleri yazınız.

- Namazlarını hakkıyla kılarlar.
- .....
- .....
- .....

Açıklama

İlk hadisin başka bir tarikinde "Yahudi veya Hristiyan olarak tekrar küfre dönmekten" şeklinde ilave bir bilgi de mevcuttur. İmanın tadının ibadetlerden lezzet duymak, Allah (cc) ve Resulü'nü (sav) razı edebilmek için (gerektiğinde) sıkıntılara katlanmak ve bunu dünya nimetlerine tercih etmek şeklinde tezahür edeceği ifade edilir. İbadet, iman edilen hakikatlerin bedenen hayata geçirilmesi demektir.

İmanın insanlar arası ilişkilere yansıması ile ilgili ayetlerde şöyle buyurulur: **"Müminler ancak kardeştirler, öyleyse iki kardeşinizin arasını düzeltiniz, Allah'a itaatsizlikten sakınınız ki rahmetine mazhar olasınız."**[26] ve **"Kim bir iyilik getirirse ona getirdiğinin on katı vardır..."**[27]

TARTIŞALIM

"...İyilik ve takvada yardımlaşın, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayın..."

(Maide suresi 2. ayet)

"Müminler ancak kardeştirler..."

(Hucurat suresi 10. ayet)

"Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir. Ona zulmetmez, haksızlık yapmaz..."

(Buhârî, "Mezâlim", 3)

Ayetlerde ve hadiste zikredilen kardeşlik, inananların hangi vasıflara sahip olmasını istemektedir? Sınıf ortamında tartışınız.

25 Buhârî, "Edeb", 57; Müslim, "Birr", 23.
26 Hucurat suresi 10. ayet.
27 Enam suresi 160. ayet.

Resulullah (sav) da şöyle buyurur: *"Kim bir müminin dünya sıkıntılarından bir sıkıntısını giderirse Allah da kıyamet gününün sıkıntılarından bir sıkıntıyı ondan giderir. Kim bir fakire kolaylık sağlarsa Allah da dünya ve ahirette ona kolaylık sağlar. Kim bir Müslüman'ın kusurunu örterse Allah da dünya ve ahirette onun hata ve kusurunu örter. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da kulunun yardımındadır..."*[28]

Bu hadiste geçen iyi müminin özellikleri şöyle sıralanabilir: Gücü yettiğince iman kardeşine sıkıntı ve problemlerin aşılmasında destek olmak, keder ve üzüntüsünü paylaşmak, borcunu ödemekte zorlanan kimseye kolaylık göstermek, ayıp ve kusurları örtmek. Bu hadis, bencillik ve duyarsızlıktan uzak durarak sevgi, şefkat, merhamet, yardımlaşma ve dayanışma mesajı verir: *"Birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet etmekte ve birbirlerine şefkat göstermekte müminlerin durumu, insan bedenine benzer. Ondan bir uzuv rahatsızlandığında bedenin diğer uzuvları uykusuzluk, ağrı ve ateşle ona ortak olurlar."*[29]

Burada şu hadis de hatırlanmalıdır:*"Sizden biriniz kendisi için arzu edip sevdiği şeyi, kardeşi için de arzu edip istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz."*[30] Bu hadise göre mümin, kendi için arzu ettiği maddi veya manevi imkânın bir benzerini din kardeşi için de arzu eder. Kuşkusuz bu durum, empati (duygudaşlık) kurmanın ötesinde bir anlam derinliğine sahiptir. Çünkü mümin, din kardeşinin yerine kendini koyup onu sadece anlamakla kalmaz, aynı zamanda onun derdine ortak olur.

Görsel 2.8: Yaratılmış her varlığa şefkat ve merhamet göstermek mümin kişinin özelliklerindendir.

Unutulmamalıdır ki *"Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, huyu en iyi olanıdır. Hayırlınız, kadınlarına karşı hayırlı olanlardır."*[31] Demek oluyor ki kâmil mümin olmanın göstergesi, iyi huylu olmaktır. Huyu güzel olmayan insanın imanı noksan demektir. İyi huylu insan, herkes için iyilik düşünür; herkese yumuşak davranır; insanlarla iyi geçinir ve gönül yıkmamak için çaba harcar.

Özellikle selamlaşmak, müminler arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendiren önemli bir vasıtadır. Yüce Rabbimiz özel ve mahrem mekânlara izin almadan ve selam vermeden girilmesini yasaklar: **"Ey iman edenler! Kendinizi tanıtıp izin almadan ve içinde oturanlara selam vermeden kendi evlerinizden başka evlere girmeyin. Sizin için daha**

28 Müslim, "Zikir", 38; Ebû Dâvûd, "Vitir", 14; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/152.
29 Buhârî, "Edeb", 27; Müslim, "Birr", 66; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/270.
30 Buhârî, "İman", 7; Müslim, "İman", 71-72.
31 Tirmizî, "Radâ", 11; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 15.

iyi olan budur, umulur ki düşünüp anlarsınız."[32] Şu hadis de selam, sevgi, iman, cennet ilişkisini açıklar: *"Siz, iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Yaptığınız takdirde birbirinizi seveceğiniz bir şey söyleyeyim mi? Aranızda selamı yayınız!"*[33]

Selam olmadan sevgi, sevgi olmadan kâmil iman ve iman olmadan da cennet olmaz.

5. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH BİN MESUD (RA)

Mekke'de dünyaya gelen Abdullah bin Mesud (ra), İslamiyet'le müşerref olan ilk bahtiyar sahabilerin altıncısıdır. Onun Hz. Hatice (ra) ve Hz. Ali'den (ra) sonra üçüncü Müslüman olduğu da söylenir. Bazı rivayetlere göre aşereimübeşşereden biri olan Ebu Ubeyde bin Cerrah (ra) yerine Abdullah bin Mesud (ra) zikredilir. Müslüman olmadan önce pek tanınmazdı. Babası Mesud bin Gafil, Hüzeyl kabilesine mensup olup Kureyş'in kollarından Benî Zühre'nin himayesinde idi. Annesi Ümmü Abd (ra) ve kardeşi Ukbe de (ra) ilk Müslümanlardandı. İbni Ümm-i Abd diye annesiyle beraber de anılır. Künyesi Ebu Abdurrahman'dır. Aslında bu künye, henüz çocuk sahibi olmadan kendisine bizzat Peygamberimiz (sav) tarafından verilmiş ve oğlu olduğunda adını Abdurrahman koymuştu.

YAZALIM

Aşereimübeşşere: Kendileri hayatta iken Resulullah (sav) tarafından cennetle müjdelenen ve sahabenin önde gelenlerinden olan on kişi için kullanılan terimdir. Aslında bu on sahabe dışında da Resulullah'ın (sav) "Sen cennetliksin, o cennetliktir..." şeklinde zikrettiği sahabeler de vardır.

Aşereimübeşşere olarak bilinen bu on sahabenin isimlerini yazarak tabloyu tamamlayınız.

Hz. Ebu Bekir (ra)	Hz. Ömer (ra)
Hz. Ali (ra)	Talha bin Ubeydullah (ra)
Hz. Osman (ra)	Abdurrahman bin Avf (ra)
.....	.....
.....	.....

Çocukluğunda müşriklerden Ukbe bin Ebu Muayt'ın sürülerine çobanlık yapan Abdullah bin Mesud (ra), Müslüman olduktan sonra onun yanından ayrılıp kendini İslam'a adadı.

32 Nur suresi 27. ayet.
33 Müslim, "İman", 93-94; Ebû Dâvûd, "Edeb", 131; Tirmizî, "İstizan", 1.

Mescid-i Nebevi'ye yakın bir evde oturdu ve aldığı özel izinle haneisaadete giderek Hz. Peygamber'in (sav) hizmetinde bulundu. Hatta Ebu Musa Eşari (ra) Medine'ye geldiğinde uzun zaman onu Resulullah'ın (sav) aile efradından zannetmişti. Hz. Peygamber (sav) bir yere gitmek istediği zaman ayakkabılarını çevirip hazırlar; abdest suyunu, misvağını ve yastığını taşır; önünde yürüyerek siper olur; uykusundan uyandırır ve özel işlerinde yardım ederdi. Sade ve mütevazı bir kişiliğe sahipti. Güzel koku sürünmeyi, temiz ve güzel giyinmeyi severdi. Kısa boylu, zayıf ve esmer olan Abdullah bin Mesud (ra) -tıpkı Hz. Osman (ra) gibi- ahlaklı kişiliği ve hayat tarzı bakımından Rasülullah'a (sav) en çok benzeyen sahabi idi.

Resulullah (sav), güzel sesli bir hafız olan İbni Mesud'un (ra) kıraatını dinlemeyi çok severdi. Bir gece Resulullah (sav), Abdullah bin Mesud'dan (ra) kendisine Kur'an okumasını istedi. İbni Mesud (ra), "Ya Resulallah! Kur'an size indirilmişken ben mi size okuyayım?" diye sorduğunda, "Ben Kur'an'ı başkalarından dinlemeyi severim." buyurdu. Bunun üzerine İbni Mesud (ra), Nisa suresini okumaya başladı. Nihayet **"(Ey Nebi!) Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman halleri nice olacak!"**[34] mealindeki ayete geldiğinde Resulü Ekrem (sav) "Yeter!" buyurdu. Abdullah başını kaldırdığında Resulullah'ın (sav) ağladığını gördü.[35]

Peygamber Efendimiz (sav) onun hakkında *"Kur'an'ı nazil olduğu günün heyecanıyla okumak isteyen kimse, İbni Ümmü Abd'in kıraatıyla okusun."* ve *"Kur'an'ı şu dört kişiden alınız: Abdullah bin Mesud - Resulullah (sav) saymaya onunla başladı- Ebu Huzeyfe'nin azatlısı Sâlim, Muaz bin Cebel ve Übey bin Kab"* derdi. İbni Mesud'un (ra), Kur'an okumanın gayesine dair şu izlenimi düşündürücüdür: "Kur'an kendisiyle amel edilmek için indirildi. Ne var ki insanlar, yalnız onun tilavetini amel edindiler!"

BİLGİ KUTUSU

Kâbe'de müşriklerden korkmadan yüksek sesle Kur'an okuyan ve İslam'ı açıktan tebliğ eden ilk kişi olan Abdullah bin Mesud (ra), kendisini saran ve harekete geçiren iman heyecanı sebebiyle eziyet ve işkencelere maruz kaldı. Baskı ve şiddetin dayanılmaz noktaya ulaştığı günlerde Habeşistan'a hicret eden sahabe içinde yer aldı. Daha sonra da Medine'ye ilk hicret edenler arasında oldu. Peygamberimiz onu ensardan Muaz bin Cebel ve muhacirlerden Zübeyr bin Avvam ile kardeş ilan etti.

Abdullah bin Mesud (ra), Hz. Peygamber (sav) zamanındaki bütün savaşlara katıldı. Bedir'de yaralı olarak bulduğu "ümmetin firavunu" diye bilinen azılı İslam düşmanı Ebu Cehil'i öldürdü. Bundan dolayı Resulullah (sav), Allah'a hamdederek onu övmüş ve Ebu Cehil'in kılıcını ona vermiştir.

Basralı muhaddis tabii Ebu Nadre diyor ki: "Resulullah'ın (sav) ashabı toplanıp bir araya geldikleri zaman ilim (hadis) müzakere ederler ve Kur'an'dan bir sure okurlardı." Gerçekten de Kufe halkının ilk muallimi olarak Abdullah bin Mesud (ra), talebelerine bir sureyi okur, ayetleri uzun uzadıya tefsir eder, hüküm ve hikmetlerini ortaya koyardı. Ebu Abdurrahman es-Sülemî, Alkame bin Kays, İbrahim en-Nehaî, Hasan Basri, Hammâd bin Ebu

34 Nisa suresi 27. ayet.
35 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an", 35.

Süleyman, Ebu Hanife, Süfyan es-Sevrî gibi meşhur ve müstesna şahsiyetler, onun ilminin vârisleri arasındadır.

Abdullah bin Mesud (ra), içinde bulunduğu sahabe neslini şöyle tanıtır: "Sahabe, gönül dünyaları itibariyle ümmetin en nezihi idi. İlim yönünden onlar, ümmetin en derin ve insanların en külfetsiz olanları idi. Siz âlimleri çok, hatipleri (lafazanları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat hatipleri çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması az olursa o övgüye layıktır. İlmi az olduğu hâlde çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."

Onun bir başka uyarısı da şöyledir: "Kim dinine ikram etmek isterse sultanın yanına girmesin şerefine gölge düşürecek şekilde yöneticinin yanında iki büklüm olmasın ve dünyevi ikbal peşine düşmesin), kadınlarla tek başına (halvet olacak şekilde) kalmasın ve heva sahipleriyle tartışmasın!"[36]

Bir ravi olarak son derece dikkatli ve ihtiyatlı olan İbni Mesud (ra) yoluyla gelen hadislerin sayısı 900 kadardır. Fetva konusunda hassasiyet gösterilmesini ister ve "Kendisine soru sorulan her konuda insanlara fetva veren kimsenin akli dengesi bozuktur!" diyerek mesuliyetin ağırlığını hatırlatırdı. Ayrıca o şöyle derdi: "Yemin ederim ki Allah'ın kitabında nerede nazil olduğunu bilmediğim bir sure ve kim hakkında indiğini bilmediğim bir ayet yoktur. Bununla beraber, Allah'ın kitabını benden daha iyi bilen ve kendisine ulaşabileceğim mesafede birinin olduğunu bilsem kalkıp ayağına kadar giderim."[37] İşte onun Kufe'de idari, hukuki ve sosyal faaliyetleri yanında yürüttüğü ilmî çalışmalar sayesinde hadis, tefsir, kıraat ve fıkıh mekteplerinin temelleri atıldı.

Hz. Ömer (ra), Kufe halkına gönderdiği mektupta Abdullah bin Mesud'un (ra) faziletine işaret ederek onu Kufe kadılığı, beytülmal idaresi ve eğitim-öğretim faaliyetleri için görevlendirdiğini ve ona itaat edilmesi gerektiğini yazdı.

İbni Mesud (ra) hakkında Hüseyin Küçükkalay tarafından "Abdullah bin Mesud (ra) ve Tefsir İlmindeki Yeri" başlıklı doktora tezi hazırlanmış ve 1971 yılında Konya'da basılmıştır. Fıkhi görüşleri ise Muhammed Ravvâs Kal'acî tarafından terim ve konu başlıklarına göre tertip edilerek Mevsûatü Fıkh-ı Abdillâh bin Mesud (ra) adıyla Mekke'de neşredilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Fıkıh ilminde Rey ekolü olarak bilinen ve Kur'an ve sünnette bulunmayan konularda kendi görüş ve içtihatlarıyla çözüm üreten fıkıh ekolünün temelini Kufe'de Abdullah bin Mesud (ra) atmıştır.

Abdurrahman, Utbe ve Ebu Ubeyde (ra) adlarında üç evladı olan İbni Mesud (ra), altmış yaşını geçmiş olarak hicri 32 (miladi 652-53) tarihinde Medine'de vefat etti. Cenaze namazının Hz. Osman (ra) veya Ammar (ra) tarafından kıldırıldığı bilinmektedir. İbni Mesud (ra), Baki' Kabristanı'na defnedildi.[38]

Allah ondan razı olsun.

36 Dârimî, *Sünen-i Dârimî*, 1/29.
37 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an", 8.
38 Cerrahoğlu, "Abdullah bin Mesud".

2. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(metin, aynelyakin, Abdullah bin Mesud, isnat, hakkalyakin, hayâ, riya, Muaz bin Cebel)

1. **.....:** Bilerek ve görerek öğrenmenin yanında bizzat yaşayarak elde edilen bilgi türüdür.
2. **.....:** Bir hadis metnini nakleden ravileri rivayet sırasına göre zikredip onu ilk söyleyenine ulaştırmaya verilen isimdir.
3. **.....:** Bireyin çirkin şeylerden kaçınmasını sağlayan ve hak sahibinin hakkı konusunda her türlü hukuk ihlalini engelleyen ahlaki bir tavırdır.
4. **.....:** Allah'tan (cc) başkasının hoşnutluğunu kazanma düşüncesiyle amelde ihlası terk etmektir.
5. **.....:** Hz. Hatice (ra) ve Hz. Ali'den (ra) sonra üçüncü Müslüman olduğu da söylenen sahabi-ravidir.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. İman ve İslam terimlerinin benzer ve farklı yönleri nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....

2. İman ve hayâ arasında nasıl bir ilişki vardır? Örneklerle açıklayınız.

.....
.....
.....

3. Amelde niyet neden önemlidir? Açıklayınız.

.....
.....
.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur: "Üç şey vardır ki onlar kimde bulunursa imanın tadını alır: Allah ve Resulünü her şeyden çok sevmek, bir kimseyi sadece Allah rızası için sevmek, Allah kendisini kurtardıktan sonra tekrar inkârcılığa dönmekten ateşe atılmaktan çekindiği gibi kaçınmak." (Müslim, "İman", 67)

Hadisten hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) Mümin kişinin kâmil iman sahibi olmak için yapması gerekenler bulunmaktadır.

B) Mümin kişinin özelliklerinden biri de inkâra dönmekten kaçınmasıdır.

C) İman etmek Allah ve resulünü kendimizden daha çok sevmeyi gerektirir.

D) Bir müminin iman ettikten sonra da dikkat etmesi gereken hususlar vardır.

E) Enes bin Malik tarafından rivayet edilen bu hadise göre sadece iman yeterlidir.

2. "Üç şey öleni (mezara kadar) takip eder, ikisi geri döner, biri kalır; ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli kalır." (Müslim, "Zühd", 5)

Aşağıdaki ayetlerden hangisi konusu itibarıyla verilen bu hadisi destekler?

A) "Şüphesiz, inananlar, Yahudi olanlar, Hristiyanlar ve Sabiilerden Allah'a ve ahiret gününe inanıp yararlı iş yapanların ecirleri Rabb'lerinin katındadır..." (Bakara suresi 62. ayet)

B) "Güzel söz, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaç gibidir. Ki o ağaç, Rabb'inin izni ile her zaman yemişini verir. Allah, öğüt alsınlar diye insanlara böyle benzetmeler yapar." (İbrahim suresi 24. ayet)

C) "Mallar ve çocuklar dünya hayatının süsüdür. Ama kalıcı salih işler ise Rabb'inin katında, hem mükâfat yönünden hem de ümit bağlamak bakımından daha hayırlıdırlar." (Kehf suresi 46. ayet)

D) "Körle gören, inanıp iyi amellerde bulunanla kötülük yapan bir olmaz. Ne kadar az düşünüyorsunuz!" (Mümin suresi 58. ayet)

E) "Biz, gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları gereğince yarattık. Kıyamet günü şüphesiz gelecektir..." (Hicr suresi 85. ayet)

3. **I.** "Kınanma kaygısıyla ameli terk etmek riya, insanlara gösteriş olsun diye amel etmek şirk, bu iki kusurdan kurtulmak ise ihlastır."

II. "Görsünler, duysunlar ve desinler" diye ibadet etmek amelî bir şirk ve büyük bir günahtır.

III. Doğrudan ibadet olmayan bir iş, iyi niyet ve samimi duygularla yapıldığı takdirde ibadete dönüşür.

IV. Niyet, amel ile ibadeti sıradan âdet ve alışkanlık olmaktan çıkaran temel ölçüdür.

Niyet-amel ilişkisi ile ilgili verilen ifadelerden aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?

A) İbadette önemli olan bütün şartları eksiksiz bir şekilde yerine getirmektir.

B) İbadetler gösterişten uzak, samimi bir niyetle yapılmalıdır.

C) İnsanların onayını almak için yapılan ibadet, kişinin imanına zarar verir.

D) Müminin niyeti her zamanki alışkanlıklarını ibadete dönüştürebilir.

E) İbadet, şartları, rükünleri ve yapılış amacıyla bir bütündür.

4. "Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir. Onlar ki namazlarında huşu içindedirler. Boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler. Zekâtı verirler. Ve iffetlerini korurlar."

(Müminun suresi 1-5. ayetler)

Buna göre;

I. Ayet mealine göre kurtuluş için ibadet yeterlidir.

II. Ayette namazın nasıl kılınacağı açıklanmıştır.

III. Mümin olmak zekât vermeyi gerektirir.

IV. Müminin taşıması gereken bazı özellikler bulunmaktadır.

yargılarından hangisine/hangilerine ulaşılamaz?

A) Yalnız I

B) I-II

C) Yalnız III

D) II-IV

E) II-III-IV

5. **I.** İlk Müslümanlardan olup bizzat Peygamberimizin Ebu Abdurrahman adını verdiği sahabidir.

II. Resulullah hafız olan bu sahabiden Kur'an tilavetini dinlemeyi severdi.

III. Medine'ye ilk hicret eden sahabilerden biri olup aşereimübeşşeredendir.

IV. Aldığı özel izinle bir süre Peygamber Efendimiz'in hizmetinde bulunmuştur.

Bazı özellikleri verilen sahabi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Abdurrahman bin Avf (ra)

B) Talha bin Ubeydullah (ra)

C) Ebu Musa Eşari (ra)

D) Abdullah İbni Mesud (ra)

E) Zübeyr bin Avvam (ra)

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Fıkıh ilminde Rey ekolünün temeli Kufe'de Abdullah bin Mesud (ra) tarafından atılmıştır.

2. (----) Allah'tan başkasının hoşnutluğunu kazanmak için amelde ihlası kaybetmeye yakin denir.

3. (----) Hayâ, her türlü aşırılık ve dengesizlikten uzak durmak, her konuda helal-haram titizliği göstermektir.

4. (----) Selamlaşmak, müminler arasındaki sevgi ve saygı bağlarını güçlendiren önemli bir vasıtadır.

5. (----) Kâbe'de müşriklerden korkmadan yüksek sesle Kur'an okuyan ve İslam'ı açıktan tebliğ eden ilk kişi Abdullah bin Mesud'dur (ra).

6. (----) Kâmil iman sahibi olan kişi mü'min kardeşine saygı gösterir ve hakkına riayet eder.

7. (----) Kalben niyet edilmeyen sadece söz olarak dile getirilen ameller de Allah nezdinde makbuldür.

Daha fazla soruya ulaşmak için...

3. ÜNİTE

Bismillahirrahmanirrahîm.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla."

İLİMLE İLGİLİ HADİSLER

3. Ünite Pdf Dosyası

3.Ünite Sunu Karekodu

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek (sormamak) ayıp" atasözünden ne anlıyorsunuz?
2. Sahabe içinde ilmi ile öne çıkan önemli isimlerden hangilerini biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. İlim ilim bilmektir,
   İlim kendin bilmektir,
   Sen kendini bilmezsin,
   Ya nice okumaktır?
   (...)
   Sizce Yunus Emre'nin dizelerinde geçen "ilim bilmek" ve "kendini bilmek" arasında nasıl bir bağ olabilir? Arkadaşlarınızla konuşunuz.
4. Prof. Dr. Fuat Sezgin'in bilimsel araştırmaları ve ilmi şahsiyeti hakkında neler biliyorsunuz?

1. İLİM ÖĞRENMENİN FAZİLETİ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَنْ سَلَكَ طَرِيقًا يَلْتَمِسُ فِيهِ عِلْمًا سَهَّلَ اللّٰهُ لَهُ بِهِ طَرِيقًا إِلَى الْجَنَّةِ وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللّٰهِ يَتْلُونَ كِتَابَ اللّٰهِ وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ إِلاَّ نَزَلَتْ عَلَيْهِمُ السَّكِينَةُ وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلاَئِكَةُ وَذَكَرَهُمُ اللّٰهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ.“

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur:

"Kim ilim tahsili için bir yola girerse Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah'ın evlerinden bir evde Kitabullah'ı okuyan ve kendi aralarında onu araştırıp öğrenen bir topluluk üzerine sekinet iner, onları ilahi rahmet bürür, etraflarını melekler sarar ve Allah huzurunda bulunanlara onlardan söz eder."[1]

BİLGİ KUTUSU

Sekinet: Sözlükte ağırbaşlılık, huzur, güven anlamındadır. Sıkıntılı ve korkulu anlarda kalplerin yatışıp huzura kavuşması için Allah (cc), müminlere sekinet indirir.

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ”أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ أَنْ يَتَعَلَّمَ الْمَرْءُ الْمُسْلِمُ عِلْمًا ثُمَّ يُعَلِّمَهُ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ.“

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu:

"Sadakanın en faziletlisi, Müslüman kişinin ilim öğrenip de onu Müslüman kardeşine öğretmesidir."[2]

3- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” مَنْ تَعَلَّمَ عِلْمًا لِغَيْرِ اللّٰهِ أَوْ أَرَادَ بِهِ غَيْرَ اللّٰهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ.“

Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu:

"Kim Allah'tan başka bir gaye için ilim öğrenir veya onunla Allah'tan başka bir hedef güderse cehennemdeki yerine hazırlansın!"[3]

1 Müslim, "Zikir", 38; Ebû Dâvûd, "Vitir", 14; Tirmizî, "Kıraat", 10.
2 İbni Mâce, "Mukaddime", 20.
3 Tirmizî, "İlim", 6.

Açıklama

İlim, Allah'ın (cc) rızasını kazanmak için tahsil edilir. Tahsil edilen ilimle amel edilmesi dinimizin öğütlediği önemli bir husustur. Alanı ne olursa olsun her ilim dalının bütün insanlığın istifadesine sunulması beklenir. Osmanlı ulemasından Birgili Mehmed Efendi'nin "Öğrendikleri bilgileri kötülüğe alet edecek istismarcı ve düşük ahlaklı kimselere ilim öğretmek caiz olmaz." şeklindeki görüşü bu açıdan önem arz eder. Bu sebeple ilim, amelî ve ahlaki sorumluluk yükler. Nitekim **"...Öğretmekte ve derinlemesine incelemekte olduğunuz Kitap uyarınca rabbaniler (Allah'ın istediği örnek ve dindar kullar) olun."**[4] ayetinde geçen rabbani; ilmiyle amel eden, onu başkasına öğreten, hilm ve hikmet sahibi âlim diye açıklanır. Tâbiinden Hasan Basri, **"Ey Rabbimiz, bize dünyada da iyilik ver, ahirette de!..."**[5] ayetini tefsir ederken "Dünyadaki iyilik, ilim ve ibadet, ahiretteki iyilik ise cennettir." der.

YORUMLAYALIM

"...Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?..."

(Zümer suresi 9. ayet)

Verilen ayeti İslam'ın ilim öğrenmeye verdiği değer açısından arkadaşlarınızla yorumlayınız.

PAYLAŞALIM

Keşfü'z-zunûn

"Çok yönlü kişiliğiyle XVII. yüzyıl Osmanlı bilim ve düşünce hayatında önemli bir yer edinen Kâtib Çelebi'nin Arapça yazdığı eser kapsamlı bir bibliyografya ve ilimler ansiklopedisi mahiyetindedir. Alfabetik sıraya göre düzenlenmiş olan eserin ilk adı Kitâbü İcmâli'l-fusûl ve'l-ebvâb fî tertîbi'l-'ulûm ve esmâi'l-kitâb'dır. Müellif yaptığı ilave ve düzeltmelerden sonra bu ismi Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn olarak değiştirmiştir. Kitapta yer alan bilgiler geniş ölçüde Arapça literatürle ilgili olmakla birlikte aralarında Farsça ve Türkçe çalışmalar hakkında olanlar da vardır. Keşfü'z-Zunûn'un telifi yirmi yılda gerçekleşmiş, Kâtib Çelebi bu zaman zarfında eserini, Halep sahaflarında başladığı (1043/1633) araştırma ve incelemelerini çeşitli şehirlerin sahaf ve kütüphanelerinde sürdürerek tamamlamıştır."

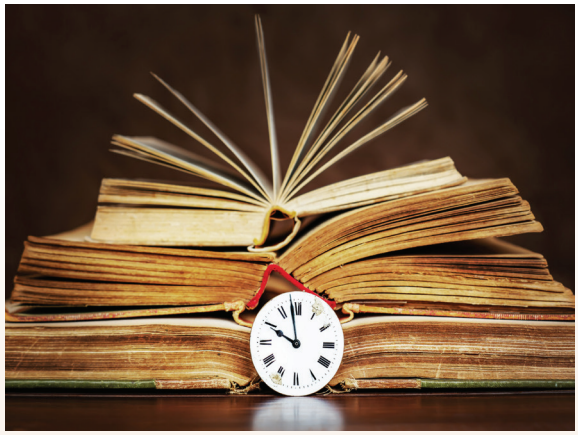
Kutluer, "Keşfü'z-zunûn", 25/321.

Keşfü'z-zunûn adlı metni okuduktan sonra Kâtib Çelebi'nin ilimlerle ilgili yaptığı çalışmalar hakkında bir araştırma yaparak sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Din, "akıl sahibi insanları kendi tercih ve ihtiyarlarıyla bizzat hayırlı olan işlere sevk eden, bununla birlikte hem dünyada hem de ahirette huzur ve saadet bahşeden ilahi bir kanun" diye tarif edilir. Din eğitimi ise dinî hüküm, hikmet ve hakikatlerin insanlara duyurulması ve öğretilmesini, böylece onların huzur ve saadet kaynağından faydalanmalarını sağlayan uygulamalı faaliyetlerdir. Eğitim ve öğretimin amacı, insanı en mükemmel şekilde yetiştirmek ve onu insani değerlerle donatmaktır. Şüphesiz, **"...Rabb'im, benim ilmimi artır!"**[6]

4 Al-i İmran suresi 79 ayet.
5 Bakara suresi 201. ayet.
6 Taha suresi 114. ayet.

duası bilinçli bir eğitim süreci ile hayatı anlamlı kılar. **"...Her bilgi sahibinin üstünde bir bilen vardır."**[7] ayeti kişiye edep ve tevazu ahlakı yanında zihin, ruh ve duygu bakımından güçlü bir irade, sağlıklı bir kişilik ve sağlam bir karakter kazandıracak bakış açısı sunmaktadır.

Görsel 3.1: Bilgiye ulaşmanın yolu okumaktan geçer.

Selefisalihin diye bilinen ilk İslam büyüklerinin ilim öğrenmenin faziletine dair söz ve uygulamaları dikkat çekicidir.

"Bu ümmetin hakimi (bilgesi) ve rabbani imam" diye bilinen sahabi Ebu'd-Derdâ (ra) diyor ki: "Resulullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim: *"Kim bir ilim öğrenmek için bir yola çıkarsa Allah onu cennete giden yollardan birine dahil etmiş demektir. Melekler, ilim talibinden memnun olarak kanatlarını (üzerlerine) koyarlar. Semavat ve yerde olanlar ve hatta denizdeki balıklar âlim için istiğfar ederler. Âlimin abid üzerindeki üstünlüğü dolunaylı gecede Ay'ın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin varisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, ama ilim miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasib elde etmiştir."*[8]

Ebu Said Hudrî (ra), Resulü Ekrem'den duyduğu *"Dinlerini öğrenmek üzere size dünyanın dört bir yanından insanlar gelecek. Size geldiklerinde onlara iyi davranın ve hayır tavsiyesinde bulunun!"*[9] hadisi gereği kendisine gelen ilim yolcularını gördüğünde "Resulullah'ın bize emanet ettiği gençler, merhaba!" diyerek onlara sıcak ilgi göstermiştir. İbni Abbas "Kişi âlim olarak doğmaz." diyerek çalışmanın, öğrenmek için çaba göstermenin önemine vurgu yapmıştır.[10] Fudayl bin İyâz da: "İlmini hayata geçiren ve bildiklerini başkasına öğreten bir âlim, gökler âleminde büyük diye adlandırılır."[11]

2. ÂLİMİN FAZİLETİ

1-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ " إِنَّ اللهَ لاَ يَقْبِضُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا يَنْتَزِعُهُ مِنْ الْعِبَادِ وَلَكِنْ يَقْبِضُ الْعِلْمَ بِقَبْضِ الْعُلَمَاءِ حَتَّى إِذَا لَمْ يُبْقِ عَالِمًا اتَّخَذَ النَّاسُ رُءُوسًا جُهَّالًا فَسُئِلُوا فَأَفْتَوْا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَضَلُّوا وَأَضَلُّوا ."

7 Yusuf suresi 76. ayet.
8 Ebû Dâvûd, "İlim", 1; Tirmizî, "İlim", 19; İbni Mâce, "Mukaddime", 17.
9 Tirmizî, "İlim", 4.
10 İbni Ebî Şeybe, *el-Kitâbu'l-musannef fi'l-ehadis ve'lâsâr*, 5/284.
11 Tirmizî, "İlim", 19.

Abdullah bin Amr (ra) diyor ki: Resulullah'ın şöyle buyurduğunu işittim: *"Allah, ilmi insanlardan bir anda söküp almaz. Fakat âlimlerin ruhunu alarak ilmi alır. Nihayet geride tek bir âlim kalmadığında, insanlar cahil önderler edinirler. Onlara sorular sorulur ve bilgisizce fetva verirler. Böylece hem saparlar hem saptırırlar!"*[12]

2- عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ مِنْ بَعْضِ حُجَرِهِ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَإِذَا هُوَ بِحَلْقَتَيْنِ إِحْدَاهُمَا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللهَ وَالْأُخْرَى يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ''كُلٌّ عَلَى خَيْرٍ هَؤُلَاءِ يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ وَيَدْعُونَ اللهَ فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ وَهَؤُلَاءِ يَتَعَلَّمُونَ وَيُعَلِّمُونَ وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا فَجَلَسَ مَعَهُمْ.''

Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre bir gün Resulullah, evinden çıkıp mescide girince orada halka olmuş iki grupla karşılaştı. Onlardan birisi Kur'an okuyor ve Allah'a (cc) dua ediyor, diğeri ise ilim öğreniyor ve öğretiyordu. Bunun üzerine Resulullah, *"Her biri hayır üzeredir. Bunlar Kur'an okuyorlar ve Allah'a dua ediyorlar; Allah dilerse onlara verir, dilerse vermez. Şunlar da ilim öğreniyorlar ve ilim öğretiyorlar. Ben ancak bir muallim olarak gönderildim."* buyurdu ve ilim halkasını tercih ederek onlarla birlikte oturdu.[13]

Ayrıca Resulü Ekrem'in şu hadisi de sabittir: *"Allah beni zorlaştırıcı, sıkıntı verici, yanıltıcı ve şaşırtıcı olarak göndermedi. Lakin o beni öğretici, eğitici (muallim) ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi."*[14]

3- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: '' مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ.''

İbn Abbas'tan (r.a) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"Allah, kimin hakkında hayır dilerse o kimseye dinde derin bir anlayış verir."[15]

TARTIŞALIM

"İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olandır." hadisini değerlendirerek hadisten çıkardığınız ilkeleri insanlara ilmi yönden faydalı olmanın önemi açısından arkadaşlarınızla tartışınız.

12 Buhârî, "İlim", 34; Müslim, "İlim", 13-14.
13 Darimi, "Mukaddime", 32; İbni Mâce, "Mukaddime", 17.
14 Müslim, "Talak", 29.
15 Buhârî, "İlim", 10; Müslim, "İmaret",175; Tirmizî, "İlim", 4.

Açıklama

İmam Buhari, ilk hadisin geçtiği babta Ömer bin Abdülaziz'in, Medine Valisi Ebu Bekir bin Hazm Ensari'ye yazdığı şu mektuba yer verir: "Resulullah'ın mevcut hadislerini araştır ve zaman kaybetmeden onları yaz. Zira ben, ilmin son bulmasından ve âlimlerin (vefat ederek) gitmelerinden endişe ettim. Sadece Peygamber'in (sav) hadisi kabul edilsin. İlmi yaysınlar ve ders halkası teşkil etsinler ki bilmeyen kimselere öğretilsin. Çünkü ilim, gizli olmadıkça yok olmaz."

DEĞERLENDİRELİM

"Âlimler, peygamberlerin varisleridir." hadisini âlimlere verilen önem açısından değerlendiriniz.

Her dönemde ilim ehli insanların yetişmesi beklenir. Temel dini ilimler açısından oldukça donanımlı ilim ehlinin varlığı toplumun dini düşünceye olan bakışının gelişmesine ve ibadetlerin ameli olarak izahına katkı sunar. Dinî konularda ciddiyet ve ehliyetten uzak kimselerin görüş beyan etmesi, toplumsal kargaşaya yol açtığından insanları doğru olandan uzaklaştıran bir unsur olarak görülür. Zira dinin kendine özel dili, kaynakları ve usulü vardır.

Hz. Ali (ra) diyor ki: "Gerçek fakih (âlim), insanları Allah'ın (cc) rahmetinden ümitsizliğe sevk etmeyen, Allah'ın (cc) azabından onları emin kılmayan, ilahi yasaklar konusunda onlara ruhsat kapısını açmayan ve Kur'an'ı bırakıp da başka bir şeye rağbet etmeyen kimsedir. Haberiniz olsun, anlayış ve kavrayışın olmadığı bir ilimde hayır yoktur. Dikkat edin, düşünüp ibret dersi çıkarılmayan bir Kur'an okuyuşunda hayır yoktur. Yine tefekkürün olmadığı bir kullukta da hayır yoktur."[16]

3. İLME TEŞVİK

BİLGİ KUTUSU

Hadislerde "kavrayış, idrak, bir şeyin hakikatine varma" gibi manalarda kullanılan **fıkıh** kelimesi, İslam hukukunda kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesi anlamına gelmektedir. Fıkıh ilminde derinleşmiş kişiye ise **fakih** denir.

1- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ."

Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"İlim talep etmek her Müslüman'a farzdır."*[17]

16 es-Süyûtî, *el-Câmi'u's-sagir*, 2/253.
17 İbni Mâce, "Mukaddime", 17.

2- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "سَلُوااللهَ عِلْمًا نَافِعًا وَتَعَوَّذُوا بِاللهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ."

Cabir'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Allah'tan faydalı ilim isteyin, fayda vermeyecek bilgiden Allah'a sığının!"*[18]

Görsel 3.2: İnsanlığa faydası olacak bilimsel çalışmalar dinimiz tarafından teşvik edilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

"Ya ilim öğreten ya ilim öğrenen ya da ilim dinleyen ol. Dördüncüsü olma, helak olursun."

(Dârimî, İlim, 254.)

3- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللهِ ذَهَبَ الرِّجَالُ بِحَدِيثِكَ فَاجْعَلْ لَنَا مِنْ نَفْسِكَ يَوْمًا نَأْتِيكَ فِيهِ تُعَلِّمُنَا مِمَّا عَلَّمَكَ اللهُ قَالَ "اجْتَمِعْنَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا" فَاجْتَمَعْنَ فَأَتَاهُنَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَّمَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَهُ اللهُ ثُمَّ قَالَ "مَا مِنْكُنَّ مِنْ امْرَأَةٍ تُقَدِّمُ بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ وَلَدِهَا ثَلَاثَةً إِلَّا كَانُوا لَهَا حِجَابًا مِنْ النَّارِ" فَقَالَتْ امْرَأَةٌ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ وَاثْنَيْنِ."

Ebu Said Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre bir kadın (Enes'in annesi Ümmü Süleym) Resulullah'a gelerek

— Ya Resulallah! Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürmekte (ve seni dinlemek için bize fırsat düşmemekte)dir. Bize de bir gün ayır, o gün sana gelelim, Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin, dedi.

DEĞERLENDİRELİM

"Sizin hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir." hadisini ilme teşvik açısından değerlendiriniz.

18 İbni Mâce, "Dua", 3.

Resulullah,

— *Şu gün (şu yerde) toplanın,* buyurdu.

Bunun üzerine kadınlar toplandılar. Resulullah gelerek Allah'ın kendisine öğrettiklerinden onlara bir şeyler öğretti. Sonra da şöyle buyurdu:

— *Sizden hiçbir kadın yoktur ki çocuklarından üç tanesini kendinden önce (ahirete) göndersin de onlar ona cehennem ateşine karşı bir perde olmasınlar!*

Bunun üzerine bir kadın sordu:

— İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi? İki çocuğu ölen de öyle mi?

Resulullah,

— *(Evet) iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir, iki çocuğu ölen de öyledir,* cevabını verdi.[19]

Açıklama

İlim, hak ile batılın ve doğru ile yanlışın ayırt edilmesinde mihenk taşıdır. İlim, amel edip ahlakı güzelleştirmek ve kişiliği olgunlaştırmak için öğrenilir. Faydalı ilim, insanın maddi-manevi dünyasına katkı sağlayan, sosyal ve pratik değer taşıyan bir nimet ve imkândır. Aslında faydalı ilim, hikmet demektir. Hikmet, sahih hüküm ve doğru bilgi anlamına gelir. Bu anlamda ilim sahibi, canlı cansız bütün varlıklar için de rahmet ve bereket kaynağıdır. Bu açıdan ilim ehli insanlar şöyle demiştir: "Kâmil insan, kâinatın gıdasıdır."

PAYLAŞALIM

Kur'an-ı Kerim'deki tefekkür, tezekkür, tedebbür kavramlarının geçtiği ayetleri araştırarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

Resulü Ekrem, *"Allah'ım, fayda vermeyen ilimden sana sığınırım!"*[20] ve *"Allah'ım! Bana öğrettiğin ilimden beni faydalandır. Faydalanacağım bilgileri bana ihsan eyle ve ilmimi artır. Her hâlükârda hamdüsena Allah'adır. Ben cehennem azabından Allah'a sığınırım."*[21] buyurmuştur.

Hadis ve fıkıh âlimi Süfyan İbni Uyeyne (ö. 198/813), "İlim talebi ve cihat topluma farzdır. Onlardan bir kısmının bu hizmet ve vazifeyi yerine getirmesi kâfi gelir." dedikten sonra şu ayeti okur: **"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru olmaz. Fakat her topluluktan bir grup dini iyi öğrenmek için harekete geçse de seferden döndüklerinde kavimlerini, kardeşlerini uyarıp aydınlatsa (daha yerinde olur)! Böylece onlar (ihmal ettikleri bilgiyi öğrenerek şer ve fesada karşı) sakınırlar."**[22]

Kadın ve erkek her Müslüman iman, amel ve ahlaka dair ilmihalî hüküm ve meseleleri öğrenmelidir. Sözlükte ilmihâl "davranış bilgisi" anlamına gelir. Terim olarak "inanç, ibadet, mu-

19 Buhârî, "İlim", 34; Müslim, "Birr", 152.
20 Müslim, "Zikir", 73; Ebû Dâvûd, "Vitir", 32; Tirmizî, "Deavat", 68.
21 İbni Mâce, "Dua", 2.
22 Tevbe suresi 122. ayet.

amelat (günlük yaşayış), ahlak konuları, yer yer büyük peygamberler, ayrıca Resulü Ekrem'in hayatına dair özlü bilgileri içeren el kitabı" diye tanımlanabilir."[23]

İmam Buhari , üçüncü hadisi "ilim için kadınlara ayrı bir gün tahsis edilmesi" başlığı altında verir. Hadisin diğer bazı tariklerinde "büluğa ermemiş üç çocuk"[24] şeklinde, ölen çocukların durumu ile ilgili açıklayıcı bir cümle vardır.

Hadis metnindeki "Erkekler senin hadisini, sözlerini ve konuşmalarını alıp götürdü." cümlesi, bazı tariklerde "Erkekler bize galebe çaldı." diye geçer. Buradaki hadis kelimesi, sahabe ve tâbiin devrinde genellikle ilim manasında kullanılır.

Resulü Ekrem'in, kadınların teklifini kabul ederek onlara özel zaman ayırıp ders yapması, onun kadın eğitimine verdiği değeri gösterir. Kadınlara özel düzenlenen bu ilim meclislerinde onlar kendilerini ilgilendiren problemleri, bazen doğrudan Resulü Ekrem'e (sav) açıkça soruyorlar ve cevabını alıyorlardı. Bazen de Hz. Aişe (ra) başta olmak üzere müminlerin anneleri vasıtasıyla bilgi sahibi oluyorlardı. Hz. Aişe (ra) şöyle diyor: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır. Hayâ duyguları ve mahçup yapıları, onların dinlerini sormalarına ve dinde derin anlayış sahibi olmalarına engel teşkil etmedi."[25]

Kadınların, Hz. Peygamber'e hitaben söyledikleri "Allah'ın sana öğrettiklerinden bize öğretirsin." cümlesindeki "Allah'ın öğrettikleri" ile Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra hadis ve sünnet kastedilmiştir. Zaten sahabe ve tâbiin döneminde ilim dendiği zaman akla öncelikle hadis gelirdi.

Görsel 3.3: Suffe, Hz. Peygamber zamanında Mescid-i Nebi'nin duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir.

Hz. Peygamber'in (sav) Medine'deki mescidinin bitişiğindeki yere Suffe, burada kalan insanlara da Ashabısuffe denir. Suffe, İslamiyet'te ilk yatılı medrese kabul edilir. Ashabısuffe zamanlarının çoğunu ilim tahsil etmek ve Kur'an öğrenmekle geçirirdi. Suffe'nin ilk talebe ve muallimlerinden olan Abdullah İbni Mesud 'un (ra) şu açıklaması, ilme teşvik etmesi bakımından önem arz eder: "Sahabe, iç dünyaları itibariyle ümmetin en nezihi idi. İlim yönünden onlar, ümmetin en derin ve insanların en külfetsiz olanları idi. Siz âlimleri çok, hatipleri (lafazanları) az olan bir devirde yaşıyorsunuz. Sizden sonra âlimleri az fakat hatipleri (lafazanları) çok olan bir zaman gelecektir. Kimin ilmi çok, konuşması da az olursa o övgüye layıktır. İlmi az iken çok konuşan kimse ise yergiye layıktır."[26]

23 "ilmihal", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 166.
24 Buhârî, "İlim", 34.
25 Buhârî, "İlim", 5.
26 Darimi, "Mukaddime", 29.

4. İLMİ PAYLAŞMAK

1- عن أبي هرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ’’إذا مَاتَ الإنسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إلاَّ مِنْ ثَلاثٍ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.‘‘

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Üç amel bundan müstesnadır: Sadakayıcariye (kesintisiz sadaka), yararlanılan ilim (bilgi-hikmet) ve dua eden hayırlı evlat."*[27]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ’’مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ أُلْجِمَ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ.‘‘

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Kime bir ilim sorulur da onu gizlerse kıyamet günü ağzına ateşten bir gem vurulur."*[28]

3- عَنْ عُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ’’خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ.‘‘

Osman (İbni Affan)'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir."*[29]

ARAŞTIRALIM

İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslümanlar sadakayıcariyeye büyük önem vermişlerdir. Çevrenizde sadakayıcariye olarak neler bulunduğunu araştırınız.

Açıklama

Dünya hayatını anlamlı kılan değerlerin başında Sadakayıcariye, faydalı bilgi ve hayırlı evlat yer alır. Ayrıca bu değerler, amel defterini açık tutan ve ölüm sonrası kabir (berzah) hayatını aydınlatan önemli bir mirastır. Hadis metninde geçen sadakayıcariye, kesintisiz

27 Müslim, "Vasiyyet", 14; Ebû Dâvûd, "Vasaya", 14.
28 İbni Mâce, "Dua", 3.
29 Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an", 21; Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'an", 15; Ebû Dâvûd, "Vitir", 14.

iyilik ve güzelliktir. Cami, mescit, okul, kütüphane, ticari hedefi olmayan kitap basım ve dağıtımı, yol, köprü, çeşme, sulama kanalı, misafirhane, öğrenci yurdu, aşevi ve hastane gibi hizmet ve faaliyet alanları örnek olarak gösterilebilir. Konuya dair Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edilen diğer bir hadis şöyledir: *"Ölümünden sonra mümine, yaptığı amel ve hasenattan ulaşanlar şunlardır: Öğretip neşrettiği bir ilim, geride bıraktığı salih bir evlat, miras bıraktığı bir kitap (mushaf), bina ettiği bir mescit, yolcular için inşa ettiği bir bina, akıttığı bir su, sağlıklı iken verdiği bir sadaka. İşte bunlar ölümünden sonra ona ulaşır."*[30]

Maddi-manevi sürekli getirisi olan, devamlı sevap kazandıran, ömrü uzatan bir kurum olarak sadakayıcariye; ilk Müslümanları ve onların yolunda olanları iyiliklere, güzelliklere, kesintisiz hayır ve hasenata özendirmiş ve dünyaya örnek olan bir medeniyetin kurulmasını sağlamıştır.

Hz. Ömer (ra) diyor ki: Resulullah bir gün bize sadaka vermemizi emretmişti. İmkânımın olduğu bir zamana denk düşmüştü. Ben "Şayet bir gün Ebu Bekir'i geçeceksem bugün geçebilirim!" diyerek malımın yarısını getirdim. Bunun üzerine Resulullah bana sordu:

–Aile efradına neyi bıraktın?

–Bir o kadar, dedim.

Ebu Bekir ise yanında bulunan malın hepsini getirdi. Bunun üzerine Resulullah sordu:

–Ey Ebu Bekir! Aile efradına neyi bıraktın?

–Allah ve resulünü onlara bıraktım, dedi.

Bunun üzerine ben:

–Artık seninle ben hiçbir zaman yarışamam ve seni geçemem, dedim .[31]

Tarih boyunca vakıf medeniyetinin diri kalmasının hikmeti, bu iman heyecanı ve bilinç düzeyinde saklıdır.

Özellikle hakkında bilgi sahibi olunan bir mesele sorulduğunda konu üzerinde konuşul-

BİLGİ KUTUSU

Vakıf: Herhangi bir malın, Allah (cc) rızası gözetilerek bütün insanların kullanımına ve yararına sunularak bağışlanmasıdır. İslam tarihinde ilk vakfın sahabeden Ebu Talha (ra) tarafından yapıldığı rivayet edilir. Hz. Ömer (ra) de Hayber topraklarındaki arazisini satılmamak, bağışlanmamak ve miras olarak geçmemek üzere fakirlere, miskinlere, yolda kalmışlara, Allah (cc) yolunda savaşanlara vakfederek bir vakıfname düzenlemiştir.

"vakıf", *Dinî Terimler Sözlüğü*, 377.

BİLGİ KUTUSU

Unutulmamalıdır ki *"Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir"* hadisinin ilk muhatapları olarak sahabe, Kur'an okumasını biliyordu. Resulü Ekrem ise onları düşünüp anlayarak okumaya ve onu başkalarına öğretip paylaşmaya teşvik ediyordu.

30 İbni Mâce, "Mukaddime", 20.
31 Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek*, 1/414.

malıdır. İlmi gizlemek büyük bir vebaldir. Nitekim öğrendiği hadisleri başkalarına öğretmeyi meslek edinen Ebu Hüreyre (ra), çok hadis rivayet etmesinden dolayı bazı sahabeler tarafından kendisine yöneltilen tenkitlere şöyle cevap vermişti: İnsanlar, Ebu Hüreyre çok hadis rivayet ediyor, deyip duruyor. Hâlbuki Allah'ın Kitabı'nda şu iki ayet olmasaydı tek bir hadis rivayet etmezdim: **"İndirdiğimiz açık delilleri ve Kitap'ta insanlara apaçık gösterdiğimiz hidayet yolunu gizleyenlere hem Allah hem de bütün lanet ediciler lanet eder. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve hakikati açıkça ortaya koyanlar başkadır. Zira ben onların tevbelerini kabul ederim. Ben tevbeyi çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim."**[32]

Tâbiinden kıraat âlimi Ebu Abdirrahman Sülemî, Kufe'de uzun süre imamet ve Kur'an muallimliği yapmış ve ders verdiği mescidi kastederek "İşte şu mekânımda beni buraya oturtan şey 'Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve onu öğretendir.' hadisi oldu." demiştir. Ebu Abdirrahman es-Sülemî, Hz. Ali'nin (ra) öğrencisi, İmam Âsım'ın da hocası olmuştur.

Kur'an öğrenimi ve öğretimi, onu düşünüp anlamakla, hüküm ve hikmetlerini hayata geçirmekle mümkündür. Bu yüzden İmam Nevevî, "*Bilesiniz ki Kur'an okumak en faziletli zikirdir. Matlup olan, onu anlayıp düşünerek okumaktır.*" der. Şüphesiz, Kur'an ayetlerinin yalnız lafız olarak okunması da sevap ve fazilettir. Ne var ki onunla yetinmek yani manasını anlamadan ve öğrenmeden Kur'an okumak bir nevi eksikliktir. Bu eksikliği telafi edebilmek için Türkçe meal ve tefsir kitaplarından istifade etmek mümkündür. Nitekim Allah Teala şöyle buyurur: **"(Resulüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik."**[33] Bu ayete göre Kuran okuyan kimsenin ayetler üzerinde düşünmesi ve onu anlamaya çalışması üzerine düşen bir sorumluluktur.

5. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ALİ (RA)

Tam adı Ebü'l-Hasen Ali bin Ebu Talib el-Kuraşî el-Hâşimî'dir. Hicretten yaklaşık yirmi iki yıl önce (m. 600) Mekke'de doğduğu bilinen Hz. Ali'nin (ra) babası Ebu Talib, annesi de Fatıma binti Esed'dir. Hz. Peygamber, amcası Ebu Talib 'in yükünü hafifletmek için onu himayesine almıştır. Böylece Hz. Ali (ra) beş yaşından itibaren hicrete kadar **"...Allah'ın ayetlerinin ve hikmetin okunduğu..."**[34] Hz. Peygamber'in evinde kalmıştır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Peygamber'in (sav) ashabı, sahip oldukları özelliklere göre çeşitli sıfatlarla anılır. Hz. Ali de (r.a) sahip olduğu ilmin büyüklüğü açısından ilmin kapısı sıfatıyla şereflendirilmiştir.

İlk iman edenlerden olan ve bizzat Hz. Peygamber'in gözetiminde yetişen Hz. Ali (ra), Hz. Fatıma (ra) ile evlenerek onun damadı olma şerefine nail olmuştur. Ayrıca Hulefayıraşidin'in

32 Bakara suresi 159-160. ayetler.
33 Sad suresi 29. ayet.
34 Ahzab suresi 34. ayet.

(dört halife) dördüncüsüdür. Şüphesiz içinde bulunduğu bu ortam ve yaşadığı çevre şartları, Kur'an ve sünnet konusunda onun geniş ilim sahibi olmasında en büyük etken olmuştur. Bizzat Hz. Ali (ra) *"Benim yanımda olan ancak Allah'ın Kitab'ı veya Müslüman bir adama verilen anlama ve sezme kabiliyetidir."*[35] diyerek Allah'ın (cc) kendisine lutfettiği ilim, akıl ve idrak nimetini dile getirmiştir.

Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi (ra) Yemen'e kadı olarak göndermek istediğinde kendisinin genç olduğunu ileri sürerek mevcut ilim ve tecrübesinin tayin edilen vazife için kâfi gelmeyeceğini belirtmiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber elini onun göğsüne koyarak "*Allah'ım, onun kalbine doğruyu göster, diline de hakkı söylet!*" diye duada bulunmuş, onun endişesini ve tereddüdünü gidermiştir. Resulü Ekrem'in duasıyla birlikte Hz. Ali'nin (ra) endişesi gitmiş, büyük bir cesaret kazanarak orada nasıl muamele edeceğini öğrenmiştir. Hz. Ali (ra) *"Vallahi iki şahıs arasında hüküm verme konusunda artık hiç şüpheye düşmedim."*[36] diyerek ulaştığı başarı durumunu dile getirmiştir.

Onun fıkıh melekesi ve hukuk bilgisi dikkatleri çekmiş olmalıdır ki bizzat Hz. Ömer (ra) *"En isabetli hüküm verenimiz Ali'dir."*[37] ve Abdullah bin Mesud (ra) da *"Biz, Medine halkından en iyi hüküm verenin Ali bin Ebu Talib olduğunu konuşur dururduk."* diyecektir. Yanında Hz. Ali'den (ra) söz açılması üzerine Hz. Aişe (ra), onun sünneti en iyi bilen kimse olduğunu söylemiştir.

Medine'ye hicret edeceği sırada Resulullah'ın, kendisini öldürmeye gelecek düşmanları oyalamak maksadıyla Hz. Ali'yi (ra) Mekke'de bırakması, hicretin beşinci ayında gerçekleşen muahat (muhacir ile ensar kardeşliği) esnasında onu kendisine kardeş olarak seçmesi, Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber gazvelerine iştirak ederek Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yapması, emsali görülmemiş kahramanlıklar göstererek zafer ve fetihler elde etmesi, Uhud ve Huneyn gazvelerinde çeşitli yerlerinden yara aldığı hâlde Resulullah'ı koruma ve kollamada olağanüstü gayret göstermesi, Hz. Peygamber tarafından verilen "Ebu Türâb" künyesi (lakabı) yanında "el-Murtazâ" ve "Esedullâhi'l-gâlib" gibi lakaplarla anılması, Hz. Peygamber'e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapması, hicretin altıncı yılında Fedek'te Sadoğulları'na gönderilen seriyyeyi ve onuncu yılında Yemen'e düzenlenen seferi sevk ve idare etmesi, Tebük Gazvesi'nde Resulullah'ın vekili olarak Medine'de kalması, Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'yi putlardan temizleme işini üstlenmesi, Hz. Ömer'in (ra) Filistin ve Suriye seyahati esnasında Medine'de askerî vali olarak kalması onun sosyo-politik, idari ve askerî dehasını olduğu kadar insani, ahlaki faziletlerini de ortaya koymaktadır.[38]

Muhammed Ravvâs Kal'acî'nin *Mevsûatü Fıkhi Alî bin Ebu Talib* (Dımaşk 1403/1983) adlı altı yüz kırk sekiz sayfalık derleme eseri, bütün yönleriyle Hz. Ali'yi (ra) tanıtması bakımından önem arz etmektedir.

İlim şehrinin kapısı olarak hicri 40 (miladi 661) tarihinde rahmeti Rahman'a kavuşan Hz. Ali'den (ra) nakledilen ve tazeliğini koruyan şu sözleri, günümüze ışık tutması bakımından önemli görülmelidir:

35 Buhârî, "İlim", 39.
36 Ebû Dâvûd, "Akdıye", 6; Tirmizî, "Ahkâm", 5; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 1/83.
37 Buhârî, "Tefsir", 7.
38 Fığlalı, "Ali".

"İnsanlar uykudadır; öldükleri zaman uyanacaklardır."

"Size en büyük âlimin kim olduğunu haber vereyim mi? Allah'ın kullarına O'nun yasaklarını cazip göstermeyen, Allah'ın verdiği mühlete aldanıp da onlara ilahi azaptan kurtulduklarını telkin etmeyen ve O'nun rahmetinden ümit kesilmesine sebep aşağıdaki boşluk kapatılmalı."

AÇIKLAYALIM

Hz. Ali'den (ra) rivayet edilen sözlerini ilim öğrenmenin ve dürüst olmanın önemini düşünerek açıklayınız.

- "İnsanlar, bilmedikleri şeyin düşmanıdır."

.....
.....
.....

- "Âlimlere 'Niçin öğretmediniz?' sorusu sorulmadan cahillere 'Niçin öğrenmediniz?' sorusu sorulmayacaktır."

.....
.....
.....

- "Eğrinin gölgesi de eğri olur."

.....
.....
.....

- "Cahil ile sakın şakalaşma. Dili zehirli olduğundan kalbini kırar."

.....
.....
.....

3. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(din, Müslüman'a, faydalı, öğrenen, sadakayıcariye, âlimler, vakıf, ilim, hikmet, Hz. Ali (ra))

1. "Allah'tan faydalı ..... isteyin, fayda vermeyecek bilgiden Allah'a sığının!" (İbni Mâce, "Dua", 3)
2. "İnsanların hayırlısı, insanlara ..... olandır." (Buhârî, "Mağâzî", 35)
3. "İlim talep etmek her ..... farzdır." (İbni Mâce, "Mukaddime", 17)
4. "Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı ..... ve onu öğretendir." (Buhârî, "Fedâilu'l-Kur'ân", 21)
5. "....., peygamberlerin varisleridir." (Ebû Dâvûd, "İlim",1)

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. "Hikmet müminin yitiğidir, onu bulduğu yerde alır." (İbni Mâce, "Zühd", 15) hadisinde geçen hikmet kavramının tanımını yazınız.

.....
.....
.....

2. Günümüzde bilgiye ulaşma hızının arttığını düşünerek doğru bilgiyi edinmede takip edilecek yollar neler olabilir? Ana kaynaklara ulaşmayı bilmek ve onları doğru okuyabilmek düşüncesinden hareketle açıklayınız.

.....
.....
.....

3. "Bana bir harf öğretenin kırk yıl kölesi olurum." sözünü Hz. Ali'nin (ra) öğretmene ve ilim öğrenmeye verdiği değer açısından yorumlayınız.

.....
.....
.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. "Kim ilim tahsili için bir yola girerse Allah ona cennete giden yolu kolaylaştırır. Allah'ın evlerinden bir evde Kitâbullah'ı okuyan ve kendi aralarında onu araştırıp öğrenen bir topluluk üzerine sekinet iner, onları ilahi rahmet bürür, etraflarını melekler sarar ve Allah huzurunda bulunanlara onlardan söz eder." (Müslim, "Zikir", 38)

Yukarıdaki hadiste ilim öğrenmenin hangi faziletlerinden bahsedilmemiştir?

A) Cennete giden yolu açtığından

B) İlahi rahmete ulaştırdığından

C) Huzur ve güven verdiğinden

D) Ahlaki sorumluluk yüklediğinden

E) Allah'ın rızasını kazandırdığından

2. "İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır. Üç amel bundan müstesnadır: Sadakayıcariye (kesintisiz sadaka), yararlanılan ilim (bilgi-hikmet) ve dua eden hayırlı evlat." (Müslim, "Vasiyyet", 14)

Sadakayıcariye ile ilgili verilenlerden hangisi doğrudur?

A) Hususi bir yardımlaşma durumudur.

B) İnsanlığın yararına olan her şeydir.

C) Hayır yapılan tüm vakıflardır.

D) Dünyadaki iyiliklerin tamamıdır.

E) Kesintisiz iyilik ve güzelliktir.

3, 4 ve 5. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

"Müslümanlar İlim ve Medeniyetin Öncüleridir"

...

İnsanın varlık âlemindeki en kıymetli özelliği, vahye muhatap olması ve bilgiyle donatılmasıdır. Nitekim bir ayette, **"Allah, Âdem'e bütün isimleri öğretti."** (Bakara suresi 31.ayet) buyurularak, Yüce Rabb'imizin, ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini ve hakikatini bizzat öğrettiği haber verilmektedir.

Öğrenme ve öğretme kabiliyetine sahip olmak, "Alîm" olan Cenab-ı Hakk'ın insanoğluna sunduğu nadide bir nimettir. İnsan için uğrunda yorulmaya değer en yüce uğraş, helal rızık peşinde koşarak karnını doyurduğu gibi, doğru bilginin peşine düşerek de ruhunu doyurmaktır. İlim tahsil etmekten daha değerli bir çaba, âlim olmaktan daha şerefli bir makam düşünülebilir mi? Bilginin aydınlığına sırtını dönen insan, huzur bulabilir mi? Bu yüzden Resulü Ekrem (sav) bizleri şöyle uyarır: **"Ya öğreten ol, ya öğrenen ol, ya dinleyen ol, ya da ilmi destekleyen ol. Beşincisi olma, helak olursun!"** (Dârimî, "Mukaddime", 26)

Değerli Müslümanlar!

Asrısaadet'ten bu yana dünyanın dört bir köşesine adalet, merhamet, barış ve güven taşıyan İslam medeniyeti bir ilim medeniyetidir. Zira İslam, yeryüzünde emaneti yüklenen insanoğluna, düşünmeyi, bilgi üretmeyi, hakikati öğrenerek kendisini ve toplumunu geliştirmeyi emreder.

Böyle bir dinin mensupları olarak Müslümanlar, tarih boyunca **"Bilenle bilmeyenin bir olmayacağını"** (Zümer suresi 9.ayet) açıkça belirten Kur'an-ı Kerim'den aldıkları ilhamla yaşadıkları bütün coğrafyalarda ilmin öncüsü olmuşlardır. Tefsir, hadis, fıkıh, kelam gibi ilimlerin yanı sıra başta fizik ve astronomi olmak üzere, tıp, cebir, kimya ve hendese gibi alanlarda çığır açan adımlar atmışlardır. İman ettikleri dinin sarsılmaz ilkeleri ile yaşadıkları kâinatın muhteşem kuralları arasında dâhice bağ kurmuşlardır. Fizikle metafiziği, bilgiyle hikmeti buluşturarak insanı dünyada salaha, ahirette felaha sevk edecek bir yolun takipçileri olmuşlardır. Asırlara mührünü vuran nice şaheser kaleme almışlar, ürettikleri bilgi ve yaptıkları icatlarla hem kendi çağlarını hem de sonraki yüzyılları aydınlatmışlardır.

...

(Diyanet İşleri Başkanlığı, 18 Ocak 2019 Cuma Hutbesi,

3. Aşağıdaki hadislerden hangisi parçada anlatılan konuyu desteklemez?

A) "Allah beni zorlaştırıcı, sıkıntı verici, yanıltıcı ve şaşırtıcı olarak göndermedi. Lakin o beni öğretici, eğitici (muallim) ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi." (Müslim,"Talak", 29)

B) "Allah güzeldir, güzelliği ister, sever. Kibir ise hakkı kabul etmemek ve halkı aşağılamaktır." (Tirmizî, "Birr", 61)

C) "Sadakanın en faziletlisi, Müslüman kişinin ilim öğrenip de onu Müslüman kardeşine öğretmesidir." (İbni Mâce, "Mukaddime", 20)

D) "Allah'ım! Bana öğrettiklerinle beni faydalandır. Bana fayda verecek ilmi bana öğret ve ilmimi artır." (Tirmizî, "Deavât", 128)

E) "Allah, kimin hakkında hayır dilerse o kimseye dinde derin bir anlayış verir." (Buhârî, "İlim", 10)

4. **Bu parçadaki** "İnsanın varlık âlemindeki en kıymetli özelliği vahye muhatap olması ve bilgiyle donatılmasıdır." **cümlenin vurgulanmasında temel amaç aşağıdakilerden hangisidir?**

   A) İnsanın diğer canlılardan fiziki üstünlüğünü göstermek

   B) İnsanın özgür iradesinin sınırsız olduğunu belirtmek

   C) Bilginin, insanın yaratılış gayesiyle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymak

   D) Toplumsal statünün bilgiyle kazanıldığını savunmak

   E) İnsanın doğuştan her şeyi bildiğini ifade etmek

5. **Bu parçada İslam Medeniyetinde ilmin yeri ile ilgili aşağıdakilerden hangisine değinilmemiştir?**

   A) İlim merkezlerinin sayısının çoğaldığına

   B) Müminlerin imanlarının ilmin gelişimine etkisine

   C) Çağlar boyunca dünyaya örnek olarak yayıldığına

   D) Dünyanın dört bir yanına huzur getirdiğine

   E) Gelecek asırları pek çok alanda aydınlattığına

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Sadakayıcariye, kesintisiz iyilik ve güzellik anlamına gelmektedir.
2. (----) Kur'an-ı Kerim'in ilk inen ayetleri ilim öğrenmeye teşvik eder.
3. (----) İlim, kelime olarak Kur'an ayetlerinde geçmemektedir.
4. (----) Allah'tan (cc) faydalı-faydasız her ilmi istemek gerekir.
5. (----) İlim, kendisiyle amel edildiğinde ahlakı güzelleştirir ve kişiliği olgunlaştırır.
6. (----) İlim sahibi olmak kişiseldir, toplumsal yönü yoktur.
7. (----) Kâtip Çelebi'nin Keşfü'z-Zunûn adlı eseri İslam düşüncesinde ilimlerin tasnifi alanında ilk akla gelen eserlerdendir.

Daha fazla soruya ulaşmak için...

4. ÜNİTE

"...Bu Rabb'imin bir lütfudur..." (Neml suresi 40. ayet)

4. Ünite Pdf Dosyası

4. Ünite Sunu Karekodu

İBADETLE İLGİLİ HADİSLER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. "Temizlik imanın yarısıdır." hadisi sizce temizlik kültürünün yerleşmesine nasıl katkı sağlamıştır?
2. İbadetleri eda etmek insanın manevi temizliğine nasıl katkı sağlar?
3. Salih amel işlemenin topluma ne gibi faydaları olabilir?
4. Okumaktan hoşlandığınız dua içerikli ayet ve hadisler var mı? Sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
5. Abdullah bin Ömer (ra) hadisleri rivayet etme hususunda sizce neden çok titiz davranmıştır?

1. TEMİZLİK

1-عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ.''

Ebu Mâlik Eşari'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)."*[1]

Görsel 4.1: Temizliğin ana unsuru olan su ve onunla ilgili mimari yapılar kültürümüzün önemli parçalarındandır. İstanbul: Sokullu Mehmet Paşa Camii

2-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَرَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ وَهُوَ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ: ''مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ.''

Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) minberde ayakta iken şöyle buyurdu: *"Sizden kim cumaya gelirse gusül abdesti alsın!"*[2]

3-عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''اَلسِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ.''

Aişe'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"Misvak kullanmak, ağzın temiz kalmasına ve Rabb'in razı olmasına sebeptir."*[3]

HATIRLAYALIM

Namazın şartlarından olan hadesten taharet ve necasetten taharet terimlerinin içeriklerini hatırlıyor musunuz?

Açıklama

"Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)." hadisinde geçen temizlik (الطُّهُور), bazı tariklerde "abdest (الْوُضُوء)", bazı tariklerde de "abdesti tamamlamak (إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ)" şeklinde

1 Müslim, "Taharet", 1; İbni Mâce, "Taharet", 5.
2 Müslim, "Cuma", 2.
3 Buhârî, "Savm", 27; İbni Mâce, "Taharet", 7.

geçer. Hadis metninde geçen "iman"ın ise kıble değişikliğini açıklayan **"...Allah imanınızı (namazınızı) asla zayi edecek değildir..."**[4] ayetindeki gibi namaz diye anlaşılması gerektiği de söylenir.

Temizlik, imanın yansıması ve medeniyetin simgesidir. Doğrusu temizlik ile iman ve ibadet arasında sıkı bir ilişki vardır. İman etmeyenin hükmi temizliği geçersiz olduğu gibi manevi temizliği gerçekleştirebilmek için de her şeyden önce iman şartı gerekir. Bazı âlimlere göre iman önceki küçük ve büyük günahları yok ettiği gibi abdest de küçük günahlar için kefaret olur. Yine bazı âlimlere göre temizliğin sevabı katlanarak devam eder ve bununla birlikte imanın yarısı kadar sevap kazandırır. İlgili ayetler[5] ve *"Temizlik, imanın yarısıdır (parçasıdır)."* ya da *"Namazın anahtarı temizliktir."*[6] gibi hadisler, konuyu anlamamız açısından önemlidir.

İslam kültür ve medeniyetinde temizlik kelimesi, genel ve ibadet amaçlı temizlik olarak iki anlamda kullanılır. Aslında genel anlamda yapılan temizlikler, ibadetler için bir hazırlık ve ön şart aşaması olarak görülür. Bir de insanın şirkten, küfürden, riya ve dedikodudan uzak durması anlamında temizlik vardır ki Kur'an-ı Kerim'de bu konu İbrahim'in (as) diliyle şöyle dile getirilir: **"İnsanların diriltileceği gün, Allah'a temiz bir kalple gelenler dışında malın da çocukların da fayda vermeyeceği günde beni mahcup etme!"**[7]

> **BİLGİ KUTUSU**
>
> Fıkıh ve ilmihal geleneğinde maddi, hükmi ve manevi temizlik şeklinde yapılan sıralamada maddi temizlik teriminden beden, elbise ve çevre temizliği gibi dış temizlik (necasetten taharet) anlaşılır. Hükmi temizlik abdest, gusül ve teyemmümü (hadesten taharet); manevi temizlik ise gıybet, dedikodu, yalan, haset, kin, iftira, hıyanet, kibir, riya gibi hastalıklardan arınmayı ve her türlü yanlış düşünce ve inançtan kurtulmayı (ruhi, kalbi, iç temizlik) ifade eder.

Görsel 4.2: Abdest dinimizde önemli bir temizlik yöntemidir.

Cuma namazı için gusül (boy abdesti) almak sünnettir. Cuma günü guslün temizlik meselesinden dolayı tavsiye edildiği açıktır. Abdullah İbni Abbas (ra) diyor ki: "Cuma guslü gayet mükemmel bir temizlik yoludur, sevap ve fazilettir. Kim guslederse bu güzeldir ancak vacip değildir. Guslün nasıl başladığını size anlatayım: İş güç sahibi ve yün elbiseli halk, sırtlarında iş yaptıkları için yorgun düşüyorlardı. Mescit dar ve tavanı basık idi. Sıcak

4 Bakara suresi 143. ayet.
5 bk. Bakara suresi 125. ayet; Tevbe suresi 108. ayet.
6 Ebû Dâvûd, "Salat", 73; Tirmizî, "Taharet", 3.
7 Şuara suresi 87-89. ayetler.

bir günde Resulullah geliverdi. Halk, yün elbiseleri içinde terlemiş, rüzgâr da esince ter kokuları bazı insanları rahatsız etmişti. Bu durumu gören Resulullah şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Bu gün geldiğinde gusledinız. Her biriniz bulduğu kokunun en güzelini sürünsün."*[8]

İbni Kuteybe (ö. 276/889), *"Cuma guslü büluğa ermiş her Müslüman'a vaciptir."* hadisi ile *"Kim cuma günü abdest alırsa ne âlâ. Ama kim gusledirse bu daha faziletlidir."* hadisi arasında bir çelişki olup olmadığı sualine cevap verirken iki hadis arasında hiçbir çelişki bulunmadığını; vacip kelimesinin burada farz anlamında olmayıp fazilet ve tercih manasında olduğunu söylemiştir. Özetle kişi cuma günü şartları müsaitse gusül almalı, şartları müsait değilse namaz abdestiyle yetinmelidir.

Hz. Peygamber'in ağız ve diş sağlığına çok önem verdiği bilinen bir husustur. misvak kullanmakla ilgili şu hadislerin bilinmesinde fayda vardır: *"Ümmetime zor geleceğinden endişe etmeseydim onlara her abdestle (veya namazla) birlikte misvak kullanmalarını (diş ve ağız temizliğini) emrederdim."*[9] *"Ağızlarınız Kur'an yoludur, onları misvakla temizleyin."*[10]

BİLGİ KUTUSU

Misvak, ağız ve diş temizliğinde kullanılmak üzere genellikle erak ağacından yapılan, bir ucu fırça şeklindeki yumuşak lifli çubuk parçasıdır. Antiseptik özelliği olan bu çubuk parçası, genellikle serçe parmak kalınlığında ve bir karış uzunluğunda olur. Uzmanlara göre misvağın, iltihap kurutucu, kan durdurucu, dişleri beyazlaştırıcı ve parlatıcı gibi özellikleri vardır.

Misvağın kendine has bazı özellikleri olmakla birlikte aslolan ağız ve diş temizliğidir. Günümüzde ağız ve diş temizliğinin, diş fırçası ve macunu aracılığıyla yapılması yaygınlık kazanmıştır. Hadis incelendiğinde bu ve benzeri uygulamaların da sünnetin ruhuna uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel 4.3

Ayrıca Resulullah, Cebrail'in (as) tıpkı komşu hakları gibi misvak kullanmayı da kendisine tavsiye ettiğini beyan eder.[11] Hz. Aişe'nin ifadesine göre Peygamber Efendimiz'in evine girdiği zaman ilk yaptığı şey misvak kullanmak, uyandığında da yine misvakla dişlerini temizleyip abdest almak ve namaz kılmak olurdu.[12] Yine Hz. Aişe'nin verdiği bilgiye göre Peygamber Efendimiz süt içtikten sonra su ister ve getirilen su ile ağzını yıkadıktan sonra *"Çünkü süt yağlıdır."*[13] derdi.

8 Ebû Dâvûd, "Taharet", 128.
9 Buhârî, "Cuma", 8; Müslim, "Taharet", 42; Ebû Dâvûd, "Taharet", 25; Tirmizî, "Taharet", 18.
10 İbni Mâce, "Taharet", 7.
11 İbni Mâce, "Taharet", 7; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 6/47.
12 Müslim, "Taharet", 43.
13 Buhârî, "Vudû", 52; Müslim, "Hayız", 95.

Sivak kelimesi, fiil olarak "bir şeyi ovmak, dişleri ovuşturmak, fırçalamak" manasında da kullanılır. Şeri hüküm itibariyle misvak kullanmak müekked sünnettir.

Esasen misvak, bütün peygamberlerin sünnetidir. Fıtrattan sayılan bu haslet ve güzel gelenek, Hz. Peygamber'in hem sözlü tavsiyeleri hem de fiilî uygulamalarıyla sabittir. Bu sebeple de uykudan uyanınca, yemekten sonra, namaz için abdest alırken, cuma ve bayram namazlarına giderken, ağız kokusu hissedildiğinde ve Kur'an okunacağında misvak kullanılır ve dişler fırçalanır.Toplum içinde misvak kullanılması gerektiğinde etrafı rahatsız edecek bir görüntüye fırsat verilmemelidir.

Diş temizliği ve ağız bakımı, doğrudan genel sağlığı ilgilendirdiği gibi sosyal ilişkileri de etkiler. Ayrıca sindirimi kolaylaştırır, dişleri güçlendirerek çürümeyi önler, konuşmayı düzenler, görüntüyü güzelleştirir. Özellikle yakın çevreyi rahatsız eden ve iletişimi zedeleyen ağız kokusu giderilmeli, nezaket ve insana saygı gereği mutlaka diş temizliğine önem verilmelidir.

2. NAMAZ

1- عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ''مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّداً الوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَاماً مَحْمُوداً الَّذِي وَعَدْتَهُ حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ.''

Cabir'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Kim ezanı işittiği zaman: Ey şu tam (eksiksiz) olan davetin ve kılınacak namazın Rabb'i Allah'ım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. Onu, kendisine vadettiğin Makam-ı Mahmud'a ulaştır, diye dua ederse kıyamet gününde o kimseye şefaatim vacip olur."*[14]

2-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ''أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَنَّ نَهَرًا بِبَابِ أَحَدِكُمْ يَغْتَسِلُ فِيهِ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسًا مَا تَقُولُ ذَلِكَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ'' قَالُوا لاَ يُبْقِي مِنْ دَرَنِهِ شَيْئًا.قَالَ: ''فَذَلِكَ مِثْلُ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسِ يَمْحُو اللهُ بِهِ الْخَطَايَا.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle söylemiştir:*"Ne dersiniz, birinizin kapısında bir nehir olsa da orada hergün beş defa yıkansa onun kirinden eser kalır mı?* Orada bulunanlar, "Kirinden hiçbir şey kalmaz." dediler. Bunun üzerine Resulullah (sav) şöyle buyurdu: *"İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah beş vakit namaz sayesinde günah ve hataları siler."*[15]

14 Buhârî, "Ezan", 8; Ebû Dâvûd, "Salat", 37; Tirmizî, "Salat", 45.
15 Buhârî, "Mevâkît", 6; Müslim, "Mecacid", 283-284.

3-عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :'' الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِى جَمَاعَةٍ إِلاَّ أَرْبَعَةً عَبْدٌ مَمْلُوكٌ أَوِ امْرَأَةٌ أَوْ صَبِيٌّ أَوْ مَرِيضٌ.''

Tarık bin Şihab'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber şöyle buyurdu: *"Cuma namazı, cemaat halindeki her Müslüman'ın kılması gereken bir farzdır. Şu dört kimse müstesnadır: Köle, kadın, çocuk, hasta."*[16]

Açıklama

Ezanı duyup hürmetle dinleyen ve onu tekrar eden bir mümin, Allah'a (cc) dua ve niyazda bulunur. Beyhaki'nin rivayetinde bu duanın sonunda, اِنَّـكَ لاَ تُخْلِـفُ الْمِيعَـادَ (Şüphesiz ki sen vaadinden caymazsın.)" ilavesi vardır.

Görsel 4.4:. İstanbul: Sultan Ahmed Camii

(...)
"Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli."
(...)

(Mehmet Âkif Ersoy, İstiklal Marşı)

Ezanın tam olması, onda kelimeitevhit ve kelimeişehadetin bulunması, değişiklik ve bozulmaya maruz kalmadan kıyamete kadar özünün ve formunun korunması anlamına gelir. Makam-ı Mahmud, yüce Kur'an'ın **"...Rabb'in seni Makam-ı Mahmud'a ulaştırır."**[17] dediği makamdır. İbn Abbas'ın diliyle "Öyle bir makam ki orada öncekiler ve sonrakiler seni över ve mertebece bütün yaratılmışların önünde olursun. Şefaat edersin de şefaatin makbul olur. Senin sancağın altında olmadık kimse bulunmayacaktır."diye ifade edilir.

ARAŞTIRALIM

Namaza davet olan ezanın nasıl tespit edildiğini araştırınız.

Abdullah bin Ömer (ra) tarafından, İslam'ın beş temel üzerine bina edildiğini ifade eden hadis şöyledir: *"İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve ramazan orucunu tutmak."*[18]

Namaz, imandan sonra gelen en faziletli ibadettir. Namaz, nefis ve şeytan kaynaklı şer güçlerine karşı imanı koruma ve kollama özelliği olan en etkili silahtır. Zira Allah (cc) ve Elçisi'nin (sav) istediği çerçevede, gereği gibi kılınan namaz insanı her türlü kötülükten engeller. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"(Resulüm!) Sana vahyedilen Kitabı**

16 Ebû Dâvûd, "Salat", 208.
17 İsra suresi 79. ayet.
18 Müslim, "İman", 21.

oku ve namazı kıl. Gerçekten namaz, ahlaksızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak, elbette en büyük kulluktur. Allah yaptıklarınızı bilir."[19] Şüphesiz böyle bir namaz, kâmil manada Allah'ı (cc) zikretmeye vesile olduğundan insana gönül huzuru sağlar, stres ve sıkıntıyı yok eder, ruhu yüceltir ve ulvi âleme götürür.

Hz. Ali'nin "Üzücü bir iş başıma geldiğinde onun defedilmesi için mutlaka iki rekat namaz kılmışımdır." demesi, namazın ruhun gıdası olduğunu gösteren bir tecrübedir.

Allah Teala (cc), namazı kısmen veya tamamen terk etmenin, cehenneme götüren büyük bir günah olduğunu haber verir: **"Nihayet onların peşinden öyle (kötü) bir nesil geldi ki onlar namazı zayi ettiler ve nefislerinin arzularına uydular. Bundan dolayı onlar büyük bir azaba çarptırılacaklardır."**[20]

Beş vakit namazın, uyku ve unutma dışında bile bile terk edilmesi büyük günahlardandır. Unutulmamalıdır ki kendisine evham, şüphe ve vesvese bulaşan bir kimse, ibadetlerinde isteksiz olduğundan manevi haz duyamasa bile namaz kılmayı ve Kur'an okumayı ısrarla sürdürmesi hâlinde içine düştüğü evham, şüphe ve vesveseden sonunda kurtulacak ve hakiki imana ulaşacaktır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ömer'in, valilerine yazdığı şu genelge, namazın önemini dile getirir: "Benim nezdimde en mühim işiniz namazdır. Kim namazı koruyup gözetir ve devam ederse, dinini muhafaza etmiş olur. Kim de onu ihmal ederse, o kimse namaz dışındaki iş ve sorumluluklarını daha çok ihmal eder".

Daha sonra Hz. Ömer, öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarının vakitlerini ayrı ayrı açıklar ve şu dikkat çekici uyarıyı üç kez tekrar eder: "O halde kim uyur da (yatsı veya sabah namazını geçirirse), artık onun gözü uyku görmesin!"

(Malik bin Enes, "Vukûtu's-salât", 1)

Görsel 4.5

Üçüncü hadis, cuma namazı ile kimlerin mükellef olduğu sualine açık olarak cevap verir. Buna göre, akıl-baliğ (akıllı ve ergenliğe ulaşmış), hürriyeti elinde ve sağlığı yerinde olan Müslüman erkeklere cuma namazı farzdır. Cuma namazının -ikamet dışındaki- vücup şartları bu hadisten çıkarılır. İkamet şartı yani yolcuya farz olmadığına dair hüküm ise başka bir hadise dayanır. Bununla beraber kendisine cuma namazı farz olmayan kimse, bir imkân bulup cuma namazına iştirak etmesi hâlinde öğle namazını kılmış sayılır.

Aslında cuma namazının mutlak manada farziyeti ayetler ile sabittir: **"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın.**

19 Ankebut suresi 45. ayet.
20 Meryem suresi 59. ayet.

Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."[21] İlgili hadis ise ayetin mutlak hükmünü kanıtlayarak ve umumi hitabını daraltarak istisnaları açıklar. Kadınlara cuma namazının farz olmadığı konusunda görüş birliği (icma) vardır.

Cuma namazının geçerli olması için bir de sıhhat şartları vardır: Vakit, cemaat, hutbe, şehir, cami ve imam. Bu şartların ilk üçünde -detaylar bir tarafa- müçtehit âlimler görüş birliği içindedirler. Son üçü şehir (veya şehir hükmünde olan bir yer), cami (bir yerleşim merkezinde tek camide kılınması) ve imam (cuma namazını devlet başkanı veya onun salahiyet verdiği kimsenin kıldırması) konuları ise tartışılmıştır.

Burada işaret edilmelidir ki söz konusu devlet başkanı bulunmadığı veya bulunup da izin vermediği takdirde cuma namazının sahih olmadığı neticesi çıkarılmamış, böyle bir durumda cuma namazını kılmayanların sorumlu olmadıkları manası anlaşılmıştır. Nitekim muhtelif sebeplerle devlet başkanının veya izninin bulunmadığı hâllerde cemaatin kabul ettiği bir imamın arkasında, hatta kötü niyetle izin verilmemesi hâlinde bile cuma namazının kılınabileceği birçok fakih tarafından dile getirilmiştir.

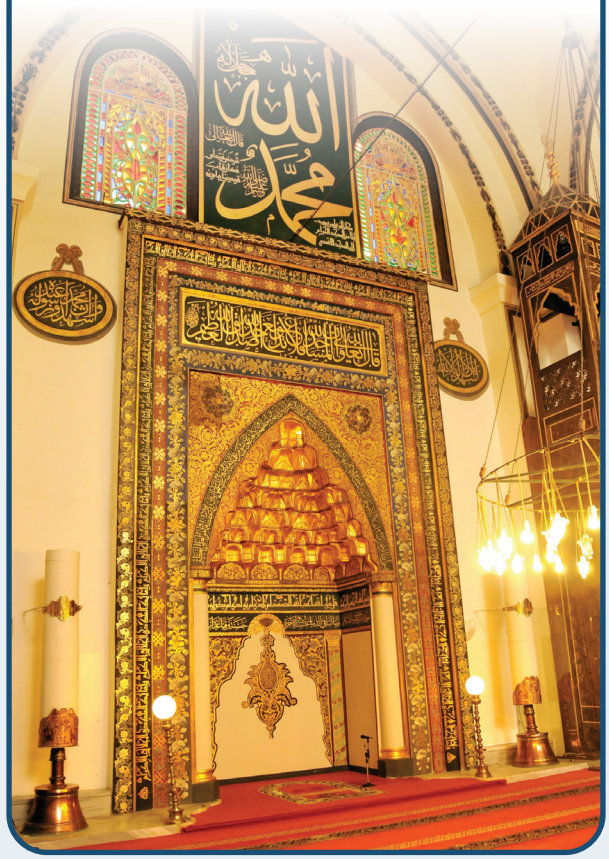
Cuma günü Müslümanlar için dinî bir sembol, bir bayram ve haftalık toplu bir ibadet günüdür. Resulü Ekrem, *"Kim cuma namazını hiçbir geçerli sebep (mazeret, zaruret) olmaksızın üç defa terk ederse Allah onun kalbini mühürler."*[22] buyurur. Cuma gününün tatil olmadığı ülkelerde, resmî kurum veya özel iş yerlerinde cuma namazı kılabilecek kadar izin verilmesi Müslüman'ın en tabii hakkıdır. Maddi-manevi, sosyal ve siyasi pek çok hikmeti bulunan cuma namazını kılabilmek için her türlü imkân seferber edilmelidir.

BİLGİ KUTUSU

Cuma suresinde "Allah'ı anmaya koşun." emri mevcuttur. Hutbe, Allah'ı (cc) anmanın önemli bir parçasıdır. İmam-hatip, irat ettiği bilgi ve hikmet yüklü hutbesiyle bir sonraki cumaya kadar manevi haz ve dinî duygular yaşatarak cemaatini diri tutabilmelidir.

ARAŞTIRALIM

Mihrap, minber, kürsü, minare, şerefe kavramlarını araştırınız.

Görsel 4.6: Bursa: Bursa Ulu Camii

21 Cuma suresi 9. ayet.
22 Tirmizî, "Cuma", 7; İbni Mâce, "İkâmet", 93.

3. ORUÇ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :"يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ يَدَعُ شَهْوَتَهُ وَأَكْلَهُ وَشُرْبَهُ مِنْ أَجْلِي وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ وَلِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ فَرْحَةٌ حِينَ يُفْطِرُ وَفَرْحَةٌ حِينَ يَلْقَى رَبَّهُ وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ."

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulallah şöyle buyurdu: *Allah Teala (cc) şöyle buyurur: "Oruç sırf benim içindir, onun mükâfatını (dilediğim gibi) ben vereceğim. Kulum arzularını, yemesini ve içmesini benim için terk etti. Oruç bir kalkandır, perdedir. Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, iftar ettiği vakitteki sevincidir; diğeri de Rabb'ine kavuştuğu vakitteki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku, Allah katında misk kokusundan daha hoştur."*[23]

ARAŞTIRALIM

İmsak, sahur ve iftar kavramlarının anlamlarını hatırlayarak oruç ibadetindeki önemini araştırınız.

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : "مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ."

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulallah şöyle buyurdu: *"Kim yalan sözü ve onunla ameli terk etmezse (bilsin ki) onun yiyip içmesini bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."*[24]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :" مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ."

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulallah şöyle buyurdu: *"Kim inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları affedilir."*[25]

23 Buhârî, "Savm", 2; Müslim, "Sıyâm", 164.
24 Buhârî, "Savm", 8; Ebû Dâvûd, "Savm", 25; Tirmizî, "Savm", 16.
25 Buhârî, "İman", 28; Müslim, "Sıyâm", 203; Ebû Dâvûd, "Ramazan", 1; Tirmizî, "Savm", 1; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/232.

Açıklama

İlk hadisin bazı tariklerinde *"Sizden biriniz oruç tuttuğu gün, kötü söz sarf etmesin ve bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine yakışıksız laf edecek veya kavga edecek olursa 'Ben oruçluyum.' desin."* şeklinde bir ilave vardır.

"Oruç sabrın yarısıdır."[26] hadisi, açlık ve susuzluğa karşı dayanma ve direnme gücü kazandırdığından oruç ibadetinin aynı zamanda bir irade eğitimi olduğunu gösterir. Bu anlamda oruç, oruçluyu tutar ve dizginler. Gerçekten de oruç, mümini hassaslaştıran, takvasını artıran, sağlıklı kılan bir ibadettir. Aynı zamanda nefsin haz ve isteklerinden, gıybet, kovuculuk ve yalandan uzak tutup fizik ötesi âleme pencere açan, hayata anlam katan ve disiplin kazandıran, haddini bilmeyi öğreten, fakir fukaranın hâlini düşündüren, hayır ve hasenata (iyiliğe) teşvik eden bir mekteptir.

İmam Buhari , üçüncü hadisin bab başlığını "Kim inanarak, karşılığını Allah'tan bekleyerek ve niyet ederek" cümlesiyle verdikten sonra Hz. Aişe'nin Resulü Ekrem'den naklettiği şu haberi zikreder: *"Onlar niyetlerine göre diriltilirler."*[27]

Hadis metninde geçen "iman" kelimesi, "sevabını tasdik ederek", ihtisaben ise "ihlasla" diye açıklanır.

Bu hadisin çağrıştırdığı diğer iki hadis şudur: *"Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak kadir gecesini değerlendirirse önceki günahları affedilir."*[28] ve *"Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak ramazanı değerlendirirse (kıyam) önceki günahları affedilir."* Son hadiste geçen kıyam; iftar adabıyla, teravih ve teheccüt namazıyla, zikir, şükür ve duasıyla, sahur ve Kur'an tilavetiyle geceyi değerlendirmek demektir.

Görsel 4.7: İftar ve sahur orucun önemli unsurlarındandır.

BİLGİ KUTUSU

Oruç ibadetinde riyakârlık endişesi asgari seviyede seyreder. Bundan dolayı da Allah Teala (cc) oruçluya azami derecede sevap takdir ederek şöyle buyurur: *"Oruç benim içindir, onun karşılığını ben vereceğim."*

(Buhârî, "Savm", 2; Müslim, "Sıyam", 161.)

TARTIŞALIM

"Nice oruç tutan vardır ki, orucundan kendisine kalan, sadece açlık ve susuzluktur."

(İbni Mâce, Sıyâm, 21)

Hadiste öne çıkarılan konuyu sınıfta tartışınız.

26 Tirmizî, "Deavât", 86.
27 Buhârî, "Savm", 6.
28 Buhârî, "Savm", 27.

Ramazan'ın son on günü içinde Resulü Ekrem'in cemaatle beraber iki ya da üç gece kıldığı, üçüncü veya dördüncü gece mescidin cemaatle dolup taşması üzerine *"Size de farz kılınmasından endişe ettim."* buyurarak katılmadığı namazın teheccüt olduğu görülür. Nitekim İmam Buhari bu hadisi 'teravih namazı' bölümünde zikrettiği gibi 'teheccüt' başlığı altında da zikreder.

Yine o, aynı başlık altında *"Kim iman ederek ve sevabını Allah'tan umarak ramazanda kıyam ederse önceki günahları affedilir."* hadisini zikrettikten sonra İbni Şihâb Zührî'den şu bilgileri nakleder:

Teravih namazının kaç rekât olduğu konusunda da farklı rivayetler vardır. Bu konuda İmam Tirmizi der ki: "Ramazanın kıyamı (teravih) konusunda ilim erbabı farklı kanaattedir. Onlardan bazıları vitir namazıyla birlikte kırk bir rekât kıldıkları görüşündedir ki bu Medinelilerin görüş ve tatbikatıdır. İlim ehlinin Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğer sahabilerden rivayet ettiği üzere ise yirmi rekattır. Süfyân Sevrî, Abdullah İbnü'l-Mübarek ve Şafii'nin görüş ve tercihi de budur."[29]

BİLGİ KUTUSU

Peygamber Efendimiz ile Cebrail'in(as) her sene ramazan ayında o zamana kadar nazil olan sure ve ayetleri karşılıklı okumalarına arz/mukabele denir. Peygamber Efendimiz'in vefat ettiği yılın ramazan ayında bu karşılıklı okuma iki defa gerçekleşmiştir.

Görsel 4.8: Teravih namazı camilerde kalabalık cemaatlerle eda edilmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ömer ve Teravih

Urve bin Zübeyr, Abdurrahman bin Abdilkâri'den naklen şöyle anlatır: Bir ramazan gecesi Ömer bin Hattab (ra) ile mescide çıktık. Baktık ki insanlar dağınık gruplar hâlinde kimi tek başına kimi de cemaatle namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ömer, "Bana öyle geliyor ki bunları bir imam arkasında toplasaydım daha iyi (doğru, faziletli) olacaktı." dedi. Sonra kararlılık göstererek Übey bin Kab'ın arkasında onları topladı. Başka bir gece yine Ömer'le birlikte çıktık. İnsanlar, imamlarıyla birlikte namaz kılıyorlardı. (Bu intizamı gören) "Hz. Ömer: "Bu ne güzel bidat, ancak bunların uyuduğu vakitte kılmak, şu anda kıldıklarından daha faziletlidir" dedi. İnsanlar o zaman gecenin başında teravihi kılıyorlardı."

(Buhârî, "Salâtü't-teravih", 1)

Leys bin Sad gibi pek çok erbabıilim, Hz. Ömer'in ortaya koyduğu sünnete saygı gösterilmesi ve uyulması gerektiği kanaatindedir.

29 Tirmizî, "Savm", 81.

4. ZEKÂT-SADAKA

1-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Malının zekâtını verdiğin zaman, görevini yerine getirmiş olursun."*[30]

2-عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَعَهَا ابْنَةٌ لَهَا وَفِي يَدِ ابْنَتِهَا مَسَكَتَانِ غَلِيظَتَانِ مِنْ ذَهَبٍ فَقَالَ لَهَا ''أَتُعْطِينَ زَكَاةَ هَذَا'' قَالَتْ لَا قَالَ ''أَيَسُرُّكِ أَنْ يُسَوِّرَكِ اللهُ بِهِمَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سِوَارَيْنِ مِنْ نَارٍ''. قَالَ فَخَلَعَتْهُمَا فَأَلْقَتْهُمَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَتْ:''هُمَا لِلهِ عَزَّ وَجَلَّ وَلِرَسُولِهِ.''

Amr bin Şuayb babasından, o da dedesinden rivayet ettiğine göre bir kadın, kızıyla beraber Resulullah'a geldi. Kızının kolunda kalın iki altın bilezik vardı. Resulullah kadına:

-*Bunun zekâtını veriyor musun,* diye sordu. Kadın;

-Hayır, cevabını verdi. Resulullah,

-*Kıyamet gününde Allah'ın onların yerine sana ateşten iki bilezik taktırması hoşuna gider mi,* deyince kadın derhal onları çıkarıp Peygamber'e (sav) uzattı ve:

-Bunlar Allah ve Resulü'ne aittir, dedi .[31]

3-عَنْ أَسْمَاءَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: ''أَنْفِقِي وَلاَ تُحْصِي فَيُحْصِيَ اللهُ عَلَيْكِ وَلاَ تُوعِي فَيُوعِيَ اللهُ عَلَيْكِ.''

Esma'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"İnfak et. Cimrilik gösterme ki Allah da senden lütuf ve rızkını esirgemesin! Sakın para biriktirip saklama ki Allah da senden bereketini saklamasın."*[32]

30 Tirmizî, "Zekât", 2.
31 Ebû Dâvûd, "Zekât", 4.
32 Buhârî, "Hibe", 14; Müslim, "Zekât", 88; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 6/345.

Açıklama

Zekât, namaz gibi farz amellerin başında gelen, miktarı ve zamanı belirlenmiş yıllık mali bir ibadettir. Yıl içinde elde edilen kazancın, mal ve servetin, ziynet eşyasının kırkta bir (%2,5) miktarı fakir ve yoksullara verilir.

"Akrabaya, düşküne ve yolcuya hakkını ver!..."[33] ayeti, zenginin zekât verme mecburiyetinde olduğunu, fakirin de zekât alma hakkını elde ettiğini gösterir. Ayrıca **"Mallarında, muhtaç ve yoksullar için bir hak vardır."**[34] ayetine göre zekât; fakirin, zenginin malına karışmış hakkıdır. Malının zekâtını vermeyen zengin, fakirin kırkta bir hakkını gasp ederek hem kendine hem de başkasına zulmetmiş olur. Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

"Ey iman edenler! Bilin ki hahamların rahiplerin çoğu, insanların mallarını haksızca yiyip yutuyor ve (onları) Allahın yolundan alıkoyuyorlar. Fakat bütün o altın ve gümüşü toplayıp Allah yolunda harcamayanlar var ya, (işte) onlara (sonraki hayat için) çok çetin azabı müjdele. Bu (toplanıp saklanan altının, gümüşün) cehennem ateşinde kızdırılıp onların alınlarının, böğürlerinin ve sırtlarının damgalanacağı gün, (bu günahkârlara) "İşte, kendiniz için topladığınız hazineler!" denecek, "Şimdi tadın bakalım, sarılıp sakladığınız hazinelerin (başınıza açtığı belanın) tadını!"[35]

BİLGİ KUTUSU

Zekât, müminin Allah'a (cc) olan sadakatinin bir göstergesi olduğu için ayet ve hadislerde sadaka olarak da isimlendirilir.

Görsel 4.9

Görsel 4.10: Yardımlaşmak toplumsal huzura katkı sağlamaktadır.

Pek çok fayda ve hikmetleri yanında zekât, toplumda gelir dağılımındaki dengesizlik yüzünden çıkabilecek kargaşa ve gerginliği önler. Nitekim farklı kültürlerden birçok ülkeyi gezdikten sonra Müslüman olan Hüseyin Rofe, İslam'ı niçin kabul ettiğini anlatırken şöyle der: "Ekonomik olarak zenginle fakir arasındaki uçurumun yalnızca İslam ülkelerinde bir köprü ile birleştirildiğini gördüm. Bu köprü sayesinde fakir, toplumun yapısını bozarak bir kaos oluşturmaya teşebbüs etmemektedir."

33 İsra suresi 26. ayet.
34 Zariyat suresi 19. ayet.
35 Tevbe suresi 34-35. ayetler.

İkinci hadise göre kadınların ziynet eşyası olarak kullandıkları bilezik, küpe, zincir ve gerdanlık gibi eşyalar zekâta tabidir.

Üçüncü hadisi rivayet eden Esma'nın (ra), infak ve mali fedakârlık konusunda babası Hz. Ebu Bekir'in örnek yolunu izlediği görülür.

İnfak; Allah'ın (cc) rızasına nail olabilmek için karşılıksız harcama yapmak, muhtaçlara ayni veya nakdî yardımda bulunmak demektir. Zekât, tasadduk, fıtır sadakası, kurban, öğrenci bursu, hediye, kullanım hakkını vermek gibi gönüllü olarak yapılan her türlü hayır ve hasenat, infak kapsamındadır.

"Her nimetin şükrü kendi cinsindendir." ilkesi gereği mal ve servetin şükrü, infak ile gerçekleşir. İnfak mali bir cihaddır. Yüce Allah (cc) şöyle buyurur: **"Müminler ancak Allah'a ve Resulü'ne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihat edenlerdir. İşte doğrular ancak onlardır."**[36] Bir diğer ayette ise şöyle buyurulur: **"Allah yoluna kendilerini tamamen adamış oldukları için yeryüzünde (rızık aramak niyetiyle) gezip dolaşamayan muhtaçlara yardım edin. (Onların durumunun) farkında olmayan, onları zengin zanneder çünkü onlar(istemekten) çekinirler; (ancak) sen onları (bazı) özelliklerinden tanıyabilirsin. İnsanlardan arsız bir şekilde istemekten kaçınırlar. Ve onlara ne iyilik yaparsanız doğrusu Allah hepsini bilir."**[37]

"Sevdiğiniz şeylerden Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla ulaşamazsınız..."[38] ayeti nazil olduğunda, Ebu Talha el-Ensari'nin gösterdiği tasadduk ve infak duyarlılığı dikkat çeker. Medineli müslümanlar arasında en çok hurma bahçesine sahip olan sahabi odur. Onun, Mescid-i Nebevi karşısında ve içinde tatlı suyu bulunan Beyruhâ adlı bahçesini Resulü Ekrem'in çok sevdiği bilinir. Ebu Talha, Resulü Ekrem'e giderek o çok sevilen ve beğenilen bahçesini Allah (cc) rızası için dilediği şekilde kullanmasını ister. Resulü Ekrem, bahçesini kendi akrabalarına vermesinin daha uygun olacağını söyler. Bunun üzerine Ebu Talha bahçesini, Übey bin Kab ve Hassan bin Sabit gibi amcazadelerine ve ihtiyaç sahibi yakınlarına bağışlar .[39]

TARTIŞALIM

İnfak etmek ile cimriliğin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri neler olabilir? Sınıfta tartışınız.

36 Hucurat suresi 15. ayet.
37 Bakara suresi 273. ayet.
38 Al-i İmran suresi 92. ayet.
39 Buhârî, "Vekâlet", 10.

5. HAC-KURBAN

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتَ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurdu: *"Kötü söz söylemeden ve günah işlemeden hacceden kimse, annesinden doğduğu gündeki gibi günahsız olarak (evine) döner."*[40]

2- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا وَالْحَجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ.''

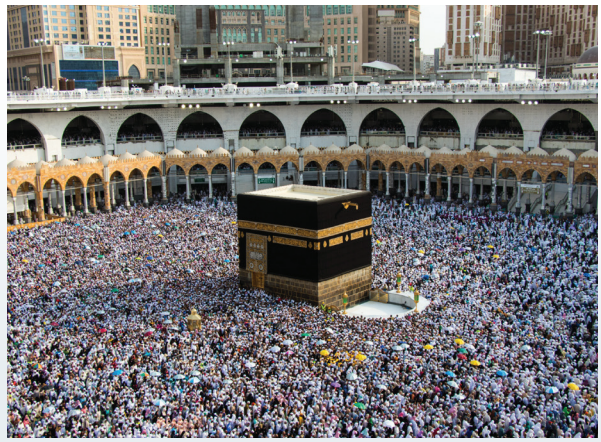
Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Umre, diğer umreye kadar geçen süre içinde işlenen günahlara kefarettir. Kabul olunmuş bir haccın (haccımebrurun) karşılığı da ancak cennettir."*[41]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُضَحِّ فَلَا يَقْرَبَنَّ مُصَلَّانَا.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Kim bir imkân bulur da kurban kesmezse bizim namazgâhımıza (mescidimize) yaklaşmasın!"*[42]

Açıklama

Hac "imkânı olan her Müslüman'ın belirlenmiş zaman içinde Kâbe, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî görevleri yerine getirmek suretiyle hem beden hem malla yaptığı ibadet" demektir.[43] Umre ise yılın herhangi bir zamanında belirli yerlerde (mikat) ihrama girip Kâbe'yi tavaftan sonra Safa ile Merve arasında say yapmak, sonra da tıraş olup veya saçları biraz kısaltıp ihramdan çıkmaktan ibarettir. [44]

Görsel 4.11: Kabe etrafında gerçekleştirilen tavaf ibadeti haccın rükünlerindendir.

40 Buhârî, "Hac", 4; Müslim, "Hac", 438; Tirmizî, "Hac", 2; İbni Mâce, "Menâsik", 3.
41 Buhârî, "Umre", 1; Müslim, "Hac", 437.
42 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/321; İbni Mâce, "Edâhî", 2.
43 Harman, "Hac".
44 Boynukalın, "Umre".

Akil, baliğ ve hür olmak, hac görevini yapma imkânına sahip bulunmak gibi şartlara sahip bir Müslüman, ömründe bir defa yapmakla bu farzı yerine getirmiş olur. Hac ve umre ibadeti, insanın hem beden sağlığını hem de mali durumunu ilgilendirdiğinden tam bir teslimiyetin göstergesidir. Yüce Rabb'imiz şöyle buyurur: **"Gerçekten Safa ile Merve, Allah'ın alametlerindendir..."**[45] ve **"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın..."** [46]

Ayet ve hadisler ışığında bir durum tespiti ve değerlendirme yapıldığında hac ve umrenin fayda ve hikmetleri arasında şunlar sayılabilir: Allah'ın bu ibadetleri yapabilen kullarına lütuf ve ikramı; her kulun kendi niyet, irade, seviye ve kabiliyetine göre ibret dersleri çıkarıp bilinçlenmesi, kulluğunu artırması ve kemale ermesidir. Bütün İslam ümmetinin elde ettiği maddi-manevi imkânlar ise evrensel çaptaki görüş alışverişleriyle ortak problemlere çözüm yolları bulunmasıdır.

BİLGİ KUTUSU

"Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki; Hac Arafat'tır."

(Tirmizi, "Hac", 57)

Görsel 4.12

BİLGİ KUTUSU

Küçük bir hac olan umre, sünnettir. Umrenin hacdan farkı belirli bir zamana bağlı olmamasıdır. Ayrıca umre ibadetinde Arafat'ta vakfe, şeytan taşlama ve kurban kesme şartı da yoktur.

BİLGİ KUTUSU

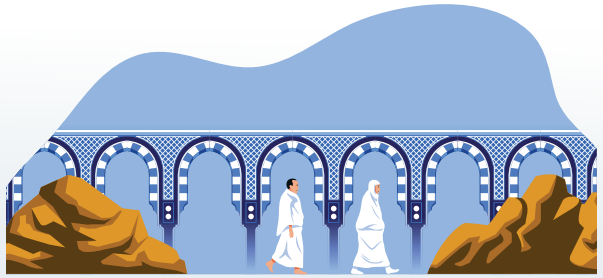
Hac ve umrede Müslümanların ihramlı olarak dillerinden düşürmedikleri telbiyenin tesiri büyüktür. İnsan eğitiminde oldukça anlamlı olan telbiye şudur:

"لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ"

(Buyur Allah'ım, buyur! Davetini duydum, sana yöneldim. Şerikin (ortağın) yok Allah'ım! Emrine uydum, kapına geldim. Hamd sanadır, nimet senin, mülk senindir. Şerikin yok Allahım!)

(Müslim, "Hac", 19)

45 Bakara suresi 158. ayet.
46 Bakara suresi 196. ayet.

Görsel 4.13: Say alanı

Hac ve umre sayesinde kendini bulup disipline olan, kendi iç dünyasıyla barışıp toplumun fertleriyle ilişkilerini düzelten, duyup öğrendiği tevhit mücadelesini ve görüp dokunduğu mübarek mekânları hatırladığında duygulanıp gözyaşı döken, Harem bölgesinden çıkardığı derslerle helal-haram sınırını gözeten ve çevresine duyarlı olan, dar ufuktan geniş bir ufuk dünyasına geçerek hayatını anlamlı kılan, giydiği ihramı beyaz kefene benzeterek ölümü düşünüp dünyevileşmekten uzak duran, Allah'ın Evi'ndeki emniyet ve maneviyatı kendi evine taşıyan pek çok insan vardır. Yine Muhammed İkbal'in deyişiyle oradan Hz. Ebu Bekir'in sadakat ve teslimiyetini, Hz. Ömer'in adalet ve siyasetini, Hz. Osman'ın iffet ve hayâsını, Hz. Ali'nin ilim ve hikmetini alıp gelerek kemalin zirvesine yükselen, imanın coşku ve heyecanını yüreklerinde hep hisseden örnek Müslümanlar vardır.

Unutulmamalıdır ki bir süreç olarak hac ve umre ibadeti insanın olgunlaşması, kendisini fark etmesi ve annesinden doğduğu gün gibi günahlardan arınması demektir.

ARAŞTIRALIM

Kurban ibadetinin Hz. İbrahim ve Hz. İsmail ile olan ilgisini araştırınız.

Görsel 4.14

Kurban, bütün ilahi dinlerde meşru olan bir ibadettir. **"Şüphesiz biz sana bitip tükenmez nimetler verdik. Şimdi sen Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes. Asıl sonu gelmeyecek olan, sana karşı nefret duyandır."**[47] ayetlerine muhatap olan Hz. Peygamber (sav), hicretin ikinci yılından itibaren kurban kesmeyi hiç terk etmemiştir. Bahse konu olan *"Kim imkânı olduğu hâlde kurban kesmezse bizim mescidimize yaklaşmasın."*, "Kurban kesiniz zira o atanız İbrahim'in sünnetlerindendir." gibi hadislerle hâli vakti yerinde olanların kurban kesmesini teşvik etmiştir. Bu delillerden yola çıkan âlimlere göre - Hanefiler de bunlar içindedir- gerekli şartları taşıyanların kurban bayramında kurban kesmeleri vaciptir.[48] Hanefi mezhebine göre kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin ölçüsü (nisap), zekâtta ve fıtır sadakasında aranan zenginlik ölçüsüyle aynıdır. Buna göre kişinin borçları ve asli ihtiyaçları dışında 85 g (20 miskal) altına ya da buna denk bir paraya veya mala sahip olması hâlinde kurban kesmek vacip olur.

47 Kevser suresi 1-3. ayetler.
48 Müslim, "Müsâfirin", 84; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 18.

"Zilhicce ayının onuncu günü girip de biriniz kurban kesmek isterse ne kıllarından ne de tırnaklarından bir şeye dokunmasın (onları kesmesin)." hadisindeki kişinin iradesine bırakılan "isterse" ifadesi sebebiyle kurban kesme ibadeti Şafii alimlerin de aralarında olduğu pek çok alim tarafından müekked sünnet olarak kabul edilmiştir.

> **ARAŞTIRALIM**
> Tekbir ve tehlil kavramlarını araştırarak hayatınızdaki önemini düşününüz.

"İbadet maksadıyla belirli vakitte belirli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak veya bu şekilde boğazlanan hayvan" diye tarif edilen kurban, sosyal niteliği yani toplum yararı daha ön planda olan mali bir ibadettir[49]. Her ibadet gibi kurban ibadetinin asıl hedefi Allah'a yakın olmak, onun rızasını kazanmak, isteğine boyun eğmek ve nimetlerine şükretmektir. Nitekim hac ibadeti esnasında kesilecek kurbanlar hakkındaki şu ayet, kelime olarak "yaklaşmak ve Allah'a yakınlık sağlamaya vesile kılınan şey" anlamına gelen kurbanın bu yönüne dikkat çeker:

"Biz o büyükbaş hayvanları da Allah'ın nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda nice yararlar vardır. Onlar (kesim için) sıraya dizildiklerinde üzerlerine Allah'ın adını anınız, cansız hâlde yere serildiklerinde ise onlardan hem kendiniz yiyiniz hem ihtiyacını gizleyen ve gizlemeyen yoksulları doyurunuz. İşte onları şükredesiniz diye sizin istifadenize verdik. Onların ne etleri Allah'a ulaşır ne de kanları, ona ulaşacak olan sadece sizin takvanızdır. İşte Allah onları sizin istifadenize verdi ki size doğru yolu göstermesinden ötürü onu tazimle anasınız. İyilik yolunu tutanları müjdele!" [50]

Demek oluyor ki kurban ibadetinin "kan akıtma" diye belirlenen rüknü asla bir itlaf (telef etme) değil; lütufkâr Rabb'imizin sonsuz nimetleri karşısında takva, şükür, infak, tevazu ve teslimiyet yüklü samimi bir kulluğun canlı ifadesidir.

Kurban kesimi esnasında hayvan yere yatırılırken şu ayetler okunur: **"Ben, hanif olarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."**[51] **"De ki: Benim namazım, ibadetim (kurbanım), hayatım ve ölümüm hep âlemlerin Rabb'i olan Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Bana böyle emrolundu ve ben Allah'a teslim olan Müslümanların ilkiyim."**[52] Kurbanın kabulü için Allah'a dua edilir, tekbir ve tehlil getirilir.

Meşhur sahabi Ebu Eyyüb Ensari (ra) diyor ki: "Biz bir tek koyun keserdik. Kişi onu kendisi ve aile fertleri için keserdi, yerlerdi ve ikram ederlerdi. Sonra insanlar bununla övünür oldular."[53] Bu sebeple kurbanın anlam ve hikmeti onun bu tespiti ışığında ciddiye alınmalı, özünden uzaklaşmamalı ve "övünmek" gibi bir zafiyet ve yozlaşmanın ibadetin ruhuyla bağdaşmadığı bilinmelidir. Zira kurban gibi asil bir ibadet için hilm, tevazu ve mahviyet ahlakı son derece önemlidir.

49 Güç, "Kurban".
50 Hac suresi 36-37. ayetler.
51 Enam suresi 79. ayet.
52 Enam suresi 162-163. ayetler.
53 Enes bin Malik, "Dahâyâ", 4; Tirmizî, "Edâhî", 10.

BİLGİ KUTUSU

Hilm; aceleci olmayıp sakin bir tabiata sahip olmak, yumuşak huyluluk, kızgınlık anında bile nefse hâkim olmak, bir işin sonunu düşünerek karar vermek anlamında bir terimdir. **Mahviyet** kelimesi de alçak gönüllülük, kibirden ve gururdan uzak olma anlamında kullanılır.

DEĞERLENDİRELİM

Kurban; sevgi, kardeşlik, yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma ruhunu canlı tutarak toplumsal huzur ve sosyal adaletin gerçekleşmesine yardımcı olur. Kurban ibadetinin pek çok hikmeti vardır. Sadece sağladığı maddi-dünyevi fayda açısından bir değerlendirme yapılamayacağından kurban yerine parasının dağıtılması caiz görülmemiştir.

Siz de bu konuyu sınıfta değerlendiriniz.

6. SALİH AMEL

1-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''بَادِرُوا بِالْأَعْمَالِ فِتَنًا كَقِطَعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ يُصْبِحُ الرَّجُلُ مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا أَوْ يُمْسِي مُؤْمِنًا وَيُصْبِحُ كَافِرًا يَبِيعُ دِينَهُ بِعَرَضٍ مِنْ الدُّنْيَا.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"Gece karanlıkları gibi ortalığı kaplayacak olan kargaşa (fitne) dönemlerinde salih ameller işlemekte acele ediniz. O zamanda insan, mümin olarak sabahlar, kâfir olarak geceler veya mümin olarak geceler, kâfir olarak sabahlar. Dinini küçük bir dünyalığa satar."[54]

2-عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ: ''مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ مِنْ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنْ الْجَنَّةِ'' قَالُوا يَا رَسُولَ اللهِ ''أَفَلاَ نَتَّكِلُ عَلَى كِتَابِنَا وَنَدَعُ الْعَمَلَ'' قَالَ ''اِعْمَلُوا فَكُلٌّ مُيَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُيَسَّرُ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ ثُمَّ قَرَأَ فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (الْآيَةَ).''

54 Müslim, "İman", 186; Tirmizî, "Fiten", 30; İbni Mâce, "İkâmet", 78.

Ali (ra) diyor ki: "Peygamber (sav) bir cenaze için bulunuyordu. Derken eline bir şey alarak yere (bir şeyler) çizmeye başladı. Sonra şöyle buyurdu:

-İçinizde, cennet ve cehennemdeki yeri önceden bilinip yazılmayan bir kimse yoktur.

Orada bulunanlar,

-Ey Allah'ın Resulü, biz yazgımıza güvenerek amel etmeyi bırakalım mı, dediler.

Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

-(Hayır) siz amel edin, imanın icaplarını yerine getirin ve görevinizi eksiksiz yapmaya bakın. Zira herkese yaratıldığı akıbete ulaşmak kolaylaştırılır, ne için yaratıldı ise onu kolayca elde eder ve o yola koyulur! Şöyle ki ehlisaadetten (müminlerden) olan kimse ehlisaadetin ameline kolayca muvaffak olur. Ehlişakavetten (kâfir veya münafıklardan) olan kimse de ehlişakavetin ameline kolayca muvaffak olur.

Sonra Resulü Ekrem Leyl suresi, 5-10 arası ayetleri okudu: **"Artık kim (hayır için) verir, sakınıp korunur ve en güzeli tasdik ederse biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim de cimrilik eder, kendini kendine yeterli ve zengin görür, en güzeli de yalanlarsa biz de onu en zora hazırlarız."**[55]

3-عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَالْحَجِّ وَصَوْمِ رَمَضَانَ."

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

"İslam beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve ramazan orucunu tutmak."[56]

Açıklama

İlk hadisin, Ebu Ümâme tarikinin sonunda, "Dinini küçük bir dünyalığa satar." yerine "Allah'ın kendisini ilimle ihya ettiği kimse hariç." (إِلاَّ مَنْ أَحْيَاهُ اللهُ بِالْعِلْمِ)[57] cümlesi vardır.

Salih amel; imanın gereğini hayata geçirmek, maddi-manevi faydalı işler görmek, nezih, dürüst ve erdemli davranmak demektir. Salih amelin Allah katında muteber olması imana bağlıdır. İman temeli üzere inşa edilmeyen bir yapı, fırtınalı bir günde havaya savrulan kül yığınına benzer. Akait âlimi Nesefî'nin, "Şeriatla alay etmek küfürdür.", "Nassları reddetmek küfürdür." veya "Günahı helal saymak küfürdür." şeklinde belirttiği ilkeler, insanı inkâra götüren sözlerden ve mukaddes değerleri küçümsemekten uzak tutarak iman ve tevhidi korumaya yöneliktir.

55 Buhârî, "Tefsir", 7; Müslim, "Kader", 6; Tirmizî, "Kader", 3.
56 Buhârî, "İman", 8; Müslim, "İman", 16.
57 Darimi, *Sünen*, 1/82.

Yüce Kur'an, salih amel sahiplerine arı, duru, hoş bir hayat (hayatı tayyibe) vadeder: **"Erkek ya da kadın, mümin olarak salih amel işleyen kimseye hiç şüphesiz arı, duru, hoş bir hayat tattıracağız..."**[58] Nefis ve şeytani güç ise hayırlı ve faydalı işlerin hemen yapılmayıp onların ertelenmesini ister. Birinci hadisle Resulü Ekrem; fitne, fesat, zulüm ve zilletin hüküm sürdüğü olağanüstü durum ve zamanlarda şirk ve irtidat olaylarının yaşanmaması için salih amellerin süratle yerine getirilmesi gerektiğini öğretir.

BİLGİ KUTUSU

Fitne; ortaya çıkan sosyal kargaşa, iç savaş gibi önemli olaylara ve kıyamet alametlerine dair haberleri ifade eden bir terimdir.

Aynı zamanda anarşi, bozgunculuk, bölücülük, günah, şirk, bela, imtihan anlamlarında da kullanılmaktadır.

Her devrin kendisine göre fitnesi vardır. Fitneyi geçmişteki veya gelecekteki belirli dönemlere has kılıp kendimizi hadisin bağlamı dışında tutmamak gerekir.

TARTIŞALIM

İslam dininde salih amelin önemi nedir? Kişi inandığı değerleri söz ve davranışlarıyla ortaya koymadığında ne gibi sorunlar ortaya çıkar?

Bu soruların cevabını iman-amel ilişkisi bağlamında tartışınız.

İslamiyet, vicdanlara hapsolunan bir inanç dünyasını ve toplumsal hayattan soyutlanan bir din anlayışını benimsemez. Aksine iman, ibadet ve ahlaka ilişkin pratikleri sosyal hayatta görmek ister. İslam âlimleri arasında, imanla amel arasında sıkı bir ilişki bulunduğu konusunda görüş birliği vardır. İmanın, "kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel" şeklinde yapılan tanımı bu ilişkiye işaret eder. Zira amel ve ibadetlerin hedefi nefsi disiplin altına almak, kalpteki iman nurunu koruyup güçlendirmek ve ihsan derecesinde kulluk yapıp Allah'a (cc) yaklaştırmaktır. Faydalı amel, güzel söz ve olumlu davranışlarla beslenen iman, kemal bulur ve kuvvet kazanır. Günah ve haramlarla iç içe olan bir imanın nuru ise azalır ve zayıf kalır. Nitekim yüce Rabb'imiz şöyle buyurur: **"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rabb'leri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır."**[59]

İkinci hadis, kader veya alın yazısı için bir dayanak oluşturur. Zaman ve mekân mefhumu, Allah Teala için söz konusu değildir. O, ezelî ilmiyle kulunun hür iradesiyle yaptığı, yapacağı iyi veya kötü fiilleri bilir. Allah'ın ezelî bilgisi ve takdiri, insanın hür iradesini mahkum eden ve onun akıbetini cebren şekillendiren bir plan ve program anlamında düşünülmez, düşünülmemelidir. Her durumda kul, "İlkeli, sorumlu ve bilinçli bir hayat tarzı mı yoksa ilkesiz, sorumsuz ve bilinçsiz bir gidişat mı kolayına gelmektedir?" sorusunu sorarak kendi akıbetini düşünmelidir.

58 Nahl suresi 97. ayet.
59 Enfal suresi 2-4. ayetler.

İslam'ın beş temel esasını belirten hadiste kelimeişehadet, İslam dinine girmek için bir anahtar ve gerekli ilk adım olarak gösterilmektedir. Salih amel dinin yapılmasını emir ve tavsiye ettiği iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan tüm işleri kapsar.[60] Dolayısıyla söz, beden ve malla yapılan tüm ibadetler de salih amel kapsamında değerlendirilir. Üçüncü hadiste de İslam dininin imanın kelimeişehadetle ifade edilmesinin ardından farz olan ibadetler üzerine bina edildiği belirtilmektedir. Hadiste kelimeişehadet sözle, namaz ve oruç bedenle, zekât malla, hac ise hem beden hem de malla yapılan ibadetlere örnek olarak gösterilmiştir.

7. DUA, ZİKİR, TÖVBE

1- عَنْ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ''الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ'' ثُمَّ قَرَأَ ''وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِين.''

Numan bin Beşir'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Şüphesiz dua tam bir ibadettir."* Sonra da Mümin suresi, 60. ayeti okudu: **"Rabb'iniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir."**[61]

2- عَنْ أبي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قالَ : '' مَثَلُ الَّذِي يَذكُرُ رَبَّهُ وَالَّذِي لا يَذْكُرُهُ مَثَلُ الحيِّ وَالمَيِّت .''

Ebu Musa Eşari'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Rabb'ini zikredenle zikretmeyenin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir."*[62]

3- قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ''وَاللهِ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ فِي الْيَوْمِ أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً.''

Ebu Hüreyre (ra) diyor ki: Ben Resulullah'ı şöyle buyururken işittim: *"Vallahi ben günde yetmiş defadan fazla Allah'a istiğfarda bulunuyor ve ona tevbe ediyorum."*[63]

Açıklama

Allah'ın (cc), kendisine yapılan duaya cevap verip kabul edeceğini ifade etmesi, kelimelere yüklenen manalar bakımından dua ile icabet arasında bir münasebet olduğunu gösterir.

60 Uludağ, "Amel".
61 İbni Mâce, "Dua", 1.
62 Buhârî, "Deâvat", 66.
63 Buhârî, "Deâvat", 3; İbni Mâce, "Edeb", 57.

Yüce Yaratıcı'nın bir kuluna cevap vermesi; onun dua, yalvarış ve yakarışına bağlıdır. Ayette geçen **"Bana dua edin."** cümlesi iki şekilde tefsir edilir:

a) Dua, ibadet ve kulluk manasında kullanılır. Bu durumda ayet, "Bana ibadet edin ki size sevap ve mükâfat vereyim." demek olur.

b) Dua, istemek ve niyazda bulunmak demektir. Bu durumda ise ayet, "Benden isteyin ki size vereyim." manasına gelir. Bu demektir ki dua ile ibadet arasında sıkı bir münasebet vardır, biri diğerinden ayrılmaz. Zira Kur'an-ı Kerim'de yirmi yerde geçen dua, Resulü Ekrem'in dilinde bir yandan ibadetin özü[64] diye nitelendirilirken diğer yandan da ibadet duanın kabul şartı olarak görülür.

YORUMLAYALIM

"(Resulüm) de ki: Duanız (kulluğunuz ve yalvarmanız) olmazsa Rabb'im size ne diye değer versin?..."

(Furkan suresi 77. ayet)

Bu ayeti sınıfta okuyarak Allah'a (cc) duanın mümin açısından önemini yorumlayınız.

Görsel 4.15

Dua, kulun Allah (cc) ile gerçekleştirdiği bir tür konuşma şeklidir. Gerçekten istek ve ihtiyaçlarını Allah'a (cc) arz eden, ona dua eden bir kul, bütünüyle Allah'a (cc) yönelir ve ümidini ona bağlar. Günlük hayatın akışı içinde kadın-erkek, genç-yaşlı her Müslüman için dua, vazgeçilmez bir ibadettir. Allah'a (cc) kulluğun omurgasını oluşturan dua, aynı zamanda ruhi yönden insanı rahatlatan ve sağlığa kavuşturan bir nevi tedavi (terapi) yöntemidir. Dua, inanmış bir kalp için önemli bir ibadettir.

Müslümanların birbirleri için dua etmeleri ve yaş farkı gözetmeksizin birbirlerinden, özellikle faziletli olduklarına inandıkları şahsiyetlerden dua istemeleri tavsiye edilir. Dua, yüz yüze veya gıyaben hayatta olanlar için yapılabildiği gibi gelmiş geçmiş müminler için de yapılır. Nitekim **"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabb'imiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla, iman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bırakma. Rabbimiz, şüphesiz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin."**[65] ayetinde sahabe nesli için dua eden, onları hayır ve rahmetle anan müminler övülür.

Zikirle ilgili ikinci hadisin başka bir tariki şöyledir: *"İçinde Allah'ın anıldığı ev ile Allah'ın anılmadığı evin farkı, diriyle ölünün farkı gibidir."*[66] Her iki hadiste Peygamber Efendimiz, zikirle arınıp parlayan aydınlık bir gönlü, damarında kan dolaşan zinde ve sağlıklı vücuda benzetir. Allah'ı (cc) zikretmediği için paslanan ve gaflet çöken karanlık bir kalbi de ölü bedene benzetir.

64 Tirmizî, "Deâvat", 1.
65 Haşr suresi 10. ayet.
66 Müslim, "Müsâfirin", 211.

OKUYALIM-DEĞERLENDİRELİM

Peygamber Efendimiz, müminlerin birbirlerine dua etmelerini tavsiye ve teşvik ederken birbirlerine beddua etmelerinden sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: *"Mümine lanet etmek, onu öldürmek gibidir."*

(Buhârî, "Edeb", 44)

Resulü Ekrem'in sadece müşriklere beddua ettiği bilinmektedir. Mesela Ahzab Günü'nde Hendek Savaşı'nda müşrikler hakkında Allah'tan (cc) şu niyazda bulunur: *"Ey kitabı indiren ve hesabı süratli olan Allah'ım, (İslam'a karşı toplanan) hizipleri dağıt ve hezimete uğrat. Allah'ım onları dağıt ve onları sars!* (اللّٰهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اللّٰهُمَّ اهْزِمْ الْأَحْزَابَ اللّٰهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ)"

(Buhârî, "Cihad", 98; Müslim, "Cihad", 156)

Gaflet ve unutmanın zıddı olan "zikir", anmak ve hatırlamak manasına gelir. Zikir, kalbin hayatıdır. Gam ve kederin yerini huzur ve sükûnetin alması ancak zikirle mümkündür. **"Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı zikretmekle huzur bulur."**[67] ayeti, bu konuyu açıklar. Şu ayette vurgulanan zikir de insana güven duygusu ve yüksek moral gücü kazandırır: **"Bir kısım insanlar, müminlere 'Düşmanlarınız size karşı ordu hazırladılar, aman sakının onlardan!' dediklerinde bu, onların imanlarını bir kat daha artırdı ve 'Allah bize yeter. O ne güzel vekildir.' dediler."**[68]

Resulullah'ın selam verip namazdan çıkınca üç defa istiğfar ettikten sonra:

"اَللهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَام"

"Allah'ım selam sensin. Selamet ve esenlik sendendir. Ey azamet ve kerem sahibi Allah'ım, sen hayır ve bereketi çok olansın." dediği de meşhurdur. Bu hadisin ravilerinden biri olan Evzai'ye, "İstiğfar nasıl yapılır?" diye sorulunca "Estağfirullah, estağfirullah, estağfirullah[69] demektir." diye cevap verirdi.[70]

Esasen zikir, geniş bir kavramdır. Namaz başlı başına bir zikirdir. Cuma namazı ve hutbesi bir zikirdir. Kur'an-ı Kerim'i okumak ve onun mesajlarını alıp uygulamak, en faziletli zikirdir. Dinî meseleleri öğrenmek, müzakere etmek ve bunun eğitimini yapmak bir zikirdir. İlim, zikir ve tesbihata devam ederek, Kur'an okuyarak, namaz kılıp dua ederek bulunduğumuz ortamlar feyiz ve bereket mekânlarına dönüştürülmelidir. Bu konuda ömür boyu unutulmaması gereken hadisi şeriflerden birisi şudur: *"Biriniz uyuduğu zaman şeytan onun ense köküne üç düğüm atar. Her bir düğümü attığı yere, "Gecen uzun olsun, yat, uyu!" diye eliyle vurur. Şayet*

67 Rad suresi 28. ayet.
68 Al-i İmran suresi 173. ayet.
69 Estağfirullah: Allah'tan (cc) bağışlanma dilerim.
70 Müslim, "Mesacid", 135; Ebû Dâvûd, "Vitir", 25; Tirmizî, "Salat", 108.

o kimse uyanarak Allah'ı anarsa düğümlerden biri çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Bir de namaz kılarsa şeytanın attığı bütün düğümler çözülür ve böylece neşeli ve huzurlu bir şekilde sabahlar. Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa uyuşuk ve tembel bir halde sabahlar"[71]

Üçüncü hadiste geçen yetmiş ve yüz rakamları kesretten kinaye olup çok tövbe ve istiğfar edilmesi gerektiğini belirtmek içindir. Nitekim başka bir hadisinde Resulü Ekrem şöyle buyurur: *"Ey insanlar! Allah'a tevbe edin (ve ondan af dileyiniz). Zira ben günde yüz defa ona tevbe ederim."*[72] İsmet sahibi olmasına rağmen bu denli tövbe ve istiğfarda bulunan Resulü Ekrem, aslında bu hâliyle ümmetine bir örnek olarak yapılması gerekenleri öğretmiş olmaktadır.

YAZALIM

İsmet: Kötülük ve günahlardan korunmuş olmak demektir. Peygamberler, birer insan olarak günah işleme meyline sahip oldukları hâlde Allah (cc) tarafından büyük günah işlemeleri engellenmiştir. İsmet sıfatı, peygamberlerde bulunması vacip (zorunlu) beş özellikten biridir. Diğer özellikleri de siz yazınız.

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Yüce Rabbimiz, tövbe ve istiğfar hakkında şöyle buyurur:

"Onlar çirkin bir şey yaptıkları veya kendilerine kötülük ettikleri zaman Allah'ı hatırlarlar da hemen günahlarının bağışlanmasını dilerler. Zaten günahları, Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki? Onlar, yaptıklarında bile bile ısrar etmezler. İşte onların yaptıklarının karşılığı Rabb'leri tarafından bir bağışlanma ve altlarından ırmaklar akan cennetlerdir. Onlar orada temelli kalacaklardır. Böyle amel edenlerin mükâfatı ne güzeldir!"[73] **"...Ey müminler! Hepiniz Allah'a tevbe edin ki kurtuluşa eresiniz."**[74]

71 Buhârî, "Teheccüd", 12; Müslim, "Müsâfirîn", 207; Ebû Dâvûd, "Tatavvu", 18; İbni Mâce, "İkamet", 174.
72 Müslim, "Zikir", 42; Ebû Dâvûd, "Vitir", 26; İbni Mâce, "Edeb", 57.
73 Al-i İmran suresi 135-136. ayetler.
74 Nur suresi 31. ayet.

"Rabb'inizden sizi bağışlamasını isteyiniz, sonra ona tevbe ediniz..."[75] **"Ey iman edenler! Allah'a samimiyetle (tevbeinasuh) tevbe edin!..."**[76] **"...Doğrusu ben tevbeleri kabul eden, rahmeti bol olanım."**[77] ve **"...Günahlarına tevbe etmeyenler yok mu, işte zalimleronlardır."**[78]

Demek oluyor ki tövbe kapısı mütemadiyen açıktır. Günahlardan arınmanın tek yolu tövbe ve istiğfardır. Kulun yapması gereken şey, haddini bilip kusur ve hatalarını en aza indirmesidir. Ancak işlenen günahtan tövbe etmenin üç şartı vardır: Günahı terk etmek, yaptığına pişman olmak ve tekrar yapmamaya karar vermek. Bu üç şarttan birinin eksik olması hâlinde tövbe edilmiş olunmaz. Ayrıca işlenen günahta kul hakkı olması durumunda tövbenin bir şartı daha vardır: Maddi veya manevi, mahiyeti ne ise onun hak sahibine ödenmesi veya sahibi tarafından bağışlanması gerekir. Tövbe ve istiğfar ancak ihlasla, ihlas da ancak salah (Allah'ın razı olduğu davranışların yapılması) ile mümkündür. Bu hususta Resulü Ekrem'in bir uyarısı şöyledir: *"Adam uzun yolculuklar yapmış, saçları dağılmış ve üstü başı toz toprak olduğu hâlde 'Ya Rab, Ya Rab!' diyerek ellerini kaldırır ve semaya açar. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram ve haramla beslenmiştir. Böyle bir adamın duası nasıl kabul olunur?"*[79] Aksi hâlde yapılan tövbe ve istiğfarın, yeni bir tövbe ve istiğfara ihtiyaç duyacağı aşikârdır.

Görsel 4.16: Tövbe ve istiğfar günahlardan arınma yoludur.

BİLGİ KUTUSU

Esmayıhüsnadan birisi olan Tevvab, Allah'ın (cc) tövbeleri kabul ettiği ve kullarını tövbeye sevkettiği anlamına gelir.

ARAŞTIRALIM

Nasr suresini ve mealini okuyarak surede geçen tesbih, hamd ve istiğfar kavramlarını araştırınız.

"Güneş batıdan doğmadan önce kim tevbe ederse Allah onun tevbesini kabul eder."[80] ve *"Allah, kulunun tevbesini can boğaza gelmedikçe kabul eder."*[81] hadisleriyle tövbeye teşvik eden Resulullah, konu hakkında şu önemli uyarıda bulunur: *"Şüphesiz mümin günah işlediği zaman kalbinde siyah bir leke meydana gelir. Şayet tevbe eder, kendini o günahtan çekip çıkarır ve is-*

75 Hud suresi 3. ayet.
76 Tahrim suresi 8. ayet.
77 Bakara suresi 160. ayet.
78 Hucurat suresi 11. ayet.
79 Müslim, "Zekât", 65; Tirmizî, "Tefsir", 36; Darimi, "Rikak", 9; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/328.
80 Müslim, "Zikir", 43.
81 Tirmizî, "Deâvat", 98; İbni Mâce, "Züht" 30; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 2/132.

tiğfar (Allah'tan af ve mağfiret talep) ederse kalbi cilalanır, parlar. Eğer mümin günahı artırırsa kalbindeki siyah leke (o nisbette) çoğalır. İşte Allah Teala'nın **'Hayır! Doğrusu şudur ki yapıp ettikleri kalplerini kaplayıp karartmıştır.'**[82] *ayetinde zikrettiği rân (pas, kir) budur."*[83]

Bu ayet ve hadislerden sonra işaret edilmelidir ki imanın merkezi olan kalp, işlenen her günahla bir yara alır. Bu yaraların tövbe ve istiğfar ile tedavi edilmemesi hâlinde kalp katılaşır ve ölür.

Zaman itibariyle özellikle seher vakti seçilerek iki rekat namaz kılınmalı, her şeyi görüp gözeten Allah'a yönelerek samimi duygu ve gözyaşıyla tövbe ve istiğfar edilmelidir. Resulü Ekrem'in, abdest alır almaz kelimeişehadet getirdikten sonra "اَللهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُطَهَّرِينَ" *(Allah'ım, beni çok tevbe edenlerden ve iyi temizlenenlerden eyle.*[84]*)* diye duada bulunması ve yaşadığı bir önceki manevi hâline ve neşvesine bakarak içinde bulunduğu ana işaret edip *"Bazen kalbimin bulutlandığı (perdelendiği) olur. Ama ben Allah'a günde yüz defa istiğfar ediyorum."*[85] demesi, ders çıkarılması gereken bir öğüttür.

Ayrıca bilerek veya bilmeyerek mecliste konuşulan malayani şeylerin bağışlanması için en faziletli zikirler arasında geçen سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ اِلَيْكَ (Allah'ım! Seni her türlü noksan sıfattan tenzih ve hamdinle tesbih ederim. Senden başka bir ilah olmadığını kesinlikle belirtirim. Senden bağışlanmamı diler ve sana tövbe ederim)"[86] sözleriyle tesbih, tövbe ve istiğfarda bulunmalıdır.

DUA ÖRNEKLERİ

a) Seyyidü'l-istiğfar

عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : سَيِّدُ الِاسْتِغْفَارِ أَنْ تَقُولَ؛ "اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ وَأَبُوءُ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي فَإِنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ" قَالَ "وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنًا بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ ."

82 Mutaffifin suresi 14. ayet.
83 İbni Mâce, "Züht", 29.
84 Tirmizî, "Tahare", 41.
85 Müslim, "Zikir", 41; Ebû Dâvûd, "Vitir", 26.
86 Tirmizî, "Deâvat", 39.

Şeddâd bin Evs'ten (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Seyyidü'l-istiğfar (istiğfarın en üstünü) kulun şöyle söylemesidir: Allahım! Sen benim Rabb'imsin. İbadete layık senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum. Sana verdiğim sözümde ve vaadimde hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım. İşlediğim kusurların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetleri yüce huzurunda minnetle anar, günahımı itiraf ederim. Beni affet, şüphe yok ki günahları senden başka affedecek yoktur."*

Resulullah sözüne şöyle devam etti: *"Her kim, bu seyyidü'l-istiğfarı sevabına ve faziletine bütün kalbiyle inanarak gündüz okur da o gün akşam olmadan ölürse cennetlik olur. Yine her kim, sevabına ve faziletine gönülden inanarak gece okur da sabah olmadan ölürse cennetlik olur."*[87]

BİLGİ KUTUSU

DUA ADABI

-Allah'a (cc) hamd ve Resulullah'a salat ve selam ederek başlamak

-İsteyeceklerimizi sadece Allah'tan (cc) istemek

- Dua ederken elleri semaya doğru açmak

-Kendisi, ailesi, malları vs. aleyhine dua etmekten kaçınmak

-Duada ısrarcı olmak, gerçekleşmedi diye vazgeçmemek

b) İstihare duası

عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الِاسْتِخَارَةَ فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا كَالسُّورَةِ مِنْ الْقُرْآنِ " إِذَا هَمَّ أَحَدُكُمْ بِالْأَمْرِ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَ لَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَ لَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي فَاقْدُرْهُ لِي وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدُرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ وَيُسَمِّي حَاجَتَهُ."

Cabir bin Abdillah (ra) diyor ki: Resulullah Kur'an suresi gibi, bize işlerimizin tamamında istihareyi öğretir ve şöyle buyururdu:

"Biriniz bir iş yapmak istediğinde farz dışında (nafile olarak) iki rekat namaz kılsın ve arkasından şöyle desin: "Allah'ım, senin ilminle senden hayırlısını diliyorum. Senin kudretinle senden

87 Ebû Dâvûd, "Edeb", 100-101; Tirmizî, "Deâvat", 15.

güç ve takat istiyorum. Senin büyük lütuf ve kereminden istiyorum. Şüphesiz sen güçlüsün, benimse gücüm yetmez. Sen bilirsin, ben bilmem. Sensin bilinmezleri bilen. Allah'ım, şayet şu iş dinim için, hayatım ve işimin akıbeti (dünyam ve ahiretim) için hayırlı ise onu bana nasip et. Şayet şu iş dinim için, hayatım ve işimin akıbeti için kötü ise onu benden, beni de ondan uzak eyle. Hayır nerede ise onu bana nasip et, sonra beni ondan hoşnut ve memnun kıl." Peygamber (sav) sözüne devamla, *"Bu esnada kişi isteğini ve ihtiyacını zikreder."* dedi.[88]

PAYLAŞALIM

İstiharenin anlamını ve uygulamada neler yapıldığını araştırınız. Elde ettiğiniz bilgileri arkadaşlarınızla paylaşınız

c) Evden çıkarken yapılacak dua

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ اِذَا خَرَجَ مِنْ بَيْتِهِ قَالَ: "بِسْمِ اللهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللهِ اَللّٰهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ".

Ümmü Seleme'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah evinden çıktığında şöyle derdi: *"Allah'ın adıyla Allah'a dayandım. Allah'ım, dalalete düşmekten veya dalalete düşürülmekten, ayağımın kaymasından veya kaydırılmasından, zulüm yapmaktan veya zulme uğramaktan, bilgisizce davranmaktan veya bilgisizce kaba muamele görmekten sana sığınırım."*[89]

d) Vasıtaya binerken okunacak dua

أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ أَنَّ عَلِيًّا الْأَزْدِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَلَّمَهُمْ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ كَبَّرَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: "سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِي سَفَرِنَا هَذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى وَمِنْ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى اللَّهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هَذَا وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ اللَّهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ وَالْخَلِيفَةُ فِي الْأَهْلِ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ وَسُوءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ" وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيهِنَّ "آيِبُونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ".

88 Buhârî, "Teheccüd", 25.
89 Ebû Dâvûd, "Edeb", 112; Tirmizî, "Deâvat", 35; İbni Mâce, "Dua", 18.

Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah yolculuk yapmak üzere binitine bindiğinde üç defa tekbir getirdikten sonra şöyle dua ederdi:

"Bu biniti bizim hizmetimize veren Allah ne yücedir. (O'nun lütfu olmasaydı) biz bunu elde edemez ve buna güç yetiremezdik. Mutlaka biz ona döneceğiz. Allah'ım, bu yolculuğumuzda senden iyilik, takva ve razı olacağın amel diliyoruz. Allah'ım, bu yolculuğumuzu bize kolay kıl ve onun mesafesini bize yakın eyle. Allah'ım, yolculukta sahip ve aile efradı hususunda vekil sensin. Allah'ım, yolculuğun meşakkatinden, manzaranın (şartların) kötüye gitmesinden, mal ve aile efradı hususunda kötü akıbet ve üzücü gelişmeden sana sığınırım."

Resulullah yolculuktan dönerken şu ilavelerle yine aynı duada bulunurdu: *"Evlerimize dönüyoruz, günah ve hatalarımızdan tevbe ediyoruz, Allah'a ibadet ediyoruz ve O'na hamdüsenada bulunuyoruz."*[90]

e) Yemek duası

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ: "الْحَمْدُ لِلّٰهِ كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مُوَدَّعٍ وَلَا مُسْتَغْنًى عَنْهُ رَبَّنَا."

Ebu Ümame'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah sofrasını kaldırdığında şöyle derdi: *"Çok, hoş ve bereketli hamd, Allah'a mahsustur; hiçbir zaman yetmeyen, terk edilmeyen ve yeterli görülmeyen hamd (sanadır) Rabbimiz."*[91]

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنْ طَعَامِهِ وَقَالَ مَرَّةً إِذَا رَفَعَ مَائِدَتَهُ قَالَ: "الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي كَفَانَا وَأَرْوَانَا غَيْرَ مَكْفِيٍّ وَلَا مَكْفُورٍ."

Ebu Ümame'nin (ra) diğer bir rivayetindeki dua şöyledir: *"Her türlü nimeti vererek bize yeten ve bizi suya kandıran Allah'a hiçbir zaman yetmeyecek ve nankörlük edilmeyecek şekilde hamd olsun."*

PAYLAŞALIM

"...Ve size bineceğiniz gemiler ve hayvanlar var etmiştir ki, böylece onların sırtına binip üzerlerine yerleşince, Rabb'inizin nimetini anarak: 'Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz, yoksa biz bunlara güç yetiremezdik' diyesiniz."

(Zuhruf suresi 12-13. ayetler)

Ayetlerden ve yanda verilen hadisten yola çıkarak bize verilen nimetler konusunda nasıl şükretmemiz gerektiğini düşününüz. Fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

90 Müslim, "Hac", 425.
91 Buhârî, "Etime", 54.

f) Ezan duası

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ ”مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِى وَعَدْتَهُ ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِى يَوْمَ الْقِيَامَةِ.“

Cabir bin Abdullah'tan aktardığına göre Allah'ın Resulü buyurdular ki: *"Kim ezanı işittiği zaman: 'Ey kusursuz çağrının ve kılınacak namazın sahibi olan Allah'ım, Muhammed aleyhisselam'ın (bizlere) aracı olmasını ve üstünlükler ihsan et. Bir de onu kendisine vadettiğin Makam-ı Mahmud'a (övgülere layık yere) ulaştır.' derse kıyamet gününde benim şefaatime kavuşur."*[92]

g) Cenaze duası

عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الأَشْجَعِيِّ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم وَصَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ يَقُولُ ”اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَاعْفُ عَنْهُ وَعَافِهِ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ وَوَسِّعْ مُدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِمَاءٍ وَثَلْجٍ وَبَرَدٍ وَنَقِّهِ مِنَ الْخَطَايَا كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلاً خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ زَوْجِهِ وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَ النَّارِ.“

Avf bin Malik Eşcai'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir: Ben, Peygamber'i (sav) bir cenazenin namazını kılarken dinledim. Şöyle diyordu; *"Allah'ım! Buna mağfiret buyur, buna rahmet eyle, bunu affet ve kendisine afiyet ver. Vardığı yerde ona ikramda bulun, yerini genişlet, kendisini süt, kar ve dolu ile yıka ve beyaz elbisenin kirden paklandığı gibi günahlardan pakla. Buna dünyadaki yurdunun yerine daha hayırlı bir yurt, ailesinin yerine daha hayırlı bir aile, zevcesinin yerine daha hayırlı bir zevce ihsan eyle. Bunu kabrin fitnesinden ve cehennem azabından koru."*[93]

h) Tuvalete girerken ve çıkarken okunan dua

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلَ الْخَلاَءَ قَالَ : ” اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ.“

92 Buhârî, "Ezan", 8.
93 Müslim, "Cenaiz", 86.

Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah helaya girmek istediğinde şöyle derdi: *"Allah'ım, tüm pisliklerden sana sığınırım."*[94]

Resulullah heladan çıkarken ise şöyle dua ederdi:

" اَلْحَمْدُ لِلهِ اَلَّذِي اَذْهَبَ عَنِّي مَا يُؤْذِينِي وَ اَمْسَكَ عَلَيَّ مَا يَنْفَعُنِي . "

"Senin mağfiretini isterim. Eziyet ve zarar veren şeyleri benden gideren, bana sağlık ve afiyet veren Allah'a hamdolsun."

ı) Uykudan önce ve sonra okunan dua

عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنْ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ :" اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا" وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ :" الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ."

Huzeyfe'nin (ra) dediğine göre: Resulullah gece yatağına vardığında elini yanağının altına koyar ve şöyle derdi: *"Allah'ım, senin adınla ölür ve senin adınla hayat bulurum."*

Uykudan uyandığında ise şöyle derdi: *"Bizim ruhumuzu aldıktan sonra bize hayat veren Allah'a hamdolsun. Dirildikten sonra onun huzurunda toplanılacaktır."*[95]

8. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ABDULLAH BİN ÖMER (RA)

Nübüvvetin üçüncü yılında dünyaya gelen Abdullah (ra), Hz. Ömer'in oğludur. Müminlerin annesi Hz. Hafsa'nın öz kardeşi ve Peygamber Efendimiz'in kayınbiraderidir. Abdullah on üç yaşında iken Uhud Savaşı'na iştirak etmek istemiş fakat Peygamberimiz (sav) çok genç olduğunu söyleyerek izin vermemişti. Daha önce Bedir Savaşı'na da aynı sebeple kabul edilmemişti. Ancak on beş yaşına girince Hendek Savaşı'na katılmıştı.

Abdullah bin Ömer (ra) artık bundan sonra dinin bekası, Müslümanların selameti ve tüm dünyanın huzuru için yapılan bütün cihat ve fetih hareketlerine katılmıştır. Sırasıyla Hayber'in ve Mekke'nin fetihlerine, Huneyn Gazvesi'ne, Suriye ve Irak fetihlerine, Yermük ve Nihâvend Savaşlarına, Mısır'ın fethine ve 669 yılında Ebu Eyyub Ensari'nin de bulunduğu İstanbul Seferine iştirak etmiştir.

Abdullah bin Ömer'in (ra), yaşadığı coğrafyada gelişen siyasi ve sosyal hadiseler karşısında temkinli ve ihtiyatlı hareket ettiği ancak muhaliflerine karşı Hz. Ali'nin safında savaşmadığı için hayatının son döneminde pişmanlık duyduğu belirtilir. Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra halife olması için teklifler almış Hz. Ali'nin kendisini Şam valiliğine tayin etme hususundaki ısrarlarına rağmen bu görevi de kabul etmemiştir. Halife Osman'ın kadılık

94 Buhârî, "Vudû", 9; Müslim, "Hayız", 122.
95 Buhârî, "Deâvat", 7.

teklifini de kabul etmemiştir. Dini ilgilendiren konularda ihmal ve hatalara göz yummaz, kim olursa olsun uyarmaktan ve doğruyu söylemekten çekinmezdi. Mesela bir hutbede Abdullah bin Zübeyr'i (ra) Kur'an-ı Kerim'i tahrif etmekle suçlayan Haccac'a "Yalan söylüyorsun, bunu ne o yapardı ne de böyle bir şey yapmaya senin gücün yeter!" diye çıkışmış ve onu insaflı olmaya davet etmişti. Aynı şekilde o, uzun konuşmasıyla ikindi namazını geciktiren Haccac'ı "Güneş seni beklemez!" diye uyarmıştı.

Abdullah bin Ömer (ra), Resulü Ekrem'in kayınbiraderi olması sebebiyle küçüklüğünden itibaren onun yakın çevresinde bulunmuş ve birçok sahabenin vâkıf olamadığı söz ve davranışları nakletme imkânı bulmuştur. Hadisleri orijinal lafızlarıyla rivayet hususunda son derece titiz olan Abdullah bin Ömer (ra), 2630 hadis ile müksirun diye bilinen ve en çok hadis rivayet eden yedi sahabeden ikincisi olmuştur. Ayrıca en çok fetva veren yedi sahabeden biri olması da onun dirayetini gösterir.

DEĞERLENDİRELİM

Sünnet, Resulullah Efendimiz'in yaşam tarzı olduğundan ondan günlük hayatla ilgili bu kadar çok rivayetin gelmesi de şaşırtıcı değildir. Bu konuyu sınıf içinde değerlendiriniz.

Hayat tarzı ve sosyal münasebetleri itibariyle de Abdullah bin Ömer (ra), ashabıkiram arasında özel bir yere sahiptir. Gördüğü bir rüyayı, ablası Hafsa (ra) vasıtasıyla Peygamber Efendimiz'e tabir ettirmiş ve Peygamberimiz (sav) onun hakkında *"Abdullah ne iyi adamdır, bir de (biraz da) gece namazı kılsaydı!"* buyurmuştu.[96] Bunun üzerine Abdullah o günden itibaren gece (teheccüt) namazına daha çok özen göstermişti.

BİLGİ KUTUSU

Abdullah bin Ömer (ra) ile beraber fıkıhta ismi öne çıkan diğer sahabiler şunlardır: Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Aişe, Abdullah bin Mesud (ra), Abdullah bin Abbas (ra), Zeyd bin Sabit (ra).

96 Buhârî, "Teheccüd", 2.

O, Resulullah'ın *"Selamı aranızda yayın ki birbirinizi sevesiniz!"* tavsiyesini yerine getirme hususunda oldukça titiz davranır hatta bu yüzden bazen sadece Müslümanlarla selamlaşmak için çarşıya çıkar, büyük küçük ayırt etmeden herkese selam verir ve onlara güler yüzle mukabele ederdi.

YAZALIM

Abdullah bin Ömer'in (ra) öncülerinden olduğu Hicaz fıkıh ekolünün bu ilimdeki metodu nedir? Araştırarak aşağıya yazalım.

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

İbadet hayatı ve Resulü Ekrem'e duygu yüklü teslimiyetiyle tanınan, cesur, cömert, soğukkanlı ve yumuşak bir mizaca sahip olan Abdullah bin Ömer (ra) orta boylu, iri yapılı ve esmer tenliydi. Hayırlı ve bereketli ömrünü 85 yaşında tamamlayarak hicri 73 yılında Mekke-i Mükerreme'de vefat etti.[97]

Allah ondan razı olsun.

96 Kandemir, "Abdullah bin Ömer bin Hattab".

4. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(vacip, sünnet, zekât, hac, namaz, teheccüd, telbiye, vitir, hilm)

1. Cuma namazı için gusül almak ..... hükmündedir.

2. ..... imandan sonraki en faziletli ibadettir.

3. Gece kılınan ve fazileti çok olan namaz ..... namazıdır.

4. ..... duası ihramlı iken en çok okunan dualardan biridir.

5. Yumuşak huylu olmak anlamındaki özellik ..... kavramı ile ifade edilir.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Peygamberimiz ağız temizliği konusunda neler yapmıştır?

.....
.....
.....

2. "Oruç ibadetinde riyakârlık endişesi asgari seviyededir." ifadesi ile anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.

.....
.....
.....

3. Hüseyin Rofe, İslam'ı niçin kabul ettiğini anlatırken şöyle der: "Ekonomik olarak zenginle fakir arasındaki uçurumun yalnızca İslam ülkelerinde bir köprü ile birleştirildiğini gördüm. Bu köprü sayesinde fakir, toplumun yapısını bozarak bir kaos oluşturmaya teşebbüs etmemektedir."

a. Hüseyin Rofe'nin Müslüman olmasına vesile olan bu mali ibadetler nelerdir?

.....
.....
.....

b. Bu ibadetlerin toplumun huzur ve barışına nasıl katkı sağlayabileceğini açıklayınız.

.....
.....
.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Yüce dinimiz temizlik konusuna büyük önem vermiştir. Maddi ve manevi kirleri gidermek manasında necasetten taharet ve hadesten taharet tabirleri kullanılır. Temizliğin hem maddi hem de manevi boyutu ile ilgili birçok ayet ve hadis vardır. Örneğin Maide suresi 6. ayette abdest, boy abdesti ve teyemmüm konu edilmiş, Müddessir suresi 4. ayette elbise temizliğine vurgu yapılmıştır. Hz. Peygamber de pek çok konuda sahabeyi eğiterek onlara temizlik alışkanlığı kazandırmaya çalışmıştır. Böylece kendine saygısı olan, topluma ve çevreye duyarlı, örnek ahlaklı şahsiyetler yetişmiştir.

Buna göre aşağıdakilerden hangisi temizliği ilke edinmiş mümin bir kişiden beklenecek tutum ve davranışlardan biri değildir?

A) İbadet mekânlarının ve toplu kullanım alanlarının temizliğine özen gösterir.

B) Piknik alanlarına atıklarını bırakanları uyarmaktan kaçınır.

C) Çevre koruma bilincine sahip olur.

D) Abdest almadan önce dişlerini fırçalar.

E) Giysisini kirden arındırdığı gibi kalbini de kirden arındırır.

2. Aşağıda verilen ayetlerin hangisinde namazın insanda manevi temizliği sağladığı anlatılmaktadır?

A) "Gerçekten müminler kurtuluşa ermiştir; onlar ki namazlarında huşu içindedirler." (Müminun suresi 1-2. ayetler)

B) "Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın." (Bakara suresi 238. ayet)

C) "Ey iman edenler! Namaz kılmaya kalktığınız zaman yüzlerinizi, dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı mesh edip, topuklara kadar ayaklarınızı da (yıkayın)..." (Maide suresi 6. ayet)

D) (Resulüm!) Sana vahyolunan Kitab'ı oku ve namazı kıl. Muhakkak ki namaz, hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak elbette (ibadetlerin) en büyüğüdür..." (Ankebut suresi 45. ayet)

E) "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur..." (Nisa suresi 101. ayet)

3.
- "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar." (Müslim, "Birr", 34.)
- "Üç şey öleni (mezara kadar) takip eder; ikisi geri döner, biri kalır. Ailesi, malı ve ameli onu takip eder. Ailesi ve malı geri döner, ameli kalır." (Müslim, "Zühd", 5.)

Verilen hadislerden hareketle aşağıdaki seçeneklerden hangisi salih amel ile ilgili doğru bir çıkarım değildir?

A) Ölüm sonrası için bu dünyada kalıcı iyiliklerde bulunmak.

B) Helal ve meşru her türlü işi hakkıyla yapmak.

C) Dünya menfaati sağlayacak işler peşinde koşmak.

D) Şirkten uzak durarak Allah'ın emrine itaatten ayrılmamak.

E) Toplumda fitne fesat çıkarmadan barış ve huzur için çabalamak.

4. Kulun Allah (cc) ile bir tür konuşma şeklidir. Gerçekten istek ve ihtiyaçlarını Allah'a (cc) arz eden bir kul, bütünüyle Allah'a (cc) yönelir ve bütün ümidini O'na bağlar. Günlük hayatın akışı içinde kadın-erkek, genç-yaşlı her Müslüman için vazgeçilmez bir ibadettir. Allah'a (cc) kulluğun omurgasını oluşturan bu ibadet, aynı zamanda ruhi yönden insanı rahatlatan ve sağlığa kavuşturan bir yöntemdir.

Bu paragrafta vurgulanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?

A) Dua

B) Hilm

C) Mahviyet

D) Tövbe

E) Zikir

5. I. Açlık ve susuzluğa karşı dayanma ve direnme gücü kazandırdığından oruç aynı zamanda bir irade eğitimidir.
II. Zekât, toplumda gelir dağılımındaki dengesizlik yüzünden çıkabilecek kargaşa ve gerginliği önler.
III. Hac yılın herhangi bir zamanında belirli yerlerde ihrama girip Kâbe'yi tavaftan sonra Safa ile Merve arasında say yapmak, sonra da tıraş olup ihramdan çıkmaktan ibarettir.
IV. Hanefi mezhebine göre kurban kesmeyi vacip kılan zenginliğin ölçüsü, zekâtta ve fıtır sadakasında aranan zenginlik ölçüsüyle aynıdır.
V. Mal ve servetin şükrü, infak ile gerçekleşir. İnfak mali bir cihattır.

İbadetlerin özellikleriyle ilgili numaralandırılmış cümlelerden hangileri doğrudur?

A) I, II, IV

B) I, III, IV

C) II, III, V

D) I, II, IV, V

E) I, II, III, IV, V

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Misvak veya diş fırçası kullanmak ağız temizliği konusunda yapılması gereken dini bir görevdir.

2. (----) Üzerinde kul hakkı olan bir kimse hak sahibi onu bağışlamasa bile samimi bir şekilde tövbe ederse tövbe ondan kabul edilir.

3. (----) Resulullah (sav), müminleri birbirlerine bela ve lanet okumaktan menetmiştir.

4. (----) Namaz kılan bir kimse vehim, vesvese ve şüpheden uzaklaşamıyorsa namaz kılmayı bırakabilir.

5. (----) İmanın "kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve organlarla amel" şeklinde yapılan tanımında 'organlarla amel' ile salih amel kastedilmiştir.

6. (----) Kurban ibadeti toplumda imkânı olmayanlarla yardımlaşma ve dayanışma ruhunu canlandırarak sevgi, kardeşlik bağını güçlendirir.

7. (----) Temizliğin maddi ve manevi yönleri sadece hadislerle belirlenmiştir.

Daha fazla soruya ulaşmak için...

5. ÜNİTE

"Sen elbette üstün bir ahlaka sahipsin."
(Kalem suresi 4. ayet)

5. Ünite Pdf Dosyası

5. Ünite Sunu Karekodu

AHLAKLA İLGİLİ HADİSLER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Kişinin doğru sözlü olmasının bireysel ve toplumsal ilişkilere etkileri nelerdir? Açıklayınız.
2. Edep kavramıyla ilişkilendirilebilecek davranışlar nelerdir? Örnekler veriniz.
3. Gıybet, koğuculuk ve iftira nedir? Örneklerle açıklayınız.
4. "Haset ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri de yer bitirir." (Ebû Dâvûd, "Edeb", 44) hadisi hakkındaki düşüncelerinizi açıklayınız.

1. İYİLİK-DOĞRULUK

1-عَنْ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَأَلْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِرِّ وَالإِثْمِ فَقَالَ: ''اَلْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ وَالإِثْمُ مَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ''

Nevvas İbni Seman Ensari (ra) şöyle dedi: Resulullah'a iyilik ve kötülüğün ne olduğunu sordum. Buyurdu ki: *"İyilik güzel ahlaktır. Günah ise kalbini tırmalayıp duran, sıkıntı oluşturan ve insanların farkına varmasını istemediğin şeydir."*[1]

2-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''إِنَّ الصِّدْقَ يَهْدِي إِلَى الْبِرِّ وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَصْدُقُ حَتَّى يَكُونَ صِدِّيقًا وَإِنَّ الْكَذِبَ يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللهِ كَذَّابًا.''

Abdullah bin Mesud'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Şüphe yok ki doğruluk iyiliğe götürür, iyilik de cennete iletir. Kişi doğru söyler, doğru konuşur, nihayet sıddık (dosdoğru adam) olur. Şüphe yok ki yalan, günah ve kötülüğe götürür; günah ve kötülük de cehenneme iletir. Kişi yalan söyler, yalan konuşur, nihayet Allah katında çok yalancı yazılır."*[2]

3-عَنْ تَمِيمٍ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : '' اَلدِّينُ النَّصِيحَةُ'' قُلْنَا لِمَنْ قَالَ : '' لِلَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَئِمَّةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِم.''

Temim Dârî'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Din, samimiyettir."* (Ravi der ki:) "Biz, "Kime karşı?" diye sorduk. O da *"Allah'a, Kitabına, resulüne, Müslümanların önderlerine (yöneticilerine) ve bütün Müslümanlara karşı."* diye cevap verdi."[3]

"Kim bir iyilik getirirse ona bundan daha hayırlı karşılık vardır. Kim bir kötülük getirirse o kötülükleri işleyenler ancak yaptıkları kadar ceza görürler."

(Kasas suresi 84. ayet)

1 Müslim, "Birr", 14; Tirmizî, "Züht", 52.
2 Buhârî, "Edeb", 69; Müslim, "Birr", 103.
3 Buhârî, "İman", 42; Müslim, "İman", 95.

Açıklama

İyilik diye çevrilen kelime, birr kelimesinin Türkçe karşılığıdır. Birr, hayrın her türlüsünü içine alan kapsamlı bir kelimedir. Zıddı ise "günah (ism) ve kötülük (fücur)" diye verilir. Sıfat olarak iyi (berr) ve kötü (facir) kelimelerinin çoğul kalıbıyla geçtiği ayetlerden birisi şudur: **"Hiç şüphesiz iyiler (ebrar) cennette olacaklar. Kötüler (füccar) ise kesinlikle cehenneme gireceklerdir."**[4] İmam Buhari , *Edebü'l-Müfred* adlı eserinde Abdullah bin Ömer'den (ra) şu bilgiyi nakleder: *"Allah, cennet ehline iyiler (ebrar) ismini verdi. Zira onlar anne babalarına ve çocuklarına iyi davrandılar; sevgi, saygı ve şefkat gösterdiler. Nitekim anne babanın senin üzerinde bir hakkı olduğu gibi evladının da senin üzerinde bir hakkı vardır.*

(إِنَّمَا سَمَّاهُمُ اللهُ أَبْرَارًا لِأَنَّهُمْ بَرُّوا الْآبَاءَ وَالْأَبْنَاءَ كَمَا أَنَّ لِوَالِدِكَ عَلَيْكَ حَقًّا كَذَلِكَ لِوَلَدِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ)

Mümin, hem güvenen hem de güven duyulan kişidir. Bu nedenle nübüvvet öncesindeMuhammedülemin diye tanınan Peygamberimizin (sav) şu hadisinden yeterince ibret almalı ve yalan söylemekten kaçınmalıdır: Bir gün Peygamberimize (sav) soruldu: "Mümin korkak olur mu?" Peygamberimiz (sav) cevap verdi: *"Evet, olabilir."* "Mümin cimri olur mu?" diye sorulunca Peygamberimiz (sav): *"Evet, olabilir."* buyurdu. "Mümin yalancı olur mu?" denilince Peygamberimiz (sav) *"Hayır, asla olamaz."* diye cevap verdi .[5]

"Yapacağı fenalıklardan komşusu güven içinde olmayan kimse cennete giremez."[6] buyuran Peygamberimiz (sav), "Hangi Müslüman daha faziletlidir?" sorusuna *"Elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmedikleri kimsedir."* cevabını vermiştir .[7]

LİSTELEYELİM

Günlük hayatımızda yaptığımız/yapabileceğimiz iyiliklere örnekler veriniz.

- Toplu taşıma araçlarında büyüklerimize yer vermek.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

4 İnfitar suresi 13-14. ayetler.
5 Mâlik bin Enes, "Kelam", 19.
6 Müslim, "İman", 73.
7 Buhârî, "İman", 4; Müslim, "İman", 64; Tirmizî, "Sıfatü'l-kıyâme", 52.

Hz. Ömer'in şu uyarısı da aynı konuya vurgu yapar: "Öyle bir kişinin namazı ve orucu sizi aldatmasın ki o konuştuğunda yalan söyler ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder."

Uhud ve Huneyn Gazvelerinde Peygamberimizi canı pahasına koruyan sahabilerden olan Ebu Dücane (ra) en çok iki ameline güvendiğini söylerdi: Bunlardan birincisi, kendini ilgilendirmeyen söze karışmamak; ikincisi ise kalbinde Müslümanlara karşı asla kötü bir duygu beslememektir.[8]

Tebeuttâbiinin ileri gelenlerinden Abdullah İbnü'l-Mübarek de iyiliği tanımlarken "güler-yüzlü olmak, rahatsız eden unsurları ortadan kaldırmak ve iyiliği öngörmek" der.

Bu sebeple her Müslüman **"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse onu görür."**[9] ayetlerinin yüklediği sorumluluk duygusuyla hareket etmelidir. Ashabıkiramdan Ebu Eyyüb Ensari'nin (ra) şu uyarısı, bu noktanın ciddiyetini gösterir: "Adam iyilik yapar, sonra ona güvenir ve küçük günahları unutur. Böylelikle o, kendisini günahlar kuşatmış bir vaziyette Allah'a kavuşur. Yine adam kötülük işler fakat (o günahın vebalini düşünerek) sürekli bir korku hisseder. Nihayet o güvenli bir şekilde Allah'a kavuşur."

Üçüncü hadiste geçen "nasihat" kelimesi daha çok "öğüt vermek, muhatabın iyiliğini istemek, vaaz, tavsiye ve ihtar etmek" olarak eksik veya yanlış anlaşılmış, kelimenin "doğru, dürüst, samimi ve içten davranmak, gönülden bağlanmak" şeklindeki asıl manası ihmal edilmiştir. Zira nush ve nasihat, sözün öze uygun olması, tutum ve davranışın samimi olması, nezih, ilkeli ve tutarlı duruş sergilenmesi demektir. Nitekim Mevlana Celaleddin Rumi, Mesnevi adlı eserinde bu hadise şöyle değinir: "Peygamber, 'Din nasihattır.' dedi. Nasihat lügatte hıyanetin zıddıdır. Bu nasihat da dostlukta doğruluktan ibarettir. Doğru söylemez aldatırsan hainsin. Köpek postuna bürünmüşsün, köpeksin. Sana bu nasihatı muhabbetimizden veriyoruz. Sakın akıl ve insaftan ayrılma."

Görsel 5.1: "Doğru terazi ile tartın." (Şuara suresi 182. ayet)

Bu itibarla söz konusu hadisin ilk cümlesi şöyle tercüme edilmelidir: "Din samimiyettir; dürüst, ilkeli ve tutarlı olmaktır." Bu hadis, "usulu's sünen" (sünnetlerin temelleri) veya medarı İslam diye tavsif edilip dinin özetini yapan ve omurgasını oluşturan beş hadis arasında yer alır.[10] Diğer dört hadis ise şunlardır:

8 Çubukcu, "Ebu Dücane".
9 Zilzal suresi 7-8. ayetler.
10 Çakan, *Dinimizin Temel Hadisleri.*

"Ameller niyetlere göre değerlenir. Herkes yaptığı işin karşılığını niyetine göre alır. Kim elde edeceği bir dünyalığa veya evleneceği bir kadına kavuşmak için yola çıkmışsa onun hicreti hicret ettiği şeye göre değerlenir."[11]

"Helal apaçıktır, haram da apaçıktır. Fakat bu ikisinin arasında pek çok insanın bilmediği şüpheli şeyler vardır. Kim şüpheli şeylerden sakınırsa dinini, şeref ve haysiyetini koruma altına almış olur. Kim de şüpheli şeylere düşerse bunun durumu, yasak bölgeye düşebilecek şekilde koyun otlatan çoban gibidir. Şunu bilin ki her hükümdarın bir yasak bölgesi vardır. Allah'ın yeryüzündeki yasak bölgesi de haram kıldığı şeylerdir. Şunu iyi bilin ki vücutta bir et parçası vardır. Eğer o iyi olursa bütün vücut iyi olur. Eğer o bozulursa bütün vücut bozulur. Bakın, bu et parçası kalptir."[12]

BİLGİ KUTUSU

Vicdan; doğruyu yanlıştan ve iyiyi kötüden ayırabilme, iyilik yapınca mutlu olma, bir haksızlık yapınca pişmanlık duyma hissi veren manevi kabiliyettir.

"*Kişinin malayani (kendisini ilgilendirmeyen) şeyleri terk etmesi, onun Müslümanlığının güzelliğindendir.*"[13]

"*Sizden biriniz, kendisi için arzu edip sevdiği şeyi, kardeşi için de istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.*"[14]

LİSTELEYELİM

Vicdanın insan davranışları üzerindeki etkisini, insana neler yaptırabileceğini düşününüz. Bu konuya örnek verilebilecek davranışları sıralayınız.

- Yalan söyleyen birinin daha sonra kendiliğinden söylediği yalanı itiraf etmesi
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

11 Buhârî, "Bedülvahiy", 1; Müslim, "İmaret", 155; Ebû Dâvûd, "Talak", 11; Tirmizî, "Fezâilülcihâd", 16.
12 Buhârî, "İman", 39; Müslim, "Müsâkât", 107; Ebû Dâvûd, "Büyû", 3; Tirmizî, "Büyû", 1.
12 Mâlik bin Enes, "Husnülhuluk", 3; Tirmizî, "Züht", 11; İbni Mâce, "Fiten", 12.
14 Buhârî, "İman", 7; Müslim, "İman", 71-72; Tirmizî, "Kıyamet", 59.

2. EDEP

1- عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ''لَأَنْ يُؤَدِّبَ الرَّجُلُ وَلَدَهُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَتَصَدَّقَ بِصَاعٍ.''

Cabir bin Semura'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Kişinin evladını edepli yetiştirmesi, onun bir ölçek sadaka vermesinden daha hayırlıdır."*[15]

2- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ''يَا عَائِشَةُ إِنَّ اللهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ وَمَا لَا يُعْطِي عَلَى مَا سِوَاه.''

Peygamber'in (sav) eşi Aişe'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Ey Aişe! Şüphesiz Allah refiktir, nezaketle muamele eder; rıfkı, nezaket ve ağırbaşlılığı sever. Sertlik ve daha başka şeylere vermediği sevabı yumuşaklığa verir."*[16]

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : '' لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرَعَةِ إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ.''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Asıl pehlivan, güreşte rakibini yenen değil, öfkelendiği zaman nefsine hâkim olan kimsedir."*[17]

Görsel 5.2: Nezaket ve edepli davranışlar, toplumsal ilişkilerde dinimizce tavsiye edilmiştir.

Açıklama

Edeple ilgili verilecek bilgiden önce ahlaka dair şu açıklamanın yapılmasında fayda vardır: Ahlak, "İnsanın iyi veya kötü olarak vasıflandırılmasına yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlar bütünü" diye tanımlanır.[18] İnsanın kendi iç dünyasından ve

15 Tirmizî, "Birr", 33; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 5/96.
16 Müslim, "Birr", 33; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 1/112.
17 Buhârî, "Edeb", 102; Müslim, "Birr", 107-108.
18 Çağrıcı,"Ahlak".

Allah (cc) ile olan ilişkilerinden doğan davranışlar bireysel ahlak adını alırken insanın diğer insanlara ve varlıklara karşı yapmakla yükümlü ve sorumlu olduğu görevler toplumsal (sosyal) ahlak adını alır.

Yüce Kur'an'ın **"Elbette sen yüce bir ahlak üzeresin."**[19] diye müjdelediği Resulü Ekrem, *"Ben iyi ahlakı tamamlamak için gönderildim."*[20] diyerek hedefini açıklar. Onun çizdiği yol haritasında ve biçimlendirdiği ahlak sisteminde bireysel ve toplumsal anlamda çözülmeyi önlemek ve gelişmeyi sağlamak gibi iki önemli hedef vardır. İslam ahlak sisteminin temelinde "Allah'ın (cc) emrine saygı, yaratıklarına şefkat" ilkesinin bulunduğu da bilinen bir husustur.

BİLGİ KUTUSU

Bireysel ve toplumsal ahlaka ilişkin hadisler, hadis kaynaklarının daha çok birr ve sıla (iyilik ve akraba ilişkilerini korumak), edeb/adab, fezâil, isti'zân, rikâk ve zühd bölümlerinde yer alır.

Çoğulu adap olan edep kelimesi ise şöyle tarif edilir: "İyi ahlakı (mekârimi ahlak) esas almak; söz, fiil ve davranış bakımından övgüye değer vasıfları hayata geçirmek."

(اَلْأَدَبُ الْأَخْذُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَاسْتِعْمَالُ مَا يُحْمَدُ قَوْلاً وَفِعْلاً)

Bu tarife göre İslam dininin lüzumlu gördüğü, aklın ve örfün güzel saydığı söz ve davranışlar, edep kelimesinin çizdiği çerçeveye girer.[21]

BİLGİ KUTUSU

Hz. Ali **"...Kendinizi ve ailenizi, yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..."** (Tahrim suresi 6. ayet) ayetini, "Kendinize ve aile efradınıza hayrı, iyiliği, edebi ve görgü kurallarını öğretiniz." diye yorumlamıştır.

Dilimizde edep kelimesiyle birlikte eğitim anlamında kullanılan terbiye kelimesi ise düzeltmek, gözetmek, gelişmek, neşvünema bulmak ve nizama koymak manalarına gelir. Terim olarak terbiye, "bir şeyi kademeli olarak ideal noktaya ulaştırmak (اِبْلاَغُ الشَّيْئِ اِلَي كَمَالِهِ شَيْئاًفَشَيْئاً)" diye tarif edilir. Buna göre terbiye, çocuğun ruh ve karakter yapısını, ahlak ve davranışını yavaş yavaş olgunluk derecesine ulaştırma gayreti demektir.[22] İbni Mace'nin, Sünen adlı eserinin "Edeb" başlığı altında *"Çocuklarınızla iyi ilişkiler kurun, onlara güzel edep kazandırın."*[23] hadisini zikretmesi bu açıdan dikkat çeker.

Esasen edep, edebi olanlardan öğrenilebilir. Edep ve ahlaka aykırı hareket etmek, fert ve toplumu huzursuz ederek ruh sağlığını bozar. Özellikle güldürüp eğlendirmek için anlatılan edep dışı fıkra ve hikâyeler, aşırıya kaçan şakalar, yüz kızartıcı sözler ve yalan konuş-

19 Kalem suresi 4. ayet.
20 Mâlik bin Enes, "Husnülhuluk", 8.
21 Uludağ, "Edep".
22 Kazıcı, "Tâlim ve Terbiye".
23 İbni Mâce, "Edeb", 3.

malar, insanın zihin ve gönül dünyasında olumsuz izler bırakır. Derler ki: "Latif olsa latife hoştur elbet, velakin hariç olmaya edepten." Ayrıca bu konuda şu nebevi uyarı unutulmamalıdır: *"Yazıklar olsun, topluluğu güldürmek için konuşup yalan söyleyen kimseye, yazıklar olsun, yazıklar olsun."*[24]

Buhari'nin hocalarından Ali İbnü'l-Medînî diyor ki: "Çocuklara miras olarak edep ve terbiye bırakmak, onlara mal bırakmaktan daha hayırlıdır. Çünkü edep, çocuklara dost ve kardeş sevgisi, sosyal itibar ve servet kazandırır. Hem dünya hem de ahiret saadeti sağlar." Onun bu sözü, *"Bir (anne ve) baba çocuğuna güzel edep ve iyi terbiyeden daha üstün bir değer bağışlamamıştır."*[25] hadisini hatırlatır.

Osmanlı âlimi Ebu Said Muhammed Hadimi (ö. 1176/1762), Kur'an'ın nasıl okunması gerektiği meselesine getirdiği şu açıklamada edebin önemine işaret eder: "İbadet ve taatlere, bilhassa tedebbür (düşünerek), tertil (itina ederek) ve edeple Kur'an okumak gibi en faziletli olanına devam edin. Zira Kur'an'ı böyle okumak, Allah ile karşılıklı konuşmak gibidir."

İkinci hadiste geçen ve yumuşaklık, kolaylık ve nezaket anlamına gelen rıfk, istenen ve övülen temel ahlaki kavramlardan biridir. Arkadaş, yoldaş ve yumuşak huylu manasına gelen refik, rıfk ile muamele eden Allah Teala (cc) için sıfat olarak kullanılır. Rıfkın zıddı olan şiddet, sertlik ve kabalık (unf) ise yerilen kötü bir haslettir. Yumuşaklık, tüm iyilik ve güzellik kapılarını açan anahtara benzer. Nitekim Endülüslü âlim Kâdî Iyâz, hadisin "Başka yollarla gerçekleştirilemeyen hedef ve idealler, ancak tatlılık ve anlayışlı yaklaşımlarla kolaylaşabilir ve elde edilebilir." manasına geldiğini söyler.

TARTIŞALIM

Arkadaş ilişkilerinizdeki sert ve kaba davranışlar ile anlayışlı ve yumuşak davranışların farklı etkilerini tartışınız.

Görsel 5.3: Sabırla ve emek verilerek yapılan işler mükemmele ulaşır.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz (sav) buyuruyor ki,

إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدَمَةِ الْأُولَى

"Sabır, musibetle karşılaştığın ilk andakidir."

(Buhârî , "Cenaiz", 32)

24 Ebû Dâvûd, "Edeb", 80.
25 Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek*, 4/292.

Mikdam bin Şurayh'ın verdiği şu bilgi, hadisin daha iyi anlaşılmasını sağlar: Hz. Aişe bir deveye binmişti. Devede bir hırçınlık ve şiddet vardı. Derken Hz. Aişe onu ileri geri çekmeye başladı. Bunun üzerine Resulullah (sav) ona *"Yumuşak davran! Çünkü yumuşaklık, bulunduğu şeyi güzelleştirir. Yumuşaklığın olmaması ise o şeyi çirkinleştirir."*[26] buyurdu.

Peygamberimiz (sav), *"Yumuşaklıktan mahrum olan kimse bütün hayırdan mahrum olur."*[27] ve *"Ey Aişe! Yumuşak ol. Zira Allah, hane halkına hayır dilediği zaman onlara yumuşaklık bahşeder."*[28] buyurarak rıfkın, tüm iyilik ve güzellikleri içine aldığını da ifade eder.

Ayrıca Allah Teala'nın (cc), Peygamber'e (sav) **"O vakit Allah'tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli ve sert tabiatlı olsaydın hiç şüphesiz onlar etrafından dağılıp giderlerdi..."**[29] ve Hz. Musa ile Hz. Harun'a hitaben **"Firavun'a gidin. Çünkü o iyice azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır da düşünür veya korkar."**[30] buyurması, nezaket ve yumuşaklığın, insan eğitiminde başarı için vazgeçilmez bir nitelik olduğunu gösterir.

Üçüncü hadis, hangi şart ve ortamda olursa olsun ortaya çıkması muhtemel gerginlik ve kızgınlık karşısında aktif sabır gösterilmesi gerektiğini öğütler. Özellikle güç ve yiğitlik gösterisi peşinde olanları uyarıp gerçek kahramanlığa özendirir. Doğrusu yiğit, güreşte rakibini yenen değil öfkeye rağmen egosunu aşabilen ve kendini kontrol edebilen kararlı kimsedir.

3. GIYBET

1-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ'' قَالُوا اَللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ ''ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ'' قِيلَ أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ قَالَ ''إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ فَقَدْ بَهَتَّهُ .''

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu:

– *Gıybet nedir, bilir misiniz?*

– Allah ve Resulü daha iyi bilir, dediler.

– *Gıybet, kardeşini hoşlanmadığı bir şeyle anmandır.*

– Peki söylenen o şey eğer kardeşimde varsa ne dersiniz? Bunun üzerine Peygamber (sav),

– *Eğer söylediğin onda varsa gıybet ettin, yoksa ona iftira ettin demektir,* buyurdu .[31]

26 Müslim, "Birr", 78; Ebû Dâvûd, "Cihat", 1.
27 Müslim, "Birr", 74; İbni Mâce, "Edeb", 9; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/362.
28 Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 4/71.
29 Al-i İmran suresi 159. ayet.
30 Taha suresi 43-44. ayetler.
31 Müslim, "Birr", 70; Ebû Dâvûd, "Edeb" 35; Tirmizî, "Birr", 23.

BİLGİ KUTUSU

Gıybet, insan veya insanla ilgili şeyler hakkında olur. İnsanın bedeni, kıyafeti, konuşma şekli, evi, işi gibi pek çok konuda olabilir. Halk arasındaki "dedikodu" kelimesi gıybet ile aynı anlamda kullanılmaktadır.

2- عَنْ هَمَّامٍ قَالَ كُنَّا مَعَ حُذَيْفَةَ فَقِيلَ لَهُ إِنَّ رَجُلًا يَرْفَعُ الْحَدِيثَ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ لَهُ حُذَيْفَةُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: ''لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ.''

Hemmam diyor ki: Biz Huzeyfe ile beraber idik. Bir adamın Osman'a söz taşıdığı söylenince Huzeyfe, Peygamber'in (sav) *"Koğuculuk yapan cennete giremez."*[32] diye buyurduğunu söyledi.

3- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ''لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمِشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ .''

Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Miraca çıkarıldığımda ben bakırdan tırnaklarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalayan bir topluluğun yanından geçtim de,*

– *Ey Cebrail! Bunlar kimlerdir?* diye sordum.

O ise

– *Bunlar, (gıybet etmek suretiyle) insanların etlerini yiyenler ve onların şeref, haysiyet ve namuslarına dil uzatanlardır, diye cevap verdi."*[33]

Açıklama

Bir kimsenin arkasından konuşup onu çekiştirmek demek olan gıybette belirleyici ölçü, söylenen sözün bizatihi kötü olup olmaması değildir. Konuşulup çekiştirilen kişinin bundan hoşlanıp hoşlanmamasıdır. Bir kimsenin, konuşulmasından hoşlanmadığı bir hâlini sözlü veya yazılı olarak gündeme getirip çekiştirmek, başkasına aktarmak, taklit veya karikatürize edip gülmek gıybet olur.

32 Buhârî, "Edeb", 49; Müslim, "İman", 168-170; Ebû Dâvûd, "Edeb", 33; Tirmizî, "Birr", 79.
33 Ebû Dâvûd, "Edeb", 35.

Şu ayette gıybet, ölmüş insanın etini yemekle bir tutularak etkili bir üslupla açıklanır: **"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakınınız çünkü bazı zanlar günahtır. Gizlilikleri araştırmayınız, birbirinizin gıybetini yapmayınız. Herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a itaatsizlikten de sakınınız. Allah tevbeleri çokça kabul etmektedir, rahmeti sonsuzdur."**[34] Bu ayette üç kötü alışkanlık yasaklanır: Tahminî veya yalan bilgi ve haberle insanları yargılamak (zan), gizlilikleri araştırmak (tecessüs) ve insanları gıyabında çekiştirmek (gıybet).

DEĞERLENDİRELİM

Aşağıdaki hadisi arkadaşlarınızla okuyarak, Hz. Peygamber'in doğruluk ve dürüstlük hususunda yapmış olduğu vurgunun önemini değerlendiriniz.

"Kulun kalbi dürüst olmadıkça imanı doğru olmaz. Dili doğru olmadıkça da kalbi doğru olmaz."

(Ahmed bin Hanbel, el-Müsned, 3/198)

ARAŞTIRALIM

Gıybet/dedikodu ile ilgili atasözü/vecize araştırınız.

İkinci hadiste geçen koğuculuk, iki tarafın arasını bozmak maksadıyla söz taşımak ve laf götürüp getirmek demektir. Gıybet ile koğuculuk birbirine benzemekle birlikte aralarında şu fark vardır: Gıybet, bir insanı gıyabında hoşlanmayacağı şekilde anmaktır. Koğuculuk ise bir insanın sözünü veya halini bir başkasına bozgunculuk yapmak niyetiyle "Falan senin hakkında şöyle şöyle diyor." diyerek taşımak demektir. Teknik imkân ve iletişim araçlarından yararlanarak insanların konuşmalarını gizlice dinleyip bunu bozgunculuk ve kışkırtmak maksadıyla veya şantaj malzemesi olarak kullanmak da koğuculuğa girer.

Gıybette ise bozgunculuk yapmak niyeti aranmaz. Bu açıdan koğuculuk, gıybetten daha ağır bir günah sayılır. Nitekim Rabb'imiz şöyle buyurur: **"Olur olmaz yemin eden aşağılık, daima kusur arayıp iğneleyen, durmadan laf götürüp getiren, iyiliği hep engelleyen, saldırgan, günahkâr, huysuz ve sert; bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış kimselere serveti ve çocukları var diye sakın boyun eğme."**[35]

Dilin edebi olan gıybet ve koğuculuktan korunma konusunda şu ayet ve hadisler üzerinde düşünüp vicdani bir muhasebe yapılmalıdır:

"Arkadan çekiştiren ve ayıp kusur arayan herkesin vay hâline!"[36] ve **"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, gönül ve bunların hepsi, yaptıklarındansorumludur."**[37]

"Kul, Allah'ın hoşnut olduğu bir sözü önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onun derecesini yüceltir. Yine bir kul, Allah'ın gazabını gerektiren bir sözü hiç önemsemeksizin söyleyiverir de Allah onu bu sözü sebebiyle cehennemin dibine atar."[38]

34 Hucurat suresi 12. ayet.
35 Kalem suresi 10-14. ayetler.
36 Hümeze suresi 1. ayet.
37 İsra suresi 36. ayet.
38 Buhârî, "Rikâk", 23; Tirmizî, "Züht", 10; İbni Mâce, "Fiten", 12.

"Aleyhine olacak sözlerden dilini tut, evinde kalmayı yeğle, kendi günahın için pişmanlık duyarak gözyaşı dök!"[39]

"İnsanoğlunun işlediği kusur ve hataların ekseriyeti dilindendir."[40]

"İnsan sabahlayınca bütün uzuvları dile başvurur ve şöyle der: Bizim haklarımızı korumakta Allah'tan kork, görev ve sorumluluğunu bil. Biz ancak senin söyleyeceklerinle ceza görürüz. Biz, sana bağlıyız. Eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen eğrilip yoldan çıkarsan biz de sana uyar ve senin gibi oluruz."[41]

DEĞERLENDİRELİM

"Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan."

Ziya Paşa'nın bu beytinde dikkat çektiği konuyu sınıfta konuşunuz.

Demek oluyor ki göz, kulak, dil ve el iffetli olmadıkça bunların sahibinin afif (iffetli) olması mümkün değildir. Dilin iffetli olmaması hâlinde alay, tecessüs, gıybet, koğuculuk gibi günahlar işlenir. Ahiret hayatı dünyada iken hazırlanır. Bu ön hazırlıkta dilin olumlu veya olumsuz etkisi, sanıldığından daha fazladır. Ağızdan çıkan her sözün, kişinin bireysel ve toplumsal hayatına olumlu/olumsuz pek çok etkileri görülür. Bazı küçük sözlerin, büyük felaketler için bir kıvılcım olması mümkündür. "Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı" mısraları veya "Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir." atasözü, bu gerçeğe vurgu yapar.

Şu hadis, çekiştirilen bir Müslüman'ın, gıybet edenler karşısında bir vefa ve kardeşlik borcu olarak gıyabında savunulması gerektiğini öğretir: *"Kim, kardeşinin şeref ve haysiyetini onu gıybet edene karşı savunursa Allah da kıyamet günü o kimseyi cehennemden korur."*[42]

Ayrıca Hz. Aişe diyor ki: "Ey Allah'ın Resulü! Safiyye'nin şöyle şöyle oluşu sana yeter." dedim. Hadisin bir ravisi, Hz. Aişe'nin bu sözüyle onun kısa boylu oluşunu ima ettiğini söyler. Bunun üzerine Peygamber (sav), *"Ey Aişe! Öyle bir söz söyledin ki eğer o söz denize karışsa idi onun suyunu bozardı."* buyurdu. Aişe (ra) dedi ki: "Ben bir başka gün de kendisine bir insanın durumunu hikâye etmiştim. Bunun üzerine Peygamber (sav), *'Bana şunlar ve şunlar verilse yine de bir insanı taklit edip anlatmayı istemem.'* buyurdu ."[43]

Gıybeti mübah kılan bazı durum, şart ve sebepler bulunmaktadır. Mesela "Falan bana şöyle şöyle haksızlık etti." diyerek hakkını aramak, "Falan şu kötü işleri yapıyor, bundan alıkonulmalıdır." diye şikâyette bulunmak, alkol kullanmak, haraç kesmek, namus düşmanı olmak gibi açıkça günah işleyen fasık ve facir kimseleri dile getirip onların zarar ve kötülüklerinden haberdar etmek gıybet olmaz.

Yine "Falan şahıs güvenilir değildir." gibi hadis ravilerindeki kusurları konuşup onları tenkide tabi tutmak (cerh-ta'dîl) gıybet olmaz. Hatta bu, dinin kaynağını teşkil eden hadis ve

39 Tirmizî, "Züht", 61.
40 Münavi, Feyzü'l-Kadîr, 2/101.
41 Tirmizî, "Züht", 61.
42 Tirmizî, "Birr", 20.
43 Ebû Dâvûd, "Edeb", 35; Tirmizî, "Kıyamet", 51.

sünnet mirasının sağlam bir şekilde korunması için yapılması gereken görev ve sorumluluklardan biridir. Nitekim ilk devir sufilerinden Horasanlı Ebu Türâb Nahşebî, hadis ravileri hakkında ileri geri konuşmanın gıybet olduğunu Ahmed bin Hanbel'e hatırlatır. Bunun üzerine o, yakın dostu Ebu Türab Nahşebî'ye âdeta oynayan taşların yerlerinin sağlamlaştırılması gerektiğine işaret ederek "Hayır, bu gıybet değil lakin bu samimiyetle hak ile batılı ayırt etme ve doğru ile yanlışı ayıklama faaliyetidir." diye cevap verir. Ayrıca güvenilirlik, dünürlük, ortaklık, komşuluk ve alım satım yapmak gibi durumlarda kendisine danışılan kişinin bildiği doğru ve gerçekleri gizlemeyip konuşması gerekir.

Gıybet ve koğuculuk günahından arınıp kurtulmak için Allah Teala'dan (cc) af ve mağfiret talebi yanında tövbe, pişmanlık, helalleşme ve özür beyanının da gerektiği unutulmamalıdır.

DEĞERLENDİRELİM

"Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar."

(Müslim, "Birr", 33; İbni Mâce, "Zühd", 9)

Yukarıdaki hadisi "Allah-İnsan" ve "İnsan-İnsan" ilişkileri bağlamında değerlendiriniz.

4. HASET-KİBİR

1-عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ''لَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا وَلَا تَدَابَرُوا وَكُونُوا عِبَادَ اللهِ إِخْوَانًا وَلَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ.''

Zührî diyor ki: Enes bin Mâlik (ra), Resulullah'ın şöyle dediğini bana haber verdi: *"Birbirinize kin ve düşmanlık beslemeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeşler olun! Bir Müslüman'ın üç günden fazla kardeşine küs durması helal olmaz."*[44]

2-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :''لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ'' قَالَ رَجُلٌ إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا وَنَعْلُهُ حَسَنَةً قَالَ : ''إِنَّ اللهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ الْكِبْرُ بَطَرُ الْحَقِّ وَغَمْطُ النَّاسِ .''

44 Buhârî, "Edeb", 57; Müslim, "Birr", 23.

Abdullah bin Mesud'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez."* Bir adam, "İnsan, elbisesinin ve ayakkabısının güzel olmasını ister, sever." deyince Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Allah güzeldir, güzelliği ister, sever. Kibir ise Hakk'ı kabul etmemek ve halkı aşağılamaktır."*[45]

3-عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَامَ فِينَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ خَطِيبًا فَقَالَ(...) "وَإِنَّ اللهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَ لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ ."

Iyâz bin Hımâr (ra) anlatıyor: Bir gün Resulullah (sav) aramızda ayağa kalkarak şöyle konuştu: *"Şüphesiz ki Allah Teala sizin mütevazı olmanızı bana vahyetti (emretti). Ta ki kimse kimseye karşı böbürlenmesin ve ona taşkınlık yapmasın!"*[46]

Açıklama

Haset kelimesi sözlükte kıskanma, kıskançlık ve çekememe manasına gelir. Bir terim olarak haset, başkasının sahip olduğu maddi-manevi imkân ve nimetin yok olmasını istemek demektir. İmrenme ve hayırda rekabet anlamındaki gıpta ise başkasının sahip olduğu maddi veya manevi imkânın kalmasını, ona kendisinin de ulaşmasını arzulamak demektir. Gıpta meşrudur, haset ise haramdır.[47]

Görsel 5.4: Kendini beğenmek değil, kendini ve sınırlarını bilmek önemlidir.

Pek çok kötülük, düşmanlık ve iftiranın arkasında haset vardır. Yüce Kur'an'ın beyanlarından, İblis'in Âdem'e (as) secde etmemesi ve Allah'a (cc) isyan etmesinin temelinde haset olduğu, Kâbil'in Hâbil'i katletmesinin arkasında da hasedin yattığı anlaşılır. Hz. Yusuf'un (as), bizzat kardeşleri tarafından kuyuya atılmasının arkasında da haset vardır. Yüce Kur'an, haset ettiği vakit hasetçinin şerrinden Allah'a (cc) sığınmak gerektiğini de öğretir.[48]

Hadislerde haset hastalığının hemen yanı başında kin, dedikodu, düşmanlık, aldatma gibi günahların ve şeytanın yer alması,[49] iman ile hasedin kulun kalbinde bir arada bulunamayacağının açıklanması;[50] hasedin kardeşlik ve sosyal barış için büyük bir tehdit ve tehlike oluşturduğunu, ayrıca gıybet ve iftira gibi pek çok musibete de sebep olduğunu hatırlatır.

45 Müslim, "İman", 147; Tirmizî, "Birr", 61; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned,* 1/399.
46 Müslim, "Cennet", 64; Ebû Dâvûd, "Edeb", 40; Tirmizî, "Menâkıb", 67; İbni Mâce, "Züht" 16.
47 Çağrıcı, "Haset".
48 Felak suresi 5. ayet.
49 Tirmizî, "Kıyamet", 56; İbni Mâce, "Züht", 24; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 1/165.
50 Nesai, "Cihat", 8.

Özgüven eksikliği ile kin ve düşmanlık beslemek, hasedin sebepleri arasındadır. Haset, diken gibi batan ve tedavisi çok zor olan bir hastalıktır. Resulü Ekrem'in (sav) diliyle *"Haset, ateşin odunu yiyip bitirdiği gibi iyilikleri de yer bitirir."*[51] Dışa vuran bir tehlike, bir düşünce ve davranış bozukluğu olarak hasedin tedavisi o kadar da kolay değildir. "Zarara rıza gösteren kimseye acınmaz." kaidesi gereği, belki haset illetiyle kendini tüketen ve çevresine zarar veren insana acınmaması gerektiği düşünülebilir. Ama ne olursa olsun **"Kıskançlık duyduğunda haset edenin şerrinden şafağın Rabb'ine sığınırım."**[52] diyerek Allah'a (cc) sığınılmalı, bu zayıf insanlara İslam'ın üstün ahlakı gösterilerek tedavi yoluna gidilmeli, sabır ve metanet gösterilmeli, şefkat ve merhametle yaklaşılarak kıskançlık ateşi söndürülmelidir. "Hedef yolunda edep, her edepsize tahammül etmektir." sözü, bu konuda geçerli olmalıdır. Çünkü bela ve tehlikeyi defetmenin en güzel yolu, iyi muamele ve keremdir. Nitekim yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"İyilik ile kötülük bir değildir. Sen (kötülüğü) daha güzel olan ile sav. İşte o zaman seninle arasında düşmanlık olan kimse, bir dost ve samimi bir arkadaş gibi davranır."**[53]

BİLGİ KUTUSU

"...Şüphesiz ki Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez."

(Nisa suresi 36. ayet)

DEĞERLENDİRELİM

Hasetten kaynaklanan ilk isyan hareketinin gökte, ilk cinayetin ise yerde işlenmesi dikkat çekicidir.

Hasedin ortaya çıkardığı olayların sebep ve sonuçlarını sınıfta değerlendiriniz.

İmam Tirmizi, *"Kalbinde zerre kadar iman bulunan kimse cehenneme girmez."* hadisinin, "Cehennemde ebedi olarak tutulmaz." anlamına geldiğini selef âlimlerinden naklederek söz konusu *"Kalbinde zerre kadar kibir olan cennete giremez."* hadisinin de aynı istikamette anlaşılması gerektiğine işaret eder.

Kibir; insanın kendini başkalarından üstün görüp büyüklenmesi ve haddini bilmemesi demektir.[54] Kibir, ucuptan, ucup da cehaletten kaynaklanır. Ucup; egoizm, kendini beğenmek ve benmerkezci davranmak anlamına gelir. Gerek ucup gerekse onun bir ileri aşaması olan kibir, tedavisi güç bir hastalık ve insanı helake sürükleyen bir afettir. Kufeli tâbiin âlimlerinden Mesrûk (ö. 63/683) diyor ki: "Kişiye bilgi olarak Allah'tan korkması, cehalet olarak da kendini beğenmesi yeter."[55] Demek oluyor ki ucup ile kibir hastalığı, haddini bilip Allah'a (cc) sığınarak ve başkalarına alçak gönüllü davranarak tedavi edilebilir. Ucup ve kibirin zıddı, alçak gönüllü olmak anlamına gelen tevazudur. Tevazu, iki aşırı uç olan tekebbür ile tezellül arasında orta yoldur. Bazen kibir ile vakar, tevazu ile de tezellül birbirine karıştırılır. Tekebbür, kibirin eylem ve davranışa dönüşmesi, tezellül ise zillete düşmek demektir.

51 Ebû Dâvûd, "Edep", 44; İbni Mâce, "Züht", 22.
52 Felak suresi 1-4. ayetler.
53 Fussilet suresi 34. ayet.
54 Çağrıcı, "Kibir".
55 Çağrıcı, "Ucb".

Görsel 5.5: "... Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir..." (Hadid suresi 4. ayet)

Tabiatı itibariyle insan, kendini beğenip öne çıkaran ve başkalarını hor görüp aşağılayan kimselerden hoşlanmaz. Aynı şekilde tevazu diye müminin kendini zillete düşürmesi, onun onur ve şahsiyetiyle bağdaşmaz. Zira mümin ancak izzetiyle yaşayabilir. Güçlünün önünde iki büklüm olup da güçsüzlere ve zayıflara sert ve soğuk davranmak hem ahlaki bir zaaf hem de önemli bir kişilik problemidir. Kibir ve gurura kapılarak dünyevileşen insan, Gazneli Mahmud'un şu şiirinden ders çıkarmalıdır: "Öldükten sonra yoklasın kafatasın mezarda her ölenin / Farkı var mı bakalım hükümdarla kölenin!"

Yüce Kur'an şu uyarıda bulunur: **"Küçümseyerek, kibirlenerek insanlardan yüzünü çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah kendini beğenip, övünüp duranları asla sevmez. Yürüyüşünde ölçülü ve dengeli ol, sesini de alçalt. Unutma ki seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."** [56]

Peygamberimiz (sav) de şu uyarıda bulunur: *"İsraf etmeyerek, kibir ve gurura kapılmayarak yiyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk ediniz."*[57] Bu hadisten ilham aldığı anlaşılan Abdullah bin Abbas (ra) diyor ki: "İki şey sana bulaşmadığı sürece dilediğini ye, dilediğini giy: İsraf, kibir ve gurur."[58] Bilinmelidir ki şöhret zaafı ve gösterişin temelinde kibir vardır. Kibir de "gereksiz ve dengesiz harcama, gösterişli ve müsrif yaşam tarzı" demek olan lüksü doğurur.

Hayat rehberimiz Resulü Ekrem (sav), yaş ve seviye itibariyle farklı insan gruplarına tevazu ahlakını şöyle göstermiştir:

Ebu Mesud (ra) anlatıyor: Bir adam, Resulü Ekrem (sav) ile görüşmek üzere geldiğinde adamı heyecan sardığından titremeye başladı. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu: *"Sakin ol, ben bir kral değilim. Ancak ben, kurutulmuş et (kadîd) yiyen, Kureyş kabilesinden bir kadının oğluyum."*[59]

Ömer bin Sâib'den rivayet edilen şu örnek de dikkate değerdir: "Resulullah otururken sütbabası çıkageldi. Resulullah hemen elbisesinin bir tarafını serdi ve onu üzerine oturttu. Sonra sütannesi geldi. Elbisenin öbür yarısını da serdi ve sütannesini üzerine oturttu. Daha sonra (erkek) sütkardeşi gelince de ayağa kalktı ve onu önüne oturttu."[60]

56 Lokman suresi 18-19. ayetler.
57 Buhârî, "Libas", 1; Nesâî, "Zekât", 66; İbni Mâce, "Libas", 23.
58 Buhârî, Libâs, 77.
59 İbni Mâce, "Etime", 23.
60 Ebû Dâvûd, "Edeb", 120.

5. BİR SAHABİ RAVİ TANIYORUM: HZ. ENES BİN MALİK (RA)

Hicretten on yıl önce dünyaya gelen Enes bin Malik (ra), Resulü Ekrem'e (sav) hizmetiyle tanınan meşhur bir sahabidir. Ensardandır ve Hazreç kabilesine mensuptur. Medine-i Münevvere'ye hicret edildiği yıl, Resulü Ekrem'e (sav) hizmet etmesi için getirildiğinde Enes (ra) henüz on yaşında, okuma bilen zeki bir çocuktu. Hz. Peygamber'e on yıl hizmet ettiğinden Hadimü'n-Nebî (Peygamber'in hizmetkârı) lakabıyla anıldı. Topladığı ekşi bir bakla çeşidi sebebiyle, Ebu Hamza künyesini ona Resulullah (sav) vermişti. Künyesinin Ebu'n-Nadr olduğunu söyleyenler de vardır. Enes'in (ra) annesi, Peygamberimiz (sav) ile arasında süt akrabalığı gibi bir mahremiyet bağı bulunan Ümmü Süleym'dir. Babası Malik'in, zevcesi Ümmü Süleym'in Müslüman olmasına kızarak Şam'a gittiği ve orada öldüğü rivayet edilir. Enes'in (ra) üvey babası Ebu Talha (ra) ise tanınmış sahabilerdendir.

BİLGİ KUTUSU

Resulullah (sav) Medine'ye geldiğinde ensarın hepsi hizmet etmek için yarışa girmişti. Enes bin Malik'in (ra) annesi, Peygamberimize (sav) gelerek "Ey Allah'ın Resulü, benim size verebilecek başka bir şeyim yok. Yardımcı olması ve hizmetinizde bulunması için oğlumu size bırakıyorum." teklifinde bulunmuş, Resulullah (sav) da onun bu samimi teklifini kabul etmiştir.

Enes (ra), gazvelerde Resulü Ekrem'in (sav) yanından hiç ayrılmamış, onun vefatından sonra fetih hareketlerine katılmış ve ondan öğrendiği adap ve ahlakı hayatının her aşamasında göstermiştir. Resulullah'a (sav) her zaman istediği gibi davranamadığını ifade eden Enes (ra), bununla birlikte hizmette kusur işlediğinde bile ondan bir defa olsun azar işitmediğini, Hz. Peygamberin bir hatası yüzünden kendisini uyaracak olan eşlerine, "Bırakın çocuğu! O, Allah'ın dilediğinden başka bir şey yapmamıştır." diyerek onları yatıştırdığını söyler.

Resulü Ekrem (sav) umumiyetle Enes'e "yavrucuğum" diye hitap eder, bazen de "iki kulaklı" (zü'l-üzüneyn) diye takılarak onunla şakalaşırdı.[61] Enes (ra), vefatından sonra Resulullah'ı (sav) çok özlediğini, sık sık rüyasında gördüğünü, huzuruna varıp "Ya Resulallah, küçük hizmetkârın geldi!" demeyi çok arzu ettiğini söylerdi. Enes (ra), çok sevdiği Resulullah'ın (sav) birkaç saç telini yanından ayırmazdı. Ölünce de saç telinin dilinin altına konulmasını vasiyet etmiş ve vasiyeti yerine getirilmişti.

61 Ebû Dâvûd, "Edeb", 84; Tirmizî, "Menâkıb", 45; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/117.

Enes bin Malik (ra), İslam tarihinde çok sayıda hadis rivayet etmiş olan yedi sahabeden biridir. Kendisinden toplam 2286 hadis rivayet edilmiştir. Hadis konusunda bir sorunla karşılaştıklarında, Basra halkı "Gelin, doğrusunu Enes'ten (ra) öğrenelim." diyerek ona başvururlardı. Ömrünün sonlarına kadar hafızası güçlü kalan Enes bin Malik (ra), engin hadis bilgisiyle insanlara yol göstermiştir. 103 yaşında, hicri 93 yılında Basra'da vefat etmiştir.[62]

Allah ondan razı olsun.

PAYLAŞALIM

Enes bin Malik'ten (ra) rivayet edilen bazı meşhur hadisler:

Zalime yardım, onu zulümden engellemektir.

(Buhârî, "Mezalim", 4)

Kişi sevdiği ile beraberdir.

(Müslim, "Birr", 50)

Yukarıda verilen hadislerle ilgili şerh kitaplarında yazılanları araştırarak arkadaşlarınızla paylaşınız.

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....

62 "Enes bin Malik", 2/445-448.

5. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(müksirun, gıpta, ahlak, gıybet, tevazu, vicdan, koğuculuk, haset)

1. ”Elbette sen yüce bir ..... üzeresin.” (Kalem suresi 4. ayet)

2. ..... doğruyu yanlıştan ve iyiyi kötüden ayırabilme, iyilik yapınca mutlu olma, haksızlık yapınca pişman olma hissi veren manevi kabiliyettir.

3. İki tarafın arasını bozmak maksadıyla söz taşımaya ..... denir.

4. Kibir, insanın kendini başkalarından üstün görüp büyüklenmesi ve haddini bilmemesi demektir. ..... ise kibrin zıddıdır.

5. En çok hadis rivayet eden yedi sahabeye ..... denir.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. “الدين النصيحة” hadisinde geçen “nasihat” kelimesi ne anlama gelmektedir? Örnekler vererek açıklayınız.

.....
.....
.....

2. Rıfk ne demektir? Rıfkın önemine dair bir hadis yazınız.

.....
.....
.....

3. Enes bin Malik’in (ra) hadis ilmi açısından önemi nedir? Açıklayınız.

.....
.....
.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. Bireysel ve toplumsal ahlaka ilişkin hadisler, hadis kitaplarında farklı bölüm başlıklarında yer alır.

Aşağıdakilerden hangisi bu bölüm başlıklarından biri değildir?

A) Birr ve Sıla
B) Cenaiz
C) Edep
D) Fezail
E) Züht

2. "Hz. Peygamber (sav) "Hangi Müslüman daha faziletlidir?" sorusuna "Elinden ve dilinden Müslümanların zarar görmediği kimsedir." şeklinde cevap vermiştir."

(Buhârî, "İman", 4)

Buna göre aşağıdakilerden hangisi Müslümanlara dil ile verilen zararlardan biri değildir?

A) Gıybet etmek
B) Gıpta etmek
C) Koğuculuk yapmak
D) İftira etmek
E) Yalan söylemek

3. "Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Âdem kıssasında iblisin Âdem'e secde etmeyerek isyan etmesi gökte işlenen ilk günah olarak ifade edilmektedir. Yine Âdem'in oğullarından Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi de yeryüzünde işlenen ilk günah olarak bilinir."

Buna göre gökte ve yerde işlenen ilk günahın sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Bencillik
B) Düşmanlık
C) Gıybet
D) Haset
E) İsyan

4. "Hz. Peygamber'in her hali etrafındakiler için en güzel örnekti. O bir peygamber ve toplumun lideri olmasına rağmen hiçbir zaman kendisini ashabından ayrı tutmaz, asla üstünlük taslamazdı. Bir gün kendisiyle konuşmaya gelen bir adamın heyecandan titremesi üzerine "Korkma! Ben bir kral değilim. Ben sadece (güneşte) kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum." demişti.

(İbni Mâce, "Et'ıme", 30)

Yukarıdaki metinde Hz. Peygamber'in hangi özelliğinden bahsedilmektedir?

A) Adaletinden
B) Güvenilirliğinden
C) Hayâsından
D) Merhametinden
E) Tevazuundan

5. Sevgili Peygamberimiz, "Mümin bal arısı gibidir. Temiz olanı yer, temiz olanı (bal) üretir, bir çiçeğe konduğunda onu kırıp bozmaz." buyurmuştur. Bu teşbihiyle o mümini kırıp dökmeyen, temiz ve meşru işler yapan, yararlı ve nazik bir insan olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan kabalığı ve edepsizliği sebebiyle insanların terk ettiği ve etrafından uzaklaştığı kimseyi ise "en şerli kişi" olarak nitelemiştir.

Parçada bahsedilen ahlaki özellik aşağıdakilerden hangisidir?

A) Birr
B) Edep
C) Merhamet
D) Rıfk
E) Tevazu

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Hadis ilminde ravilerin kusurları hakkında konuşup onları tenkit etmek gıybet olarak değerlendirilir.

2. (----) Haset, kardeşlik ve sosyal barış için büyük bir tehlike; gıybet, iftira, cinayet gibi pek çok günahın da sebebidir.

3. (----) Edep, iyi ve güzel ahlakı esas almak; söz, fiil ve davranış bakımından övgüye değer özellikleri hayata geçirmek demektir.

4. (----) Ahlaki gelişimlerini sağlamak için çocuklara sert davranmak gerekir.

5. (----) Bir hadis rivayetinde müminde korkaklık, yalancılık gibi kötü özellikler bulunsa da asla cimri olamayacağı belirtilmiştir.

6. (----) Enes bin Malik, Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunurken küçük yaşta olmasına rağmen hiç hata yapmamıştır.

7. (----) Bir hadiste öfkelenen kişinin -karşısındakini istediği gibi cezalandıracak konumdayken- öfkesini yenip sabretmesi gücün asıl göstergesi olarak belirtilmiştir.

Daha fazla soruya ulaşmak için...

6. ÜNİTE

“De ki: Rabb’im adaleti emretti...” (Araf suresi 29. ayet)

6. Ünite Pdf Dosyası

6. Ünite Sunu Karekodu

SOSYAL İLİŞKİLERLE İLGİLİ HADİSLER

HAZIRLIK ÇALIŞMALARI

1. Aile bireylerinin birbirleri üzerindeki hak ve sorumlulukları nelerdir? Maddeler halinde sıralayınız.
2. Doğruluk ve dürüst davranışın insan ilişkilerindeki olumlu etkilerini yorumlayınız.
3. Akrabalarla ilişkilerde karşılıklı ziyaretlerin önemi nedir? Açıklayınız.
4. Hz. Peygamberin Veda Hutbesi hakkında hatırladıklarınızı kısa notlar hâlinde hazırlayınız.

1. AİLE İÇİ İLETİŞİM

1- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي.“

İbn Abbas'tan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Sizin en hayırlınız, aile fertlerine karşı en iyi olanınızdır. Aile fertlerine karşı en iyi olanınız da benim."*[1]

Görsel 6.1: Mutlu aile, mutlu toplumun temelidir.

2- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :” يَا بُنَيَّ إِذَا دَخَلْتَ عَلَى أَهْلِكَ فَسَلِّمْ يَكُونُ بَرَكَةً عَلَيْكَ وَعَلَى أَهْلِ بَيْتِكَ .“

Enes bin Malik (ra) diyor ki: Resulullah bana *"Yavrucuğum! Aile fertlerinin yanına girdiğinde selam ver ki sana ve ev halkına bereket olsun."* buyurdu.[2]

OKUYALIM - DEĞERLENDİRELİM

Hz. Peygamber, aile fertlerine samimi ve içten muamele eder, sevdiğini ve değer verdiğini hissettirir, onların sevinçleriyle sevinir, üzüntüleriyle üzülürdü. Aile ortamında sevgi, saygı, nezaket ve adalete dayalı sıcak ve ahenkli bir hayat sürdürürdü. O, asla baskı yapmaz ve zor kullanmazdı. Aşağılayıcı ve can sıkıcı sözlere, azar ve dayak gibi onur kırıcı yollara tevessül etmezdi. Aynı zamanda o, dünyanın geçiciliğini ve ahiret hayatının ebediliğini anlatır, gereksiz harcamalardan ve gösterişten uzak sade bir yol izlenmesi gerektiğini dile getirirdi.

Peygamberimizin (sav) aile fertleriyle ilişkisi ile günümüzdeki aile bireylerinin birbirleriyle olan ilişkilerini arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

1 İbni Mâce, "Nikâh", 50.
2 Tirmizî, "İstizan", 10.

3- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”لَا يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقًا رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ.“

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Mümin erkek, mümin kadına (eşine) kin beslemesin. Şayet onun bir huyunu beğenmezse bir başka huyundan hoşlanabilir."*[3]

Açıklama

Aile içi iletişim, aile üyeleri arasında kurulan ilişkiler bütününü ifade eder. Aile yuvasında anne-baba ile çocuklar arasında doğru bir iletişimin kurulması, çocukların karşılaştıkları problemleri, düşünce ve duygularını dile getirmeleri ve konuşarak onlara çözüm yolu bulunması çok önemlidir. Aile içi sevgi ve saygı bağlarının güçlenerek sürdürülmesi için de buna ihtiyaç vardır.

Görsel 6.2: Aile içi iletişimde sevgi ve merhamet önemli duygulardır.

Anne-babanın dayanışması, anlayış ve davranış bütünlüğü çocukların ruh sağlığını olumlu etkiler, aile içi iletişimi kolaylaştırır, mutlu ve huzurlu bir ortam oluşturur. Hiç şüphesiz, aile içinde oluşan ortam, toplum ve devlet yapısına olumlu veya olumsuz bir sonuç olarak yansıyacaktır.

İlk hadis metninde geçen ve "aile fertleri" diye tercüme edilen ehl (أَهْـل) kelimesi, eş (anne) ve çocukları anlamında kullanılır. Kelimenin, hısım ve akrabayı içine alacak şekilde daha kapsamlı kullanıldığı da bilinir.

BİLGİ KUTUSU

Peygamberimiz (sav), kızı Rukiyye'ye şöyle demiştir: "Kızım, (eşin) Osman'a ikram et, ona değer ver ve ona saygılı ol. Zira ashabım içinden ahlak bakımından en çok bana benzeyen odur."

Aile fertleri arasında doğru ve etkili bir iletişim kurabilmenin yolu, İslam'ın ahlak ve adap anlayışından geçer. Bir kimse her şeyden evvel, kendisini aile fertlerine, dünyanın en sevimli insanı olarak kabul ettirmelidir. Bu sebeple, her daim hayat rehberimiz olan Hz. Peygamber'in (sav) aile içi münasebetleri örneklik açısından büyük önem taşır.

Hz. Peygamber (sav), namaz ibadetini eşine ve çocuklarına hatırlatırdı. Hz. Peygamber, eşler arasında görülen kıskançlık, bencillik, dedikodu, mal ve eşyaya düşkünlük gibi olum-

3 Müslim, "Radâ", 61; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/329.

suz davranışlara hep sabır ve metanetle yaklaşırdı. Aile içi problemler, konuşularak ve danışılarak çözülürdü. Bazen de Kur'an ayetleri, olayı çözüme kavuşturuyordu. Mesela Hz. Aişe, İfk Hadisesi diye bilinen iftiraya maruz kalmıştı. Onu hüzne boğan bu hadise, şu ayetlerle güneş gibi aydınlığa kavuşmuştu: **"Eğer dünyada ve ahirette Allah'ın lütuf ve merhameti üstünüzde olmasaydı içine daldığınız bu iftiradan dolayı size mutlaka büyük bir azap isabet ederdi. Çünkü siz bu iftirayı dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu sanıyorsunuz. Hâlbuki bu, Allah katında çok büyük bir suçtur. Onu duyduğunuzda: 'Bunu konuşup yaymamız bize yakışmaz. Haşa! Bu, çok büyük bir iftiradır.' demeli değil miydiniz?"**[4] Böylece Aişe (ra), bizzat Kur'an tarafından aklanmış oldu.

DEĞERLENDİRELİM

Sahih-i Buhari şarihi İbn Battâl diyor ki: "Çocuklara selam vermek, onları şeriatın adabına alıştırma, yaşlıların kibir ve gururu bırakarak şefkat ve tevazu örneği göstermeleri anlamı taşımaktadır."

Yukarıdaki sözü büyüklerin küçüklerle olan ilişkisi açısından değerlendiriniz.

PAYLAŞALIM

Aile fertlerinin birbirine sevgi ve nezaketle yaklaşmasının insan davranışları üzerindeki olumlu etkileri konusunda fikirlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Ailenin huzur ve saadeti, eşlerin birbirlerine katlanmaları, elbirliği yaparak dengeli, tutarlı ve orta bir yol izlemeleriyle mümkündür. Hayatın her aşamasında, acı ve tatlı zamanlarında, sevinç ve hüzün günlerinde aynı duygu ve heyecanı yaşayarak eşlerin birbirlerine destek vermeleri ve özel zaman ayırarak sohbet etmeleri son derece önemlidir.

Bu konuda Hz. Ali der ki: "Güzel ahlak; haramlardan kaçınmak, helal kazanç titizliği göstermek, aile efradına cömert davranmaktır."

Peygamber (sav); eşlerinin farklı ruh hallerini, duygu ve düşüncelerini göz önünde bulundurur, gerektiğinde nazlarını çeker ve susarak problemin üstesinden gelirdi. Nitekim Hz. Aişe diyor ki: Safiyye gibi güzel yemek yapanı görmedim. Resulullah benim evimde iken Safiyye ona yemek göndermişti. Ama ben, aşırı derecede duyduğum kıskançlıktan dolayı titredim. Hemen kalkıp tabağı kırdım. Fakat sonra pişman oldum ve dedim ki:

BİLGİ KUTUSU

مَا اَحَلَّ اللّٰهُ شَيْئاً اَبْغَضَ اِلَيْهِ مِنَ الطَّلاَقِ

"Allah'ın helal kıldıkları arasında en sevmediği şey talak yani boşanmadır."

(Ebû Dâvûd, "Talak", 3)

4 Nur suresi 14-16. ayetler.

– Ya Resulullah, bu yaptığımın kefareti (bedeli) nedir?

Bu sualime Resulullah,

– *Tabağa misliyle tabak, yemeğe misliyle yemek,* diye cevap verdi.[5]

Hz. Peygamber, bir baba ve dede olarak çocuklarına düşkün, çok şefkatli ve merhametli idi. Hz. Fatıma, babası Hz. Peygamber'in yanına girdiği zaman (Peygamberimiz) onun için ayağa kalkar, elinden tutar, onu öper ve kendi yerine oturturdu. Fatıma da (ra) Peygamberimiz (sav) yanına girdiği zaman hemen ayağa kalkar, onun elinden tutar, öper ve onu kendi yerine buyur ederdi .[6] Vefatına sebep olan hastalığında Peygamber (sav), biricik kızının üzüldüğünü görünce *"Fatıma! Sen mümin kadınların hanımefendisi olmaya rıza göstermez misin?"* diyerek onun ruhunu okşardı .[7]

Peygamberimiz (sav) Üsame bin Zeyd (ra) ve torunu Hasan'ı (ra) kucağına alıp *"Allahım, bu ikisini sev, ben bu ikisini seviyorum!"* dedi .[8]

Oğlu İbrahim'in son anlarına şahit olan Peygamberimiz (sav) yaşlı gözlerle şöyle diyordu: *"Göz yaşarır, kalp mahzun olur. Başka bir şey değil (sadece Rabbimizin razı olacağı şeyler söyleriz). Vallahi İbrahim, biz senden dolayı hakikaten üzgünüz."*[9]

İkinci hadiste Sevgili Peygamberimizin Hz. Enes'i aile fertlerine selam vermenin önemi konusunda bilgilendirdiği görülmektedir. Eve giren herkes selam vermenin hem bir sünnet hem de bir görgü kuralı olduğunu bilerek selam vermeye özen göstermelidir Bu alışkanlık, çocukluktan itibaren kazanılacak önemli bir inceliktir.

Selamlaşmak, karşılıklı olarak sağlık ve esenlik dileklerinde bulunmak demektir. Nitekim **"Size bir selam verildiğinde ya daha güzeli ile veya dengi ile cevap verin..."**[10] ve **"...Evlere girdiğiniz zaman, Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak kendinize, birbirinize selam verin..."**[11] ayetlerinde, hayat kökünden gelen ve selam diye tercüme edilen tahiyye kelimesi; sağlıklı, mutlu ve uzun ömür dilemek

YAZALIM

İnsanlar arası ilişkilerle ilgili aşağıdakilere benzer sözler bularak verilen boşluklara yazınız.

- Kusursuz güzel olmaz.
- Kusursuz dost arayan dostsuz kalır.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

5 Ebû Dâvûd, "Büyû", 91; Nesâî, "İşretünisa", 4.
6 Ebû Dâvûd, "Edeb", 143-144.
7 Buhârî, "İstizan", 43.
8 Buhârî, "Fezâil ashâbinebi", 18.
9 Müslim, "Fezâil", 62.
10 Nisa suresi 86. ayet.
11 Nur suresi 61. ayet.

anlamındadır. Açıktır ki **"Müminler, zorluklara katlanmalarının karşılığı olarak cennet konağıyla ödüllendirilecek; orada selamla, sağlık ve esenlik dilekleriyle karşılanacaklar."**[12]

Evde hiçbir kimsenin olmaması hâlinde bile "Esselâmu aleynâ / Ve alâ ibâdillâhissâlihîn" duasıyla selam verilerek eve girilmesi tavsiye edilir. Kelede bin Hanbel (ra) diyor ki: "Nebi'nin yanına gittim ve selam vermeden huzuruna girdim. Bunun üzerine nebi şöyle buyurdu: *"Geri dön ve de ki: Esselâmüaleyküm, girebilir miyim?"*[13] Yine nebi eve girmeden önce izin alınması gerektiğini bir edep olarak öğretir: *"İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin."*[14]

Üçüncü hadis, şu ayeti hatırlatır: **"Ey iman edenler, onlarla (eşlerinizle) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmazsanız Allah'ın hakkınızda çok hayırlı kılacağı bir şeyden de hoşlanmamış olabilirsiniz."**[15] Demek oluyor ki aile yuvası kuran eşler kusursuz değildir. İnsan, hoşlanmadığı huy ve davranışları gözünde büyüterek eşinden nefret etmemelidir. Dünyada kusursuz insanın olmadığını düşünmeli, beğendiği yanlarını hesaba katarak eşiyle iyi geçinmeye çalışmalıdır. Beğenmediği taraflarını da zamana bırakmalıdır. Çünkü eşinde sevmediği huy ve davranış varsa hoşlandığı meziyetler mutlaka bulunacaktır. Eşler birbirinin fiziki özelliklerini problem ederek evliliğe zarar vermemelidir. İlişkide empati kurarak davranışlara yön vermek esas olmalıdır.

Ne var ki sabır ve samimi çabalara rağmen eşler arasında tek yanlı veya karşılıklı sevgi ve saygı bağlarının koptuğu bir aile kurumunda artık ciddi bir problem var demektir. Şüphesiz ruh ve anlamını kaybeden bir aile kurumu, iki tarafa da acı ve ıstırap yaşatır. Böyle bir cehennem hayatından kurtulmanın yolu, son çare olarak boşanmaktır. Fakat boşanmanın da Allah'ın (cc) sevmediği bir durum olduğunun bilinmesi gerekir.

2. ALIŞVERİŞ

1-عَنْ أَبِى هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلاً فَقَالَ: " مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ قَالَ أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللهِ قَالَ أَفَلاَ جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَىْ يَرَاهُ النَّاسُ مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّى. "

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) bir buğday yığınına rastlamış, elini onun içine daldırmış ve oradan parmaklarına ıslaklık dokunmuştu. Bunun üzerine

– *Bu nedir, ey satıcı,* diye sordu. Adam,

12 Furkan suresi 75. ayet.
13 Ebû Dâvûd, "Edeb", 127; Tirmizî, "İstizan", 18.
14 Buhârî, "İstizan", 13; Müslim, "Edeb", 33-37; Ebû Dâvûd, "Edeb", 127; Tirmizî, "İstizan", 3; İbni Mâce, "Edeb", 17.
15 Nisa suresi 19. ayet.

– Onu yağmur ıslattı ya Resulallah, diye cevap verince Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

– *Halkın görmesi için ıslananı üste çıkarsaydın ya! Aldatan benden değildir!*[16]

BİLGİ KUTUSU

Aldatma kelimesinin hadis metnindeki karşılığı (غَشَّ) fiilidir. Bu fiilin özünde "bir kimseyi kasıtlı olarak yanıltıcı söz ve davranışlarla etkileyip onu akit (anlaşma) yapmaya razı etme" anlamı vardır.

2- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :" اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْأَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ ."

Ebu Saîd Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir; peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."*[17]

3- قَالَ ابْنُ عَبَّاس رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ (...)فقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " إِنَّ الَّذِى حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا ".

Abdullah bin Abbas (ra) diyor ki: Peygamber (sav) *"Bir şeyin içilmesini haram kılan Allah, onun satışını da haram kılmıştır."*[18] diye buyurdu.

Açıklama

Ebu Hüreyre (ra) birinci hadisin vürud sebebini şöyle anlatır: Resulullah buğday satan bir adama rastladı. Satıcıya "Nasıl satıyorsun?" diye sordu. O da bilgi verdi. Bunun üzerine Resulullah'a, elini onun içine daldırması, işaret (vahy) edildi. O da elini daldırdı ve onun ıslak olduğunu gördü. Bu olay üzerine Resulü Ekrem *"(Bizi) aldatan bizden değildir."* buyurdu.

DEĞERLENDİRELİM

Piyasaya sürülen mal ve eşyayı abartılı bir şekilde, olduğundan farklı gösteren reklamlar da bir çeşit aldatmadır. Çünkü mal ve eşyanın niteliğini abartarak tanıtmak, bir nevi yalan ve aldatma demektir.
Bu konuyu sınıfta değerlendiriniz.

16 Müslim, "İman", 164; Tirmizî, "Büyû", 74; İbni Mâce, "Ticaret", 36; Ebû Dâvûd, "İcâre", 50.
17 Tirmizî, "Büyû", 4; İbni Mâce, "Ticaret", 1; Darimi, "Büyû", 8.
18 Müslim, "Müsâkât", 68; Nesâî, "Büyû", 90; Darimi, "Büyû", 35.

Hadis, Müslüman tacirin sattığı malın kusurunu gizlememesi, doğru ve dürüst hareket etmesi gerektiğini ifade eder. Resulullah'ın (sav) "Bizden değildir." şeklinde uyarı niteliğindeki tehdidinden, kötü malı iyi diye pazarlayıp satmanın haram ve büyük bir günah olduğunu öğrenmekteyiz. Ayrıca hadis, maliyeci veya zabıta gibi yetkililerin piyasayı denetlemeleri ve satışta hile yapan esnafa müdahalede bulunmaları gerektiği mesajını da vermektedir.

BİLGİ KUTUSU

وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ

"Eksik ölçüp tartan hilekârlara yazıklar olsun!"

(Mutaffifin suresi 1. ayet)

İkinci hadis, sözünde ve işinde doğru, dürüst ve güvenilir olan tüccarın Allah (cc) nezdindeki itibarının ve ahiretteki makamının büyük olacağını vurgular. Bu hadis, şu ayeti kerimeyi hatırlatır: **"Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraberdirler, bunlar ne güzel arkadaşlardır. Bu lütuf Allah'tandır, bilen olarak Allah yeter."**[19]

Hz. Ömer şöyle der: "Öyle bir kişinin namazı ve orucu sizi aldatmasın ki konuştuğunda yalan söyler ve kendisine bir şey emanet edildiğinde hıyanet eder."[20] Demek ki iş hayatında yalan söylediği ya da emanete riayet etmediği için itibarını yitirmiş olan bir insan namaz ve oruç ibadetinin hakkını verememiştir.

Bu yüzden Resulü Ekrem, *"Ey tüccar topluluğu! Alışveriş esnasında boş laf ve yemin edilir. Bu sebeple onu zekât ve sadaka ile telafi ediniz!"*[21] uyarısıyla, alışveriş esnasında söylenenlere dikkat edilmesi gerektiğini hatırlatır. Zira çarşı ve pazarda çok yemin edilir. Emanete hıyanet edilerek yalan, hile, aldatma ve kandırma yollarına başvurulabilir. Haksız rekabet, karaborsacılık, faizcilik, tefecilik gibi günahlar sıkça işlenebilir.

Ayrıca Resulü Ekrem'in, *"Tarttığınız zaman ağır tartın."*[22] hadisinden ölçü ve tartı işlerinde satıcıların çok dikkatli ve dürüst davranmaları, hatta tartının müşteriye avantaj sağlayacak şekilde yapılması gerektiği anlaşılır. Zira eksik tartmak da bir nevi hırsızlıktır. Şüphesiz bu uygulama, helal yolla kazanç peşinde olan fedakâr satıcıya itimadı artırdığı gibi aldatılmadığını aksine kendisine cömert davranıldığını gören müşteri için de bir mutluluk vesilesi olacaktır.

BİLGİ KUTUSU

İslam hukukuna göre bir malın satış akdine konu olabilmesi için onun dinin hükümlerine ve ahlakın ilkelerine aykırı olmaması gerekir. Başka bir deyişle, satılan malın mütekavvim (değer ifade eden bir niteliğe sahip) ve hukuki tasarrufa uygun olması şarttır.

19 Nisa suresi 69-70. ayetler.
20 Beyhaki, *Sünenü'l-Kübra*, VI/288.
21 Tirmizî, "Büyû", 4.
22 İbni Mâce, "Ticaret", 34.

Ölçü ve tartı konusunda titizlik göstermeyen ticaret ehline yönelik tehdit içeren pek çok ayeti kerime vardır. Onlardan birisi şudur: **"Eksik ölçüp tartan hilekârlara yazıklar olsun. Onlar insanlardan kendilerine bir şey aldıkları zaman tam ölçerler. Kendileri başkalarına bir şey ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçer ve tartarlar. Onlar tekrar diriltileceklerini sanmıyorlar mı?"**[23]

Üçüncü hadisi rivayet eden Abdullah bin Abbas (ra), üzümün sıkılmasıyla imal edilen şarabın hükmü kendisine sorulunca üzerine şu vakayı anlatmıştır: Bir adam, Rasulullah'a (sav) bir tulum şarap hediye etti. Resulullah (sav),

– *Bunu Allah'ın haram kıldığını bilmiyor musun,* diye sordu.

Adam,

– Hayır, cevabını verdi ve hemen orada birine bir şeyler fısıldadı.

Resulullah,

– Ona ne fısıldadın, diye sordu.

– Onu satmasını emrettim, dedi adam.

Bunun üzerine Resulullah,

– *İçilmesini haram kılan (Allah) satışını da haram kılmıştır,* buyurdu.

Adam derhal tulumu açtı ve içindekini yere akıtıp gitti.

Görsel 6.3: Alışverişte esas olan dürüstlük ve itimattır.

Ölmüş hayvan, kan, pis sayılan şeyler, domuz eti ve şarap dinen mal kabul edilmediği için satım akdine konu olamazlar. Az da olsa alkol ihtiva eden içecekler de aynı hükme tabidir. Hatta Müslümanlarca bulundurulması bile yasak olduğundan şarap ve domuz etine zorla el konulur. Şarap imalatçısına üzüm satmak da caiz görülmez.

OKUYALIM - DEĞERLENDİRELİM

Resulullah zaman zaman devlet başkanı sıfatı ile çarşı ve pazarı denetlemiş, böylece halkın aldatılmasını önlemiş, bu davranışıyla daha sonraki idarecilere de örnek olmuştur. Peygamberimizin (sav) bu davranışını arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

23 Mutaffifin suresi 1-4. ayetler.

3. GİYİM-KUŞAM

1- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى عُمَرَ ثَوْبًا أَبْيَضَ فَقَالَ : " أَجَدِيدٌ ثَوْبُكَ أَمْ غَسِيلٌ " فَقَالَ فَلَا أَدْرِي مَا رَدَّ عَلَيْهِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اِلْبَسْ جَدِيدًا وَعِشْ حَمِيدًا وَمُتْ شَهِيدًا " أَظُنُّهُ قَالَ " وَيَرْزُقُكَ اللهُ قُرَّةَ عَيْنٍ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ."

Abdullah bin Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah Ömer'in üzerinde beyaz bir elbise gördü ve *"Elbisen yeni midir, yoksa yıkanmış mıdır?"* diye sordu. Ravi diyor ki: "Ömer'in buna ne cevap verdiğini bilmiyorum." Bunun üzerine Resulullah şöyle buyurdu: *"Yeni elbise giyesin, hamdederek yaşayasın ve şehit olarak ölesin!"* Ravi diyor ki: Sanırım şöyle devam etti: *"Ve Allah seni dünyada ve ahirette göz aydınlığı ile rızıklandırsın!"*[24]

2-عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "اِلْبَسُوا البَيَاضَ فَإِنَّهَا أَطْهَرُ وَأَطْيَبُ وَكَفِّنُوا فِيهَا مَوْتَاكُمْ."

Semüra bin Cündeb'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Beyaz renk elbise giyiniz. Çünkü beyaz, görünüm itibariyle daha hoş ve daha temizdir. Ölülerinizi de beyaz kefene sarınız."*[25]

Görsel 6.4: Kıyafetlerin temizliği namazın şartlarındandır.

3-عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ فَأَعْرَضَ عَنْهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَالَ: " يَا أَسْمَاءُ إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ لَمْ تَصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا وَهَذَا". وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ."

24 İbni Mâce, "Libas", 2.
25 Tirmizî, "Edeb", 46; İbni Mâce, "Libas", 5.

Aişe'den (ra) rivayet edildiğine göre Ebu Bekir'in (ra) kızı Esma (ra) üzerindeki ince elbise ile Resulullah'ın huzuruna vardı. Resulullah ondan yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu: *"Ey Esma! Kadın buluğ çağına eriştiği zaman, artık onun şu ve şu yerleri dışında bedeninin görülmesi uygun olmaz."*[26] Resulullah bunu söylerken yüzüne ve ellerine işaret etti.

DEĞERLENDİRELİM

Namazın şartlarından olan setriavret konusunu hatırlayınız. Kıyafetlerimizde bulunması gereken özellikleri sınıfta değerlendiriniz.

Açıklama

İlk hadisin İbni Mace rivayetinde, "Elbisen yeni midir, yoksa yıkanmış mıdır?" sorusuna Hz. Ömer'in "yıkanmıştır" diye cevap verdiği yer alır. Aynı bab başlığı altında, bir gün yeni bir elbise giyen Hz. Ömer'in "Mahrem yerlerimi örttüğüm ve hayatımda güzellik kazandığım elbiseyi bana giydiren Allah'a hamdolsun, diye dua ettiğini ve Resulü Ekrem'in bu şekilde dua edip eski elbisesini tasadduk eden kimsenin Allah'ın himayesinde olduğunu müjdeleyen hadisini nakleder.[27]

BİLGİ KUTUSU

Meşhur Arap dilcisi ve tefsir âlimi Ebu Zekeriyyâ Ferrâ (ö. 207/822) diyor ki:

"İslam öncesi cahiliye devrinde kadınlar, başörtülerini arkalarına salıverirler ve ön taraflarını (boyun ve yakalarını) açarlardı. Bunun üzerine Müslüman kadınlar örtünmekle emrolundular".

İkinci hadiste zikredilen beyaz renk elbise, sade ve gösterişsiz olma, maddi ve manevi temizliği temsil etme ve hoş bir görünüm sağlama gibi özellikleri nedeniyle Peygamberimiz (sav) tarafından tercih ve tavsiye edilmiştir. Resulü Ekrem'in sadece beyaz elbise giymediği, başka renk elbiseleri giydiği ve giyilmesine izin verdiği de bilinir. Demek oluyor ki "Beyaz renk elbise giyiniz." cümlesindeki emir kalıbı vücup (bağlayıcı dinî gereklilik) değil, müstehap bir hüküm ifade eder.

Üçüncü hadise göre kadının örtünmesi, dinin emri ve gereğidir. Allah Teala (cc), **"Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) esirgesinler, namus ve iffetlerini korusunlar! Açıkta kalan, kendiliğinden görünen kısmı müstesna olmak üzere ziynetlerini göstermesinler..."**[28] buyurur. Bu ayette geçen "açıkta kalan kısmı müstesna" tabiri, ulema tarafından genellikle yüz ve eller şeklinde anlaşılmıştır. Söz konusu hadiste istisna edilen yerlerin yüz ve eller olduğunu gösterir.

26 Ebû Dâvûd, "Libas", 31.
27 İbni Mâce, "Libas", 2.
28 Nur suresi 31. ayet.

Kadınların giyim kuşamı konusunda Rabbimiz şöyle buyurur: **"...Kadınlar başörtülerini yakalarının üzerine (kadar) koysunlar..."**[29] **"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaçtan dolayı dışarı çıktıkları zaman) dış elbiselerini (cilbâb) üstlerine almalarını söyle. Onların tanınıp incitilmemesi (kendilerine sarkıntılık edilmemesi) için en uygun olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir."**[30]

Yine yüce Rabbimiz, Müslüman kadın ve erkeklerin takva temelli ve sorumluluk bilinciyle gerçekleştirilen giyim kuşamına vurgu yapar: **"Ey Ademoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek elbise, süslenecek giysi yarattık. Takva elbisesi ise daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindendir. Belki onlar düşünüp ders alırlar."**[31]

Ayetikerimede geçen takva elbisesi; tevazu işareti sayılan elbise, sorumluluk bilincinin gereği olan sade ve mütevazı giysi, Allah (cc) korkusu, hayâ, salih amel, savaşta giyilen zırh ve miğfer gibi manalara gelir. Doğrusu takva elbisesinin bu manaların hepsini içerdiği düşünülebilir. Böylece örtünmenin toplumsal ve evrensel boyutu kolayca anlaşılır.

BİLGİ KUTUSU

وَ لِبَاسُ التَّقْوَي ذَلِكَ خَيْرٌ

"Takva elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır."

(Araf suresi 26. ayet)

Giyim kuşam hadisleri arasında bir de şöhret elbisesi vardır. Takva elbisesine ters düşen şöhret elbisesi, çevrenin dikkatini üzerine çekip çalım satmak için giyilen, kibir ve gurur izleri taşıyan, rengi veya tarzı alışılmışın dışında olan elbiselerdir. Bazı âlimlerin açıklamasına göre halkın dikkatini çekmek, zahit ve fakir görünmek gibi niyetlerle giyilen pejmürde, eski ve yamalı giysiler de şöhret elbisesi sayılır.

Burada Resulü Ekrem'in şu hadisi de zikredilmelidir: *"Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki ben onları dünyada görmedim: Birincisi ellerindeki öküz kuyruğu gibi kırbaçlarla halkı kırbaçlayan kimselerdir. İkincisi giyinmiş çıplak, kırıtarak ve salınarak yürüyen, başları deve hörgücü gibi kadınlardır. Bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar. Hâlbuki onun kokusu çok uzun mesafelerden hissedilir."*[32]

OKUYALIM - DEĞERLENDİRELİM

"Düzgün bir kıyafet, iyi bir tavsiye mektubudur."

Yukarıdaki sözü giyim kuşamın insan ilişkilerindeki önemi açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

29 Nur suresi 31. ayet.
30 Ahzab suresi 59. ayet.
31 Araf suresi 26. ayet.
32 Müslim, "Libas", 125.

"Allah'ım, Muhammed'in ev halkının rızkını geçinecek kadar kıl!"[33] diye dua eden Peygamberimizin (sav) gerek giyim kuşam gerekse yeme içme hususunda prensip olarak bulduklarıyla yetindiği; lüks ve israftan, kibir ve gösterişten kaçındığı; hep ümmetinin genel durumunu göz önünde bulundurarak orta yolu takip ettiği bilinir.

4. YEME-İÇME

1-عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : ’’ كُلُوا وَاشْرَبُوا وَالْبَسُوا وَتَصَدَّقُوا فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلاَ مَخِيلَةٍ.‘‘

Amr bin Şuayb'ın dedesinden rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"İsraf etmeyerek, kibir ve gurura kapılmayarak yiyiniz, içiniz, giyininiz ve tasadduk ediniz."*[34]

2-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : ’’ طَعَامُ الاثْنَيْنِ كافي الثَّلاثَةِ وطَعَامُ الثَّلاثَةِ كافي الأربَعَةِ .‘‘

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"İki kişinin yiyeceği üç kişiye, üç kişinin yiyeceği de dört kişiye yeter."*[35]

Görsel 6.5: Yeme içmede aslolan israftan kaçınmaktır.

3-عَنْ مِقْدَامِ بْنِ مَعْدِي كَرِبَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : ’’ مَا مَلأَ آدَمِيٌّ وِعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أُكُلَاتٌ يُقِمْنَ صُلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَةَ فَثُلُثٌ لِطَعَامِهِ وَثُلُثٌ لِشَرَابِهِ وَثُلُثٌ لِنَفَسِهِ.‘‘

Mikdâm bin Ma'dîkerib (ra) diyor ki: Ben, Resulullah'ı *"Hiçbir insan, midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. Oysa âdemoğluna kendini ayakta tutacak birkaç lokma yeter. Şayet mutlaka çok yiyecekse midesinin üçte birini yemeğine, üçte birini içeceğine, üçte birini de nefesine ayırmalıdır."* diye buyururken işittim.[36]

33 İbni Mâce, "Züht", 9.
34 Buhârî, "Libas", 1; Nesâî, "Zekât", 66; İbni Mâce, "Libas", 23.
35 Buhârî, "Etime", 11; Müslim, "Eşribe", 178; Tirmizî, "Etime", 21.
36 Tirmizî, "Züht", 47; İbni Mâce, "Etime", 50.

Açıklama

İsraf; savurganlık, sınırı aşma, aşırılığa kaçma, gereksiz tüketim ve dengesiz harcama demektir. İsraftan kaçınmanın maddi-manevi pek çok faydası ve hikmeti vardır. Genelde yüce Yaratıcı'nın taksim ettiği rızkın, özelde ise millî gelirin bütün kesimlere adil olarak dağılımı, piyasanın oturması ve fiyatların istikrar bulması ilk akla gelenler arasındadır. Çünkü israf; tüketimi körükleyen, arz-talep dengesini bozan ve fiyatların yükselmesine yol açan bir aşırılıktır.

BİLGİ KUTUSU

Zeytinyağı, hurma, bal, süt, et, tirit ve kabak yemeği Hz. Peygamber'in (sav) sevdiği yiyecekler arasında idi.

(Buhârî, "Et'ıme", 32)

Bununla beraber Peygamber Efendimiz'in yemek konusunda ayırım yapmadığı ve mevcut olanla karnını doyurduğu kesindir.

Bu itibarla, yeme içme ve giyim kuşam konusunda israftan kaçınılarak ihtiyaç fazlası beslenmekten ve gereksiz kılık kıyafet edinmekten uzak durulması, imkânların muhtaçlarla paylaşılması ve kullanılabilecek giysilerin dağıtılması gerekir.

Peygamberimizin (sav) *"Bir nehir kenarında da olsan abdestte yine israf söz konusudur."*[37] şeklindeki uyarısı, imkân ve nimetleri gereği gibi kullanma konusunda titizlik ve disiplin kazandırmaya yöneliktir.

İkinci hadisin başka bir tariki şöyledir: *"Bir kişinin yiyeceği iki kişiye, iki kişinin yiyeceği dört kişiye, dört kişinin yiyeceği ise sekiz kişiye yeter."*[38]

Son iki hadisiyle Resulü Ekrem (sav), müminin midesine aşırı düşkün olmamasını; tokgözlü, kanaatkâr ve fedakâr olup yiyeceğini paylaşmasını tavsiye eder. Birlikte yemenin bereket vesilesi olarak herkese yeteceği mesajını verir. Her şeyden önce mideyi tıka basa doldurmak yerine az yemek, sağlığı korur; aklın ve zihnin verimli çalışmasını sağlar. Her iki hadis de tıbbı Nebevi'nin temel niteliğini oluşturan koruyucu hekimlik açısından önemlidir. Gerçekten de hadis ve sünnetin öğrettiği yemek adabı dikkate alınmadan erdemli olmak kolay değildir.

ARAŞTIRALIM

Abdullah bin Abbas (ra) şöyle diyor: "İki şey sana bulaşmadığı sürece dilediğini ye, dilediğini giy: İsraf, kibir ve gurur."

Yukarıda verilen cümlede geçen kötü huylarla ilgili ayet ve hadislerde geçen anlatımları araştırınız.

Yeme içmede gerekli olan ölçü; Allah'a (cc) kulluk görevini ve geçimini sağlama sorumluluğunu yerine getirecek, vücudun kuvvetini devam ettirecek bir miktardır. Bu miktar, kişilerin ihtiyaçlarına göre az veya çok değişir.

37 İbni Mâce, "Taharet", 48; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 2/221.
38 Müslim, "Eşribe", 179-181; Tirmizî, "Etime", 21; İbni Mâce, "Etime", 2.

Az yemenin ve açlığın faydalarını maddeler hâlinde şöyle özetleyebiliriz:

1. Açlık anında kalbe ve beyne fazla kan hücumu olmadığı için düşünme gücü artar, anlayış ve seziş kabiliyeti gelişir. Sürekli tokluk tembellik doğurur, kalbi köreltir ve hızlı kavrama kabiliyetini zayıflatır.

2. Az yemek ve açlık, incelik ve gönül huzuru sağlar. Allah'ı (cc) anmaktan zevk almak ve zikre devam etmek bu sayede mümkün olur.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Aişe diyor ki:

"Üzerimizden aylar geçerdi de evimizde yemek pişirecek bir ateş yakmazdık. Bizim yemeğimiz sadece hurma ile sudan ibaretti. Ancak bize bir parça (hediye) et gelirse o başka!" (Buhârî, Rikâk, 17; Hibe, 1.)

"Hakikaten Resulullah bir günde iki defa doya doya ekmek ve zeytinyağı yemeden vefat etti."

(Müslim, "Zühd ve Rekâik", 29)

3. İnsan açlık anında Rabb'ine daha bir içtenlikle yönelir, kulluğunu idrak eder, acizliğini anlar, kibir ve gururdan uzaklaşır, Allah'ın (cc) yüceliğini, rahmet ve merhametininin sonsuzluğunu kavrar.

4. Aç kalan insan, muhtaç ve yoksulların hâlini anlar. Tok ise aç kimsenin hâlinden anlamaz. Böylelikle açlık çekenler, Allah Teala'nın (cc) nimetlerinin kıymetini bilir, azabını ve imtihanını unutmaz. Çünkü bazı toplumlar bol nimetlerle, bazıları da açlıkla imtihan olunur.

5. İnsanı her türlü kötülüğe sevkeden nefistir. Nefse hâkimiyet, az yemek ve açlıkla sağlanır. Çünkü Allah'ın emrine isyan, kuvvet ve şehvetten kaynaklanır. Kuvvet ve şehvetin kaynağı ise yeme içmedir. Yemeği azaltmak şehveti ve kuvveti zayıflatır.

6. Açlık, çok uyumayı engeller. Çünkü çok yiyenler çok uyurlar. Çok uyku ise kalbi karartır, zihnî faaliyetleri engelleyerek çalışmayı önler. Çok uyuyanlar Allah'a (cc) karşı kulluk görevlerini de hakkıyla yerine getiremezler. Âlimlerimiz, çok uykuyu bütün felaketlerin sebebi olarak kabul ederler.

7. Az yemek ibadetlere devamı kolaylaştırır, kalp ve gönül uyanıklığı sağlar, zaman kaybını önler.

8. Az yemek ve aç kalmak vücudun sağlıklı kalmasını ve bir kısım hastalıkların yok olmasını sağlar. Çünkü bir çok hastalığın sebebi oburluktur. Çok yemek özellikle mide, bağırsak, kalp ve damar hastalıklarının sebepleri arasında önemli bir yer işgal eder. Bu fizyolojik ve biyolojik hastalıklar, psikolojik rahatsızlıklara da sebep olur.

9. Az yiyen ve açlığa tahammül edenler, geçim kolaylığı içinde olurlar. Çünkü onlar az ile idare etmeyi öğrenmişler, oburluğu terketmeyi âdet hâline getirmişlerdir.

10. Yoksullara, yetim ve öksüzlere bakmak, onların ihtiyaçlarını karşılamak, başka insanlara faydalı olmak dinimizin önemli emir ve tavsiyeleri arasındadır. Az yemek yiyenler bu sayede başkalarına yardım edip hem dünya hem de ahiret hayatlarında mutluluğa ulaşırlar. Bir fakiri, bir yetim ve öksüzü sevindirmenin mutluluğunu hissedebilmek en büyük saadettir.

Yeme içme adabına dair birkaç hadise yer vermekte fayda vardır:

"Kim (çiğ olarak) sarmısak, soğan, pırasa yemişse mescidimize yaklaşmasın. Çünkü insanoğlunun rahatsız olduğu şeylerden melekler de rahatsız olur."[39]

"Yemeği ayrı ayrı değil, birlikte yiyiniz çünkü bereket toplulukla beraberdir."[40]

"Hiçbiriniz asla sol eliyle yiyip içmesin. Zira şeytan soluyla yer, soluyla içer."[41]

Bir gün Hz. Peygamber, Ümmü Seleme'nin önceki eşi Ebu Seleme'den oğlu Ömer'in yemek tabağının her tarafından yediğini görünce "Oğul! Besmele çek, sağ elinle ye ve hep önünden ye!" diyerek onu uyarmıştı.

Hz. Aişe diyor ki: "Bir gün Peygamber eve girdiğinde yere atılmış bir ekmek parçası gördü. Onu yerden alıp sildikten sonra yedi."[42]

Görsel 6.6: Aile fertlerinin birlikte olduğu yemek sofralarında bereket vardır.

5. ZİYARET

1-عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "لَيْسَ الْوَاصِلُ بِالْمُكَافِئِ وَلَكِنْ الْوَاصِلُ الَّذِي إِذَا قُطِعَتْ رَحِمُهُ وَصَلَهَا."

Abdullah bin Amr'dan (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Sılayırahim yapan, karşılık veren değildir. Asıl sılayırahim yapan kişi, karşı taraf alakasını kestiği halde onu ziyaret edendir."* buyurdu .[43]

Görsel 6.7: Kültürümüzde var olan misafire ikram geleneği, dinimizce de teşvik edilmiştir.

39 Müslim, "Mesâcid", 74.
40 İbni Mâce, "Et'ıme", 17.
41 Müslim, "Eşribe", 107; Ebû Dâvûd, "Et'ıme", 19; Tirmizî, "Et'ıme", 6; İbni Mâce, "Et'ıme", 8.
42 İbni Mâce, "Et'ıme", 52.
43 Buhârî, "Edeb", 15.

2-عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْكَعْبِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ :'' مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ جَائِزَتُهُ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ وَالضِّيَافَةُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ فَمَا بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ وَلَا يَحِلُّ لَهُ أَنْ يَثْوِيَ عِنْدَهُ حَتَّى يُحْرِجَهُ .''

Ebu Şurayh el-Ka'bî'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Onu özel ağırlamak (caize) bir gün ve bir gecedir. Misafirlik üç gündür. Üç günden sonrası ise sadakadır. Misafirin ev sahibini sıkıntıya sokacak kadar yanında kalması helal değildir."*[44]

3-عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :'' فُكُّوا الْعَانِيَ يَعْنِي الْأَسِيرَ وَأَطْعِمُوا الْجَائِعَ وَعُودُوا الْمَرِيضَ.''

Ebu Musa'dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Esiri kurtarın, aç olanı doyurun ve hastayı ziyaret edin."*[45]

OKUYALIM

Pek çok müfessir tarafından "iyilik ve kötülük konusunda Kur'an'ın en kapsamlı ayeti" diye ifade edilen şu beyan, akrabaya gösterilmesi gereken ilginin yalnız bir tavsiye değil, bizzat Allah Teala'nın açık bir emir ve talimatı olduğunu öğretir:

"Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, akledesiniz diye size böyle öğüt verir."

(Nahl suresi 90. ayet)

Açıklama

YAZALIM

Ev ziyaretlerinde nelere dikkat edilmelidir? Yazınız.

Arapça v-s-l (وصل) kökünden gelen sıla kelimesi; ulaşmak, kavuşmak, bağ anlamına gelir. Rahmet ve merhamet kelimeleriyle birlikte düşünülmesi gereken rahim ise acıma, esirgeme ve koruma anlamına gelir. Sılayırahim; akraba ziyareti, onların hak ve hukukunun korunması ve gözetilmesi demektir. Bu görev ve sorumluluk, anne babadan başlar; dede, nine, kardeş, amca, hala, dayı, teyze, yeğen ve yakınlık derecesine göre nesep bağı bulunan uzak akrabalara kadar uzanır.

44 Buhârî, "Edeb", 31; Müslim, "Lukata", 14-16; Ebû Dâvûd, "Et'ıme", 5; Tirmizî, "Birr", 43.
45 Buhârî, "Cihat", 171.

İlk vahiy geldiğinde Peygamber Efendimiz'in (sav) hissettiği korku ve endişe karşısında bir teselli olarak Hz. Hatice'nin şu konuşması, sılayırahim önemini gösterir: "Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni mahcup etmez. Zira sen hısım ve akrabalık bağlarını gözetirsin, dosdoğru konuşursun, işini görmekten aciz ve zayıf olanlara yardım edersin, fakirlerin elinden tutarsın, misafirleri ağırlarsın, zulüm ve haksızlığa uğrayan kimselere arka çıkarsın."[46]

Ebu Eyyub Ensari (ra) diyor ki: Bir adam Resulullah'a gelerek sordu:

– Ya Resulallah, beni cennete sokacak bir ibadet söyler misiniz?

Resulullah,

– Allah'a ibadet eder ve ona hiç bir şeyi ortak koşmazsın; namaz kılar, zekât verir ve sılayırahim yaparsın, buyurdu.

Sılayırahimin, cennete ileten bir yol olduğunu söyleyen Peygamberimiz (sav), onun rızkın ve ömrün bereketlenmesine zemin hazırladığını da dile getirir: *"Rızkının çoğalmasını ve ömrünün uzamasını isteyen kimse, akrabasını kollayıp gözetsin."*[47]

İkinci hadiste geçen "caize", bir evde misafir olarak kalan kimseye ikram edilen yiyecek-içecek demektir. Bunun ölçüsü, bir gün bir gece misafiri elden geldiğince ağırlamak, ikinci ve üçüncü günlerde ise misafirin bulunmadığı normal günlerde evde yenilen içilen şeyi ikram etmektir. "Misafire ikram" konusu, İslam'ın ilk devirlerinde çok daha fazla önem arz ediyordu. Çünkü Müslümanlar fakir olup ciddi geçim sıkıntısı çektiklerinden misafire ikram etmek, onun iaşe ve ibatesini (yedirme-içirme ve barınma ihtiyacını) karşılamak farz idi. Medine'de şartların iyileşmesiyle birlikte misafire ikram artık farz değil, sünnet müstehap bir hüküm olarak uygulandı. Nitekim dinî-şeri hüküm itibariyle misafiri en fazla üç gün ağırlamak, cumhur ulemaya göre müstehaptır, sevap kazandıran insani-ahlaki bir görevdir.

DEĞERLENDİRELİM

"Hastanın yanına girdiğiniz zaman uzun ömürlü olması hususunda onu ümitlendirip kederini dağıtınız. Şüphesiz bu (ümitlendirme) hiçbir şeyi geri çevirmez. Fakat hastanın gönlünü hoş tutar."

(Tirmizî, "Tıb", 35)

"Hastaya veya cenaze yakınlarına ziyarete gittiğinizde hayır söyleyin çünkü melekler sizin söylediklerinize âmin derler."

(Tirmizî, "Cenâiz", 7)

Yukarıdaki hadisleri hasta ziyaretinde dikkat edilmesi gereken hususlar açısından değerlendiriniz.

Üçüncü hadiste geçen hasta ziyareti; şifa dileğinde bulunarak hastaya moral vermek, onu teselli ederek gönlünü almak ve maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamak demektir. Hasta, iyi ve sağlıklı günlerindeki dost ve yakınlarını yanında görmek ve onlarla dertleşmek ister.

46 Buhârî, "Bedül Vahiy", 3; Müslim, "İman", 252.
47 Buhârî, "Edeb", 12; Müslim, "Birr", 20-21; Ebû Dâvûd, "Zekât", 45.

Böylelikle ruhen rahatlar, moral bulur ve neşelenir. Nitekim "Dostla karşılaşmak hastaya şifadır (لِقَاءُ الْخَلِيلِ شِفَاءُ الْعَلِيلِ)." sözü meşhurdur. Bu anlamda hasta ziyareti müekked sünnettir. Vacip olduğunu söyleyen âlimler de vardır. Fakat bir hasta, yaşadığı yerde hiçbir kimse tarafından ziyaret edilmez ve ihtiyaçları karşılanmazsa orada yaşayan bütün Müslümanlar bundan sorumlu tutulur. Böyle bir durumda hasta ziyareti, aç olanı doyurmak ve düşman elindeki esiri kurtarmak gibi farzıkifaye olur. Yani bazı Müslümanların bu görev ve sorumluluğu üsltlenmiş olması, diğerlerini günaha girmekten kurtarır. Aksi hâlde İslam toplumunun tamamı günahkâr olur. Hastanın sık sık ziyaret edilmesi de sünnettir. Ancak özel bir durumdan dolayı hasta ziyaretten hoşlanmaz ise ziyaret edilmez.

Söz konusu hadisin açık ifadedesine göre hasta, aç ve düşman elinde esir bir mümine yardım etmek, üç önemli görev ve sorumluluktur.

Gayrimüslim hasta da ziyaret edilebilir, edilmelidir. Nitekim insan psikolojisini çok iyi bilen Resulullah, gayrimüslim bir hastayı ziyaret ederek teselli etmiş ve onun hidayete ermesine vesile olmuştur. Enes (ra) anlatıyor: Yahudi bir delikanlı, Peygamber'e hizmet ederdi. Derken bir gün hastalandı. Peygamber ziyaretine gitti, başucuna oturdu ve "Müslüman ol." diyerek onu İslam'a davet etti. Çocuk hemen yanındaki babasına baktı. Babası, "Ebülkasım'a itaat et (yavrum)!" dedi. Çocuk, derhal Müslüman oldu. Nihayet Peygamber (sav), *"Onu ateşten kurtaran Allah'a hamdolsun."* diyerek oradan ayrıldı.[48]

Görsel 6.8: Dinimizde hasta ziyareti tavsiye edilmiştir.

Resulullah, ensardan kadın sahabi Ümmü'l-Alâ'yı (ra) hastalandığında ziyaret etmiştir. Ümmü'l-Alâ diyor ki: "Resulullah beni hasta iken ziyaret etti ve bana *'Sana müjde ey Ümmü'l-Alâ! Zira ateşin, altının ve gümüşün pasını giderip temizlemesi gibi Müslüman'ın hastalığı da onun günahlarını giderir.'* buyurdu."[49]

Hz. Aişe diyor ki: "Resulullah Medine'ye geldiğinde (babam) Ebu Bekir ile Bilal hastalanmışlardı. Ben her ikisini ziyaret eder ve 'Babacığım sıhhatin nasıl, kendini nasıl hissediyorsun? Ey Bilal, sen kendini nasıl buluyorsun, senin sıhhatin nasıl?' derdim."[50]

Demek oluyor ki hasta ziyareti, Allah'a (cc) yaklaştıran salih ameller arasındadır. Bu sebeple Resulü Ekrem'in, *"Bir Müslüman, hasta bir Müslüman kardeşini ziyarete gittiğinde dönünceye kadar cennet bahçesindedir."*[51] hadisi ile "Hasta ziyareti, nafile ibadetten daha faziletlidir." diyen âlimlerin sözü unutulmamalıdır.

48 Buhârî, "Cenâiz", 79; Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 5; Ahmed bin Hanbel, *el-Müsned*, 3/175.
49 Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 1.
50 Buhârî, "Merdâ", 8.
51 Müslim, "Birr", 40-42; Tirmizî, "Cenâiz", 2.

6. DOSTLUK VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİ

1- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ “.

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Kişi, dost ve arkadaşının yaşayış ve gidişatı üzerinedir. O hâlde her biriniz kiminle dost ve arkadaşlık yaptığına dikkat etsin!"*[52]

2- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ” لاَ تُصَاحِبْ إِلاَّ مُؤْمِنًا وَلاَ يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلاَّ تَقِيٌّ.“

Ebu Said Hudri'den (ra) rivayet edildiğine göre Peygamber (sav) şöyle buyurdu: *"Müminden başkasını dost ve arkadaş edinme, yemeğini ancak müttaki olan kimse yesin."*[53]

PAYLAŞALIM

Komşulukla ilgili atasözleri bularak arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Ev alma komşu al.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

52 Ebû Dâvûd, "Edeb", 16; Tirmizî, "Züht", 45.
53 Ebû Dâvûd, "Edeb", 16; Tirmizî, "Züht", 56.

3-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :"مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِ جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ ."

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurdu: *"Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse komşusunu rahatsız etmesin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun."*[54]

Açıklama

İlk iki hadis, arkadaş grubu veya sosyal çevrenin insan eğitimi ve ahlaki kişiliğin gelişimi üzerindeki etkisini gösterir. Ayrıca dostluk ve arkadaşlık ilişkileri, her şeyden önce meçhul bir varlık olan insanın kendini ve muhataplarını yakından tanımasına fırsat verir. Nitekim Hz. Ömer (ra), bir adamın diğerini övdüğünü işitir. Aralarında şu şekilde konuşma geçer:

– Onunla yolculuk yaptın mı?

– Hayır!

– Alım satım yaparak onunla yakın bir muamelede bulundun mu?

– Hayır!

– Peki sabah-akşam ona komşu oldun mu?

– Hayır!

– Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki senin onu tanıdığın kanaatinde değilim.[55]

Sosyal ilişkileri en üst seviyede tutarak gönüllerde bir sevgi seli oluşturmak; sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir toplumun inşasına katkı sağlamak ve gök kubbe altında hoş bir sada bırakmak önemsenmelidir. Şüphesiz bunun yolu, samimi dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerinden geçer.

Hadislere göre şu tutum ve davranışlar, komşuluk hakları çerçevesinde değerlendirilir: Güler yüzle selamlaşmak, yardımına koşmak, hastalanınca ziyaret etmek, isteyince borç veya ödünç bir şey vermek, maddi ve manevi sıkıntıya düşünce gözetip kollamak, sevinç ve kederine ortak olmak, ayıp ve kusurlarını örtmek, zarar vermemek, izni olmadan

DEĞERLENDİRELİM

"Cebrail bana komşu hakkında o kadar çok tavsiyede bulundu ki ben, Allah Teala komşuyu komşuya mirasçı kılacak zannettim."

(Buhârî, "Edeb", 28)

54 Buhârî, "Edeb", 31; Müslim, "İman", 74-77; Ebû Dâvûd, "Edeb", 123; Tirmizî, "Kıyamet", 50.
55 Harâitî, Mekarimu'l-ahlak, 1/185.

evinin güneş ve rüzgârını kesecek şekilde bina yapmamak, özellikle yapılan yemekten haberdar olması hâlinde bir miktar ikram etmek, komşusu ölünce cenaze namazını kılıp kabristana defnetmek.

Resulü Ekrem, bilinçli ve dindar bir eşin, ihtiyaca cevap veren bir meskenin, dürüst ve güvenilir bir komşunun ve ulaşımı sağlayacak bir binitin mutluluk vesilesi olduğunu öğretir. Aslında komşuluk ciddi bir sınavdır. Nitekim şu hadis bu noktaya ışık tutar: *"Kişinin imtihanı eşi, malı, kendisi, evladı ve komşusu hakkındadır; bütün bunlar birer imtihan vesilesidir. Oruç, namaz, sadaka (zekât), emir bilmaruf nehiy anilmünker (iyiliği tavsiye ve kötülüğü yasaklama), meydana gelen günahların bağışlanmasına sebep olur."*[56]

"Gülme komşuna, gelir başına." atasözü, kaynağını şu hadislerden almış olmalıdır: *"Kardeşinin başına gelen bela ve musibete sevinme. Aksi hâlde, Allah ona merhamet ediverir, seni de bela ve musibete uğratıverir."*[57]

"Kim, kardeşini bir suç ve günah sebebiyle ayıplarsa onu işlemeden ölmez."[58]

Bu konuda, tâbiinden Hasan Basri'nin şu sözü de unutulmamalıdır: "Derler ki kim tövbe ettiği bir günahı kardeşine isnat ederse Allah onu o günaha müptela etmedikçe ölmez."[59]

Görsel 6.9: Aynı şehri paylaşan insanlar için komşuluk ilişkileri önemlidir.

7. CENAZE

1-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِذَا صَلَّيْتُمْ عَلَى الْمَيِّتِ فَأَخْلِصُوا لَهُ الدُّعَاء."

Ebu Hüreyre (ra) diyor ki: Resulullah şöyle buyururken işittim:

"Cenaze namazı kıldığınız zaman ölen kimse için içtenlikle dua ediniz"[60]

2-عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَنَازَةٍ فَقَالَ: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ

56 Buhârî, "Mevâkît", 4; Müslim, "Fiten", 9; Tirmizî, "Fiten", 71; İbni Mâce, "Fiten", 9.
57 Tirmizî, "Kıyamet", 54.
58 Tirmizî, "Kıyamet", 53.
59 Münâvî, *Feydu'l-Kadîr*, VI/183.
60 Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 56.

مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِسْلَامِ اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تُضِلَّنَا بَعْدَهُ .‘‘

Ebu Hüreyre (ra) diyor ki: Resulullah (sav) bir cenaze namazı kıldı ve şöyle dua etti:

“Allah’ım, dirilerimizi ve ölülerimizi, küçüklerimizi ve büyüklerimizi, erkeklerimizi ve kadınlarımızı, burada bulunanlarımızı ve bulunmayanlarımızı bağışla! Allah’ım, bizden hayatta bırakacaklarını İslam üzere yaşat. Vefat ettireceklerini İslam üzere vefat ettir. Bizi bu cenazede bulunmanın ecir ve sevabından mahrum etme ve ondan sonra bizi fitne ve dalalete düşürme!”[61]

3-عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: ’’كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُور فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُزَهِّدُ فِي الدُّنْيَا وَتُذَكِّرُ الْآخِرَة.‘‘

İbni Mesud’dan (ra) rivayet edildiğine göre Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

“Ben sizi kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim, artık ziyaret ediniz. Zira bu, dünyaya gönül bağlatmaz ve ahireti hatırlatır.”[62]

Açıklama

Cenaze (veya cinaze) kelimesi hem ölü hem de tabut için kullanılır. Ölmek üzere olan kişiye de muhtazar denir. Bu durumda olan kimsenin duyacağı şekilde Kelimeitevhit getirerek söylemesine imkân sağlanır ve Yasin suresi okunur.

Ölü için genel olarak yapılması gereken hazırlıklara teçhiz, ölünün yıkandıktan sonra kefenlenmesine tekfin, namazının kılınıp kabristana taşınmasına teşyi ve nihayet kabre konulmasına defin adı verilir.[63] İster çocuk isterse yetişkin olsun cenazenin yıkanması (gasil) ve üzerine namaz kılınıp defnedilmesi farzıkifayedir.

Miras taksimine dair yazılan feraiz kitaplarında şu hüküm yer alır: “Terikeyimeyyite hukukierbaa taalluk eder: Techizütekfin, kazayıdüyun,tenfizivasaya, kısmet beyne’l-verese”. Yani ölenin bıraktığı miras, sırasıyla şu dört muameleyi görür: Ölünün kefen ve defin masrafları çıkarılır, borçları ödenir, (kalan malın üçte birini aşmamak kaydıyla) vasiyeti yerine getirilir ve kalan malı mirasçılara paylarına göre dağıtılır. Ölenin borçları mirasçıları tarafından elden geldiğince hemen ödenmelidir. Ölen kimse mal bırakmamış ve borcunu ödeyecek yakını yok ise beytülmal adı verilen devlet bütçesinden karşılanır.[64]

Cenazeye katılmak ve yakınlarına taziyede bulunmak; sevgi, saygı, dostluk, kardeşlik ve komşuluk ilişkilerini güçlendiren görev ve sorumluluklar arasında gelir. Cenazeye saygı göstermek, onun hayattaki yakınlarına karşı saygılı olmanın da bir göstergesidir. Akraba ve komşuların yemek hazırlayıp cenaze evine götürmeleri müstehap görülür. Gerek definden

61 Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 56; Tirmizî, “Cenâiz”, 38; Nesâî, “Cenâiz” 77; İbni Mâce, “Cenâiz”, 23.
62 İbni Mâce, “Cenâiz”, 47.
63 Demirci, “Cenaze”.
64 Şener, “Cenaze”.

sonra gerekse taziye ziyareti esnasında ölen kimseye dua etmek ve Kur'an okumak yine müstehap görülür. Aslında okunan Kur'an ve bağışlanan sevap da dua hükmündedir. Yüce Kur'an, şu beyanı ile gelmiş-geçmiş müminleri dua, hayır ve rahmetle yâd edenleri över: **"Onlardan sonra gelenler şöyle derler: Rabb'imiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla, iman edenlere karşı kalplerimizde hiçbir kin bırakma. Rabb'imiz, şüphesiz sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin!"**[65] Peygamberimiz de (sav) şöyle buyurur: *"Ölülerinize Yasin okuyunuz."*[66]

Yüce Rabbimiz şöyle buyurur: **"Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kaleler içinde olsanız bile..."**[67] Resulü Ekrem de *"Ağız tadını kaçıran ölümü sıklıkla hatırlayın ve onu hatırdan çıkarmayın!"*[68] buyurur. Hz. Ali de şöyle diyor: "Dünya bir sona doğru başını alıp gitmekte, ahiret ise koşarak bize doğru gelmektedir. İnsanlar arasında, dünyanın da ahiretin de isteklileri vardır. Siz ahireti istemeye bakın. Günü gün etmeyin. Bugün hesap günü değil, iş günüdür. Ama yarın artık iş yok, yalnız hesap vardır." ve "Nimetin tamamı, İslam üzere ölebilmektir."

Görsel 6.10: Vefat eden kişiler için yapılacak dini vazifeler kalan müminler üzerinde bir sorumluluktur.

Kabir ziyareti, nefis muhasebesi yapmak ve dünya-ahiret dengesi kurmak açısından önem arz eder. Çünkü mezar taşlarındaki "Hüve'l-Bâkî" (Bâki olan yalnız O'dur.) hükmünü gören bilinçli bir ziyaretçi, kendisinin fâni olduğunu düşünerek ebedî hayatın başlangıcı ve yepyeni bir süreç için her an hazırlıklı olmak ister. Zira "Uyku, hafif bir ölümdür. Ölüm ise ağır bir uykudur." Esasen iman, salih amel ve iyi ahlak sahibi kimseler için ölüm en büyük saadet; imansız kimseler için de en büyük felaket olarak görülür.

8. VEDA HUTBESİ'NDEN BÖLÜMLER

Hicretin onuncu yılındaki hac ibadeti esnasında Resulullah (sav), arife günü Arafat'ta Allah'a (cc) hamdüsenadan sonra uzun bir hutbe irad etmişti. Cahiliye Devri'nin ahlak ve hukuk dışı âdet ve geleneklerini reddeden bu hutbe; İslam'ın evrensel mesajını, insanların kardeşlik ve eşitliğini, temel haklarını açıklar. Tarihî belge niteliği taşıyan Veda Hutbesi şudur:

ARAŞTIRALIM

Veda Hutbesi'nde yer alan mesajların neden evrensel mesajlar olarak değerlendirildiğini araştırınız.

65 Haşr suresi 10. ayet.
66 Ebû Dâvûd, "Cenâiz", 20; İbni Mâce, "Cenâiz", 4.
67 Nisa suresi 78. ayet.
68 Tirmizî, "Kıyamet", 26; Nesâî, "Cenâiz", 3; İbni Mâce, "Züht", 31.

VEDA HUTBESİ

Ey İnsanlar! Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, bu seneden sonra sizinle burada belki de bir daha hiç buluşamayacağım.

İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mukaddes bir şehir ise canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecavüzden korunmuştur.

Ashabım! Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bugünkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayasınız.

Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup doğrudan işitenden daha iyi anlayarak muhafaza etmiş olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emanet varsa onu sahibine versin. Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lakin borcunuzun aslını vermeniz gerekir. Ne zulmediniz ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyeden kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdülmuttalib'in oğlu (amcam) Abbas'ın faizidir.

Ashabım! Cahiliye Devri'nde güdülen kan davaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan davası, Abdülmuttalib'in torunu (amcazadem) Rabia'nın kan davasıdır.

İnsanlar! Bugün şeytan, sizin şu topraklarınızda yeniden tesir ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz, bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dininizi korumak için bunlardan da sakınınız.

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta sorumluluk bilinci ve duygusu ile hareket edip Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Allah'ın emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların aile yuvasını sizin hoşlanmadığınız hiçbir kimseye çiğnetmemeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa onları tedip edebilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, meşru bir şekilde her türlü yiyim ve giyimlerini temin etmenizdir.

Müminler! Size iki emanet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emanet, Allah'ın kitabı Kur'an ve Resulü'nün sünnetidir.

Müminler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman, Müslüman'ın kardeşidir; böylece bütün müslümanlar kardeştir. Din kardeşinize ait olan herhangi bir hakka tecavüz helal değildir. Meğerki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenab-ı Hak, her hak sahibine hakkını (Kur'an'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeye lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin ve bütün Müslümanların lanetine uğrasın! Cenab-ı Hak, bu gibi insanların ne tövbelerini ne de adalet ve şehadetlerini kabul eder.

İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

Onlar "Allah'ın elçiliğini ifa ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz." cevabını verdiler. Bunun üzerine Resulullah (sav) şöyle dedi:

"Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab! Şahit ol ya Rab!"

bk. İbni Hişam, *es-Sîratü'n-Nebeviyye*, II/350.

DEĞERLENDİRELİM

Emanete riayet etmenin önemi bağlamında "Sır Tutmak" konusunu arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

YAZALIM

Veda Hutbesi'nden edindiğiniz bilgilere dayanarak insanlar arası ilişkilerde dikkat edilmesi gereken ilkeleri maddeler hâlinde aşağıda verilen boşluklara yazınız.

- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....
- .....

9. BİR SAHABİ-RAVİ TANIYORUM: HZ. AİŞE (RA)

Hz. Aişe, Ebu Bekir Sıddık'ın (ra) kızıdır. Resulü Ekrem'in Peygamber olarak gönderilişinin (biset) dördüncü senesinde, yani miladi 614 yılında Mekke-i Mükerreme'de doğdu. Peygamber Efendimiz ile nikâhı hicretten önce Mekke'de kıyıldı. Hicretin ikinci yılı şevval ayında da evlendi.[69] Böylece Hz. Aişe, **"Peygamber, müminlere kendi canlarından daha yakındır. Eşleri, onların analarıdır..."**[70] ve **"...Sizin, Allah'ın Resulü'nü üzmeniz ve kendisinden sonra onun eşlerini nikâhlamanız asla caiz olamaz..."**[71] ayetleri gereğince ümmülmüminin (müminlerin annesi) olma vasfını kazandı.

Hz. Aişe, Uhud Savaşı'nda sırtında su taşıma, bilgi toplama, haber alma ve yaralılara bakma gibi hizmetlerde bulundu. O, Resulü Ekrem'e karşı beslediği derin sevgi yanında, ona hürmet ve itaat etmekle de önde gelen isimlerden olmuştur. Geceleri namaz kılar, günlerinin çoğunu oruç tutarak geçirir, ilim ve tefekkürle meşgul olurdu. Hz. Aişe, Resulullah'ın *"Amellerin en hayırlısı az da olsa devamlı olanıdır."*[72] buyurduğunu rivayet etmişti. Hadisi ondan işiten ravi diyor ki: "Aişe (ra) amel işlediğinde ona devam ederdi."

OKUYALIM

Hz. Aişe, Resulullah'ın kendisine şu duayı öğrettiğini söylemiştir:

" اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ الْخَيْرِ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الشَّرِّ كُلِّهِ عَاجِلِهِ وَآجِلِهِ مَا عَلِمْتُ مِنْهُ وَمَا لَمْ أَعْلَمْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِ مَا سَأَلَكَ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا عَاذَ بِهِ عَبْدُكَ وَنَبِيُّكَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ وَمَا قَرَّبَ إِلَيْهَا مِنْ قَوْلٍ أَوْ عَمَلٍ وَأَسْأَلُكَ أَنْ تَجْعَلَ كُلَّ قَضَاءٍ قَضَيْتَهُ لِي خَيْرًا."

"Allah'ım, ben senden hayrın her çeşidini, acil olanı ve geç olanı, bildiğim ve bilmediğim her türlü iyiliği istiyorum. Her türlü şerden, acil olanından ve geç olanından, bildiğim ve bilmediğim bütün kötülüklerden de sana sığınıyorum. Allah'ım, ben senden, kulun ve Peygamberinin istediği hayrı istiyorum. Senin kulun ve Peygamberinin sığındığı şerden de sana sığınıyorum. Allah'ım, ben senden cenneti ve cennete yaklaştıran söz veya ameli diliyorum. Cehennem ateşinden ve cehenneme yaklaştıran söz veya amelden de sana sığınıyorum. Benim için hükmettiğin her kaza (ve kaderi) de hayırlı kılmanı senden istiyorum."

(İbni Mâce, "Dua", 4)

69 Fayda, "Âişe".
70 Ahzab suresi 6. ayet.
71 Ahzab suresi 53. ayet.
72 Müslim, "Müsâfirîn", 218.

Hz. Aişe, vahiy meleği Cebrail'in (as) Resulullah ile gönderdiği özel selamı almış ve "Ve aleyhisselam Verahmetullâhi ve berekâtuh" diye mukabelede bulunarak "O (Resulullah), benim görmediğimi görüyor." demiştir.[73] Şüphesiz bu, Hz. Aişe'nin faziletini gösteren bir hadisedir.

Kuvvetli hafızası sayesinde Aişe (ra), çoğu doğrudan Peygamber'den (sav) olmak üzere 2210 hadis rivayet etmiş ve müksirun diye bilinen, çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olmuştur. O, rivayetin yanı sıra dirayete yani hadislerin doğru anlaşılmasına önem vererek Hz. Peygamber'in amacını tespit noktasında üstün gayret sarfetmiş, hadisleri yanlış anlayan ve yorumlayan bazı sahabilerin hatalarını düzeltmiştir. Bedreddin ez-Zerkeşî'nin *el-İcâbe li Îrâdi mâ İstedrakethü Aişe (ra) ale's-Sahâbe* adlı eserinde onun yaptığı düzeltme ve yorumlarla ilgili detaylı bilgiye ulaşılabilir. Bu özelliğiyle Hz. Aişe, sahabe ve tâbiin nesline ilmî tenkit zihniyetinin esaslarını öğretmiş bulunmaktadır. Ebu Musa Eşari'nin (ra), "Resulullah'ın ashabı olarak biz, hadisle ilgili bir meselemizi Aişe'ye (ra) sorduğumuzda mutlaka onda bir bilgi bulmuşuzdur." sözü, onun ilmî kabiliyetini, tecrübe ve derinliğini ortaya koyan önemli bir belgedir.

Babası Hz. Ebu Bekir'in vefatı üzerine kabri başında yaptığı dua, Cemel Vakası'nda yaptığı konuşma, bazı mektupları, Arap dilini güzel kullanması ve ezbere bildiği şiirler, Hz. Aişe'nin kalbî duyarlılığını ve edebî kişiliğini gösteren örnekler arasındadır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. Hatice Mekke'de Resulullah'a moral ve destek vererek öne çıkmıştır. Hz. Aişe ise Medine'de din ve ilmin kadınlardan başlayarak tüm topluma yayılmasına katkı sağlamıştır.

Peygamberimizin Hz. Aişe'ye "Hümeyra" diyerek seslendiği rivayet edilir. Son rahatsızlığı esnasında da Resulü Ekrem Hz. Aişe'nin odasına geçti ve mübarek başı onun kucağında iken refikialâya (En Yüce Dost) kavuştu ve onun odasına defnedildi.

Genç yaşında dul kalan Aişe (ra), Peygamberimizden (sav) sonra kırk yedi sene yaşadı ve hicri 58 (miladi: 678) yılında Medine-i Münevvere'de vefat etti. Cenaze namazını Medine Vali vekili Ebu Hüreyre (ra) kıldırdı ve vasiyeti üzerine Cennetülbakî mezarlığına defnedildi. [67]

Allah ondan razı olsun.

73 Buhârî, "Edeb", 111; Ebû Dâvûd, "Edeb", 154; Tirmizî, "İstizân", 5.
67 Fayda, "Âişe".

6. ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A. Verilen cümlelerde bırakılan boşlukları aşağıda yer alan uygun ifadelerle doldurunuz.

(Hümeyra, Veda Hutbesi, israf, selamlaşmak, aile, ifk, aldatma, takva elbisesi, şöhret elbisesi)

1. ..... karşılıklı olarak sağlık ve esenlik dilemektir.

2. Aişe'ye (ra) iftira atılması olayı, İslam tarihinde ..... hadisesi olarak bilinir.

3. ....., savurganlık, sınırı aşma ve dengesiz harcama demektir.

4. Hz. Peygamber (sav), Hz. Aişe'ye ..... diye de hitap etmiştir.

5. ..... insanların dikkat çekmek, kibirlenmek ve çalım satmak için giydiği elbisedir.

B. Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Aile ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken kurallar nelerdir? Yazınız.

.....

.....

.....

2. Ticaretle uğraşanların helal kazanç için nelere dikkat etmesi gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

3. Hasta ziyaretinde nelere dikkat etmek gerekir? Açıklayınız.

.....

.....

.....

C. Aşağıdaki çoktan seçmeli soruların doğru seçeneklerini işaretleyiniz.

1. İlk vahiy geldiğinde Hz. Hatice hissettiği korku ve endişe karşısında Peygamber Efendimiz'i şu sözleri ile teselli etmişti: "Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni mahcup etmez. Zira sen hısım ve akrabalık bağlarını gözetirsin, dosdoğru konuşursun, işini görmekten aciz ve zayıf olanlara yardım edersin, fakirlerin elinden tutarsın, misafirleri ağırlarsın, zulüm ve haksızlığa uğrayan kimselere arka çıkarsın."

Metinde geçen altı çizili cümlenin İslami literatürdeki özel ismi hangisidir?

A) Cesaret
B) Cömertlik
C) Diğerkâmlık
D) Sılayırahim
E) Vefakârlık

2. **Aşağıdakilerden hangisi İslam'ın giyim kuşamla ilgili temel ölçütleri arasında yer almaz?**

A) Kıyafet alırken israfa varacak harcamalardan kaçınmak.
B) Temiz giysiler giymeye özen göstermek.
C) Kıyafetlerin iç göstermemesine dikkat etmek.
D) Giyinirken örtünmeyle ilgili sınırlara riayet etmek.
E) Beyaz olmayan kıyafetlerden kaçınmak.

3. "Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tacir; peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle beraberdir."

(Tirmizî, "Büyû", 4)

Aşağıdakilerden hangisi Hz. Peygamber'in bu hadisindeki müjdeye zıt bir davranış sergilemiştir?

A) Tezgâhın ön tarafına iri ve güzel meyveleri dizip ezik ve küçük olanları arkaya saklayan manav.
B) Aracını satarken tüm hasar ve arızaları hakkında bilgi veren otomobil satıcısı.
C) Elbisenin yıkanması halinde bir daha kullanılamayacağını söyleyen tezgâhtar.
D) Sattığı çiçeğin fazla nemli havada yaşamaya uygun olmadığını açıklayan çiçekçi.
E) Göndereceği kitapta hangi sayfaların eksik olduğunu bildiren sahaf.

4. Vefat eden mümine karşı görevlerimiz arasında hangisi yer almaz?

A) Yakınlarına taziyede bulunmak.
B) Cenaze namazını kılmak.
C) Varsa vasiyetini yerine getirmek.
D) Namaz borçlarını ödemek.
E) Arkasından hayır dua etmek.

5. ---- Hz Ebu Bekir'in kızıdır. Hicretin ikinci yılında Hz. Peygamber ile evlendi. Geceleri namaz kılar, günlerinin çoğunu oruç tutarak geçirir, ilim ve tefekkürle meşgul olurdu. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'den (sav) 2210 hadis rivayet etmiş ve müksirun diye bilinen, çok hadis rivayet eden yedi sahabiden biri olmuştur. Sadece rivayetle yetinmemiş hadislerin doğru anlaşılmasına da son derece önem vermiştir. İlmî kabiliyeti ve derinliği diğer sahabiler tarafından da takdir edilmiştir. Hicri 58 (M. 678) yılında Medine-i Münevvere'de vefat etmiştir.

Metinde yer alan boşluk aşağıdakilerden hangisi ile doldurulmalıdır?

A) Hz. Aişe
B) Hz. Esma
C) Hz. Hafsa
D) Hz. Hatice
E) Hz. Zeynep

D. Aşağıda verilen bilgilerden doğru olanı "D", yanlış olanı "Y" ile işaretleyiniz.

1. (----) Hz. Aişe, Peygamber Efendimiz'den çok sayıda hadis rivayet ettiği için müksirundan sayılmıştır. .
2. (----) Peygamberimizin (sav) eşlerine 'ümmülmüminin' sıfatını Allah (cc) vermiştir.
3. (----) Müslüman olmayanlar, hasta da olsalar ziyaret edilmezler.
4. (----) Sılayırahim, akraba ziyareti demektir.
5. (----) Vefat eden mümine karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluklardan birisi de tutamadığı oruçlarını tutmaktır.
6. (----) İslam dininde boşanmaya hiç bir şekilde izin verilmemiştir.
7. (----) Hz. Peygamber'in veda hutbesinde değindiği konulardan biri de müminlerin kardeş olduğu gerçeğidir..

Daha fazla soruya ulaşmak için...

A

akait: İnanılan şeyler, akideler, dinî inançlar, gönülden bağlanılan, düğüm atmışçasına kesinlikle inanılan şeyler, itikatlar. İslam dininin temel inanç esasları ve hükümleri. Kur'an-ı Kerim ve hadisler çerçevesinde İslam dininin iman esaslarını konu edinen ilim alanı.

aşereimübeşşere: Hz. Peygamber(sav) tarafından cennetlik oldukları müjdelenen on sahabe.

B

bab: Hadis literatüründe konu, ünite.

beytülmal: Maliye, devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü. Devletin mal varlığını muhafaza ve kontrol eden kurum.

biset: Gönderme, iletme, elçi tayin etme. Bütün peygamberlerin, özel olarak da Hz. Muhammed'in (sav) peygamberlikle görevlendirilmesi.

C-Ç-D-E

cerh: Bir hadis ravisinin temel inanç esasları, dini sorumluluklarını yerine getirme ve duyup öğrendiği hadisleri başkalarına aynen rivayet etme bakımından bir kusurunun ve yanlışının bulunması.

dalalet: Doğru yoldan sapma, sapkınlık, şaşırma. Haktan yüz çevirip batıla yönelme, ilahi buyruklara aykırı davranma.

dirayet: İnce şeyleri kavrayış. Zeka. Beceriklilik.

ebrar: Dinin emirlerine hakkıyla uyan ve bu emirleri içtenlikle yapanlar.

evham: Kuruntu, şüphe.

ezelî: Başlangıcı ve evveli olmayan, öncesinde yokluk olmayan, Allah.

F

facir: Günaha dalan, günahkâr, isyankâr, azgın. İslam'ın koymuş olduğu emirleri ve yasakları çiğneyen. İnkârcı, kâfir.

fakih: Din bilgini, fıkıh âlimi, müçtehit. İslam fıkhını iyi bilen ve kendisine sorulan konular hakkında fetva verme ve çözüm önerme yetkisine sahip olan kimse. Dinî hükümler konusunda derin anlayış ve kavrayışı olan, insanın lehindeki veya aleyhindeki hükümleri delilleriyle ortaya koyabilecek ölçüde fıkıh ilminde uzmanlaşan kimse.

fasık: Allah'ın emirlerine aykırı davranan, kötü huylu, kötülük yapmayı alışkanlık haline getiren kimse, günahkâr. Çok yalan söyleyen, başkalarını aldatan. Allah'ın emirlerine karşı gelen, Hz. Peygamber'in (sav) getirmiş olduğu dinin bir kısmını veya hepsini inkâr eden. Allah'ın indirdiği şekliyle İncil'e iman edip içindekileri uygulaması kendilerine farz olan Yahudiler, Hristiyanlar. İslam dinine inandığını söyleyen fakat kalbiyle inkâr eden ikiyüzlü, münafık.

fazilet: Olgunluk, erdemlilik, üstünlük, değer, kıymet. İffet, namus, güzel ahlak. İnsanın doğuştan sahip olduğu ve sonradan çalışma yoluyla geliştirip zenginleştirdiği güzel nitelikler.

fıtrat: Yokken var etme, yaratma. İnsanın yaratılıştan sahip olduğu fiziki özellikler. İnsanın doğuştan sahip olduğu ahlak, huy, karakter, tabiat. Allah'ın, tüm varlıkları ken-

di varlığı ve yeteneği ile yaratması, Haniflik, tevhit ve İslam inancı.

fücur: İsyan, günah, günahları açıktan işleme. Küfür, inkâr. Dince çirkin sayılan davranışlar, ahlaksızlık, edepsizlik. Yalan, söz ve davranışların farklı olması.

G-Ğ-H

görgü kuralları: Bir toplumda veya toplulukta, davranışları denetlemeye yönelik olan kuralların bütünü; davranış bilgisi, muaşeret adabı, adabımuaşeret.

haham: Yahudi din adamı.

halis: Saf, katışıksız, arı.

halvet: Dinen evlenmelerinde bir sakınca olmayan bir erkekle bir kadının bir yerde üçüncü bir şahıs olmadan baş başa kalmaları. Nikâh yapıldıktan sonra ve zifaftan önce kadın ve erkeğin baş başa kalmaları. Tasavvuf yoluna giren birinin zihnini ve duygularını dağınıklıktan koruyabilmesi ve günahlardan uzak kalabilmesi için belirli bir süre mürşidin denetiminde tenha bir yerde yalnız başına kalıp kendisini bütün varlığıyla Allah'a vermesi.

haneisaadet: Hz. Peygamber'in (sav) evi.

hanif: Doğruya ve hakka bağlanan, gerçeğe dönen. Müslüman, muvahhit, Allah'ı birleyen, tevhit ehli. Temiz, gusül abdesti alan, cünüplükten yıkanan.

hasenat: İyilik ve güzellikler, sürekli ve kalıcı hayır işleri.

haslet: İnsanın yaratılışından gelen özellikler.

hayâ: Utanma, sıkılma duygusu, edep, ar. Kişinin, Allah'a olan içten sevgi ve saygısından dolayı kötü, çirkin, ahlak dışı ve günah olan davranışlardan rahatsız olup onlardan kaçınması.

heva: Arzu, istek, meyletme. Kişinin, dinini dikkate almaksızın arzuladığı şeylere yönelmesi. Kişinin, akıl ve dince kötü görülen şeylere karşı eğilimi.

hibe: Bağış, bağışlama, bir şeyi karşılıksız verme. Hediye, sadaka.

hilm: Yumuşak huylu, kibar, efendi, ağırbaşlı ve akıllı olma, uygarca davranma. Gücü kuvveti yerinde olan birinin öfke anında haklı olduğu halde karşısındakini cezalandırmak yerine onu bağışlayıp affetmesi.

hilye: Süs, ziynet, kolye. Güzel nitelikler, güzel yüz, şemail. Hz. Peygamberin bedensel ve ahlaki özelliklerini ayrıntılarıyla anlatan edebî eser, hilyeyişerif. Türk kültüründe Hz. Peygamberin niteliklerinin hat sanatıyla yazılıp süslendiği levhalar.

huşu: İtaat etme, boyun eğme, tevazu gösterme, alçak gönüllü olma. Mutlak bir teslimiyetle Allah'ın isteklerini yerine getirme. Allah'a duyulan saygının bir gereği olarak başta namaz olmak üzere ibadetlerin yerine getirilmesi sırasında kulun sükûnet ve vakar içinde bulunması.

I-İ

icabet: Çağrıya olumlu karşılık verme. Allah'ın kendisine yapılan dualara karşılık vermesi. Bir anlaşmada tarafların anlaşma şartlarını kabul etmeleri.

içtihat: Çaba gösterme, bir işi yapmak için olanca gayreti harcama, güç ve imkânı sarf etme, zahmet çekme, ısrarlı olma. Dinî konularda kıyas yoluyla yeni sonuçlar elde etme, hüküm çıkarma, istinbat.

iffet: Haramdan uzak durma, kötü söz ve işlerden kaçınma. Yeme, içme ve diğer bedenî hazlar konusunda ölçülü olma, aşırı istekleri bastırıp dinin ve aklın buyruğa altına sokmak suretiyle kazanılan erdem.

ikrar: Kabul etme, doğrulama, onaylama, itiraf etme. Allah'ın varlığına ve birliğine iman eden bir kimsenin Müslüman muamelesi görebilmesi için inanmış olduğu değerleri sözlü veya fiilî olarak dışa yansıtması.

infak: Tükenme, tamamlanma, bitirme, son bulma, yoksul düşme. Karşılıksız yardım, sadaka verme. Zekât. Kişinin kendisi, ana ve babası, çocukları ve eşi için yapmış olduğu meşru harcama.

irtidat: Dinden dönme, Hak dinden ayrılma. Bir Müslümanın İslam dinin terk etmesi.

istihare: Hayırlı olanı isteme. Yapılması düşünülen bir işin Allah katında hayırlı olan şekliyle gerçekleşmesini isteme. İnsanın yapmak istediği bir şeyin kendisi hakkında hayırlı olup olmadığını anlamak için olaylara vakıf olan uzman kişilerle yapılan istişare ve fikir alışverişi.

istiğfar: Örtme, perdeleme, kirden, pastan korunma. Bağışlanma ve af isteğinde bulunma.

istismar: İyi niyeti kötüye kullanma.

J-K-L-M

mahrem: Saygıya ve gizlenmeye değer şey. Herkesin bilmesi gerekmeyen şey.

malayani: Anlamsız, yararsız söz ve iş, insan için arzu edilmeye değmez boş şey, abes. Konuşan kişiye veya dinleyenlere, gerek bu dünyada gerekse ahirette herhangi bir yararı dokunmayan gereksiz söz ve davranışlar.

mihrap: Cami ve mescitlerde kıble yönünde bulunan ve imamın namaz kıldırırken önünde durduğu genellikle oyuk ve girintili bölüm.

minber: Cami ve mescitlerde imamın üzerinde hutbe okuduğu, basamaklarla çıkılan ve mihrabın sağında bulunan yüksekçe yer.

muhaddis: Haber veren, söz nakleden, rivayet eden, ravi, hadis nakleden. Hadislerin sahih olanlarını sahih olmayanlardan ayırt edebilme donanımına sahip, hadis ilminin terimlerini ayrıntılarıyla bilen, kendinden önceki hadis âlimlerinin naklettikleri hadislere vakıf olan hadis âlimi.

musannef: Hz. Peygamber (sav), sahabe ve tâbiinden rivayet edilen ve hüküm bildiren hadislerin toplandığı eserler.

muvaffak: Başarılı olma.

müstehap: Allah'ın (cc) farz kılmaksızın kullarını yapılmasına teşvik ettiği şey; farz ve vaciplerin dışında yapılan ve kaynağını Hz. Peygamber'in davranışlarından alan, onun da bazen yapıp bazen de terk ettiği fiiller.

Dinin yapılmasını hoş gördüğü, tavsiye ettiği ama yapılmasını zorunlu kılmadığı işler.

müsteşrik: Doğunun din, dil ve kültürleri ile uğraşan kimse, oryantalist, şarkiyatçı.

mütevatir: Arkası kesilmeden birbirini izleyen, birbiri ardına gelen, toplumdan topluma kesintisiz olarak aktarılan, nakledilen.

müttaki: Korunan, sakınan, çekinen, takvalı, dinî konularda bilinçli, şuurlu kimse. 2. Şirkten sakınan, hayatının her alanındaki kuralları yalnızca Allah'tan alan kimse.

müzakere: Bir konuyla ilgili görüş alışverişi, danışma.

N

nafile: Fazlalık, fazladan yapılan iş, tatavvu. Farz ve vacip dışında sevap kazanmak amacıyla yapılan ve Hz. Peygamber'in (sav) de yapmış olduğu ibadetler ve davranışlar.

nakıs: Noksan, eksik, tam olmayan.

namazgâh: Açıkta namaz kılmak üzere hazırlanmış olan ve kıble yönünde Kâbe'yi göstermek için dikili taş bulunan geniş alan, musalla.

nass: Anlaşılması konusunda yoruma ihtiyacı olmayan, anlamı açık, ihtimalden uzak, tek bir anlama işaret eden söz. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bir konu hakkındaki açık hüküm ve bunu gösteren sözler.

nasuh: Yürekten yapılan tövbe.

nezih: Kötülükten ve kabalıktan uzak, temiz, şık. Temiz ahlaklı.

nisap: Zekât ve fıtır sadakası verebilmek, kurban kesebilmek ve diğer bazı mali ibadetleri yerine getirebilmek için Allah ve Rasulü tarafından belirlenen dinen mali yeterlilik ve zenginlik ölçüsü.

nübüvvet: Peygamberlik, nebilik, elçilik, risalet. Allah'ın gönderdiği vahiyleri, emir ve yasakları alıp insanlara dinin gereklerini duyurma; söz, tutum ve davranışlarıyla açıklama makamı olan peygamberlik.

O-Ö-P-R

refik: Arkadaş, dost.

rey: Görüş, inanç, akıl, düşünce Kur'an-ı Kerim ve sünnetin açıkça çözüme kavuşturmadığı meseleleri ayet ve hadislerin ışığında karara bağlamak ve bir çözüm bulmak için takip edilen yol, bu konularda görüş belirtme.

rıfk: Bir Müslüman'da olması gereke incelik, naziklik, yumuşak huyluluk ve kibarlık gibi ahlaki özellikler.

riya: Gösteriş, iki yüzlülük, sahtekârlık, özü sözü bir olmama. İnsanlar arasında şöhret, çıkar sağlama veya manevi bir konum elde etme amacıyla gösteriş için ibadet veya iş yapma.

riyakâr: Gösteriş yapan, ikiyüzlü, sahtekâr, özü sözü bir olmayan. Allah rızası için yapılması gereken ibadet ve davranışları başkalarının takdirini kazanıp onlara beğendirmek arzusuyla yapan, samimiyetsiz kişi.

S-Ş

selef: Bir görevde kendinden önceki kimse.

selefisalihin: Hz. Peygamber (sav) dönemi ve ondan sonraki üç asırda yaşamış olan İslam büyükleri, âlimleri, değerli insanlar. Hz. Peygamber'in (sav) döneminden itibaren sahabe, tâbiin ve tebeitâbiinden olan Müslümanlar.

sıddık: Hiçbir zaman yalan söylemeyen ve yerine getiremeyeceği sözü vermeyen, sözünde duran, çok dürüst. Hakkı ve gerçeği tereddütsüz kabullenen, gerçeklere içtenlikle inanan.

sıdk: Doğruluk, doğru sözlülük, samimi davranış, içtenlik. Öz ile sözün, söz ile davranışların birbirine uyması, kişinin olduğu gibi görünüp göründüğü gibi olması durumu.

şerefe: Balkon, loca, kale burcundaki girintili çıkıntılı siper. Minarede gövdeyi çepeçevre dolaşan ve kenarları korkuluklu, müezzinin ezan okuması için yapılmış yer.

şeri: Şeriatla ilgili ve şeriata uygun olan. Söz ve davranış olarak dinine uygun olan, dinin onayladığı. İslamiyetin temel kurallarına uygun olan.

T

tasavvuf: İslam'ın ruhi ve manevi yönünü öne çıkaran, insana Allah'ı görüyormuşçasına bir ibadet ve davranış bilinci kazandırmayı hedefleyen düşünce biçimi, hayat tarzı. Kötü huyları terk edip güzel huylar edinme; Hz. Muhammed'in (sav) edep ve ahlakını davranış haline getirme yolu.

tecessüs: Dikkatle araştırma, gözlemleme, casusluk yapma. İnsanların birbirlerinin gizli durumlarını, ayıplarını ve kusurlarını araştırıp ortaya dökmeleri. Tecessüs, Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan davranış bozukluklarından biridir.

tecezzi: Kısımlara ayrılma, bölünme.

tedebbür: Bir konu üzerinde derin düşünme.

tedip: Terbiye etme.

tefekkür: Düşünme, derin düşünme, fikir yürütme, kavramaya çalışma, kafa yorma. Var olan bir şeyin manasını anlamaya çalışma ve eşyanın bilgisini zihinde toplayabilmek için aklın hareket halinde olması, derin derin düşünmesi.

teheccüt: İnsanlar uyurken kalkıp kılınan nafile namaz.

tekebbür: Kibirlenme, büyüklenme, böbürlenme, kendini üstün görme. Kişinin, kendisini yaratan Allah'ı ve yaratılış amacını unutarak daha çok maddi olan şeyleri öne çıkarmak suretiyle kendini üstün görüp ibadet yapmaktan yüz çevirmesi ve başkalarını da küçük görmesi.

tezekkür: Bir olay üzerinde konuşma. Hatırlama, hatıra getirme.

tezellül: Aşağılanma, hor ve hakir görülme.

U-Ü

ucup: Kendini beğenme, üstün görme, şımarma. Başkalarının yaratılış biçimini, fikrini, davranışlarını ve düşüncelerini sebepsiz yere beğenmeyip onları küçük görme, yalnızca kendini beğenme.

ulvi: Yüce. Eşsiz, benzersiz özellikler taşıyan. Semavi. Manevi ve ruhani âlemle ilgili.

ümmülmüminin: Kur'an-ı Kerim'e göre bütün müminlerin anneleri kabul edilen Hz. Muhammed'in (sav) eşleri.

V-Y

vakar: Ağırbaşlılık, heybet, ciddiyet. Onur, haysiyet, izzet ve şeref.

vakıf: Bir malın mülkiyetini kendi şahsında tutarak yararlanma hakkını insanların hizmetine sunan kişi veya kurum, vakfeden.

vesile: Kendisiyle herhangi bir amaca ulaşılan ve yakınlık sağlanan şey, araç, vasıta. İnsanı Allah'a yakınlaştıran ve onun Allah katında güzel bir konum edinmesini sağlayan dosdoğru inanç, ibadet, ahlak, ilim ve Hz. Peygamber'in (sav) sünneti.

vesvese: Fısıltı, gizlice konuşma, şüphe, kuruntu, işkil.

vürud sebebi: Bir hadisin söyleniş sebebi.

Z

zahit: Dinin yasaklarından uzak durup emirlerini yerine getiren kişi.

zan: Şüphe, tereddüt, şek, sanma, sanı. Doğruluğu ya da yanlışlığı kesin olarak kanıtlanmayan şey.

zarif: Tavır ve davranışları beğenilen.

zillet: Hor görülme, alçalma.

KAYNAKÇA

Ahmed bin Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed bin Muhammed bin Hanbel*. el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnaût vd. 50 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

Beyhaki, Ebu Bekr Ahmed bin Hüseyn. *Sünenü'l-Kübra.* Haydarâbâd 1344-1356.

Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed bin İsmail. *el-Camiü's-Sahih*. nşr. Muhammed Züheyr bin Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.

Çakan, İsmail Lütfi. *Dinimizin Temel Hadisleri Nevevî'ye Göre Medâru'l-İslâm Nitelikli Otuz Hadis-i Şerif*, (İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020)

Darimi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman. *Sünen-i Darimi*. çev. thk. Abdullah Aydınlı. İstanbul: Madve, 1994.

Dinî Terimler Sözlüğü. ed. Ahmet Nedim Serinsu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2009.

Ebu Davud, Süleyman bin el-Eş`as es-Sicistânî. es-Sünen. thk Yâsir Hasan vd. Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1436/2015.

"Enes bin Malik". Temel İslam Ansiklopedisi . ed. Tuncay Başoğlu. 2/445-448. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları – İSAM Yayınları, 2019.

Hâkim Nîsâbûrî, *Ebu Abdillah el-Müstedrek ale's-Sahihayn.* ed. Mustafa Abdulkadir Atâ, 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1990.

Harâitî, Ebu Bekr Muhammed bin Cafer. *Mekârimü'l-ahlak.* Dımaşk 1406 (1986).

İbn Ebî Şeybe, Ebu Bekr Abdullah bin Muhammed bin İbrâhim. *el-Kitâbu'l-musannef fi'lehâdîs ve'l-âsâr*. (i'dad) Kemâl Yûsuf el-Hût, Beyrut: Dâru't-tac, 1989.

İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî. *Fethu'l-bârî bi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. thk. Şuayb Arnaût – Adil Mürşid. Beyrut: Risâle Âlemiyye, 1434/2013.

İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed bin Yezîd el-Kazvînî. *es-Sünen*. thk. Yâsir Hasan vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1438/2017.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri.* I-V. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 2006.

Kur'an-ı Kerim Meali. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.

Mâlik bin Enes, Ebu Abdillâh. *el-Muvatta*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1985.

Münavi, Abdurraûf bin Tâcil'ârifîn. *Feyzü'l-Kadîr şerhu'l-câmi'i's-sağîr*. thk. Ahmed Abdusselâm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2018.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccâc bin Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmisu's-sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Kahire: Matbaatü Îsâ, 1374/1955.

Nesâî, Ebu Abdirrahmân Ahmed bin Şu'ayb. *Sünenü'n-Nesâî*. thk. Abdülfettâh Ebu Gudde. Halep: Mektebü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1986.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân bin Ebi Bekr bin Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *el-Câmiʿu's-saġīr min hadîsi'l-beşîri'n-nezîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.

Tirmizî, Muhammed bin Îsâ. *es-Sünen*. thk. Yâsir Hasan vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1436/2015.

Kaynakça İSNAD Atıf Sistemi 2. Edisyon'a göre hazırlanmıştır.

CEVAP ANAHTARI

GÖRSEL VE GENEL AĞ KAYNAKÇASI

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
50°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
YUNANİSTAN
Edirme
Kırklareli
Tekirdağ
İstanbul
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
Sinop
Samsun
AĞARA Ö.C.
Artvin
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
Rize
Trabzon
Ordu
Giresun
Kars
Erivan
Gümüşhane
Bayburt
Tokat
Çorum
Amasya
Çankırı
Karabük
Düzce
Bolu
Kocaeli
Sakarya
Yalova
MARMARA DENİZİ
Gökçeada
Çanakkale
Bozcaada
Bursa
Bilecik
Ankara
Balıkesir
Eskişehir
Kırıkkale
Yozgat
Sivas
Erzincan
Erzurum
Ağrı
Iğdır
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Kütahya
Kırşehir
Tunceli
Bingöl
Muş
Van
Manisa
Afyonkarahisar
Uşak
İzmir
Atina
EGE DENİZİ
Nevşehir
Kayseri
Elâzığ
Malatya
Bitlis
Aydın
Konya
Aksaray
Niğde
Diyarbakır
Siirt
Batman
Hakkâri
Şırnak
Mardin
Adıyaman
Kahramanmaraş
İRAN
Denizli
Isparta
Burdur
Muğla
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Mersin
Kilis
Hatay
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
Beyrut
LÜBNAN
A K D E N İ Z
Şam
Bağdat
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE
KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400
km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
RUSYA FEDERASYONU
ÖZBEKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
KIRGIZISTAN
TACİKİSTAN
AFGANİSTAN
İRAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
TUVA C.
SAHA (YAKUT) C.
IRAK
SURİYE
SUUDİ ARABİSTAN
MISIR
LİBYA
CEZAYİR
FAS
TUNUS
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
YUNANİSTAN
ROMANYA
BULGARİSTAN
AZERBAYCAN
GÜRCİSTAN
UMMAN
YEMEN
BANGLADEŞ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Ohotsk Denizi
Bering Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Kızıldeniz
Umman Denizi
Yemen Denizi
Hazar Denizi
Moskova
Astana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Tahran
Kabil
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Ankara
Bağdat
Riyad
Trabus
Kahire
Amman
Şam
Beyrut
Lefkoşa
Atina
Sofya
Bükreş
Budapeşte
Varşova
Kiev
Minsk
Berlin
Paris
Madrid
Lizbon
Roma
Cezayir
Tunus
Rabat
Helsinki
Stockholm
Oslo
Kopenhag
Dublin
Londra
Amsterdam
Brüksel
Viyana
Prag
Belgrad
Saraybosna
Priştine
Tiran
Üsküp
Zagreb
Ljubljana
Lefkoşa
Doha
Abu Dabi
Muskat
Dakka
Yeni Delhi
Kahire
Nil N.
Fırat N.
Dicle N.
Ural N.
Volga N.
Ob N.
Yenisey N.
Lena N.
Amur N.
Gani N.
Hoang N.
Sarı N.
İrtiş N.
Don N.
Dinyeper N.
Tuna N.
Elbe N.
Rhein N.
Sen N.
Loire N.
Ebro N.
Po N.
Tiber N.
Meriç N.
Vardar N.
Drina N.
Sava N.
Tisa N.
Moldova N.
Prut N.
Dinyester N.
Bug N.
Neman N.
Daugava N.
Peçora N.
Onega G.
Ladoga G.
Peipus G.
Baykal G.
Balkaş G.
Aral G.
Hazar G.
Tuz G.
Van G.
Urmiye G.
Süveyş K.
Panama K.
Kiel K.
Korint K.
Gibraltar B.
Cebelitarık B.
Biskay B.
Finike B.
Saros B.
Edremit B.
Antalya B.
Fethiye B.
Gökova B.
Kuşadası B.
Saros B.
Sakarya N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Seyhan N.
Ceyhan N.
Asi N.
Karun N.
Kura N.
Aras N.
Terek N.
Kuma N.
Manş Denizi
İrlanda Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Akdeniz
Karadeniz
Kızıldeniz
Umman Denizi
Yemen Denizi
Hazar Denizi
Aral G.
Balkaş G.
Baykal G.
Tuz G.
Van G.
Urmiye G.
Süveyş K.
Panama K.
Kiel K.
Korint K.
Gibraltar B.
Cebelitarık B.
Biskay B.
Finike B.
Saros B.
Edremit B.
Antalya B.
Fethiye B.
Gökova B.
Kuşadası B.
Saros B.
Sakarya N.
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Seyhan N.
Ceyhan N.
Asi N.
Karun N.
Kura N.
Aras N.
Terek N.
Kuma N.